

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Yüksek Lisans Programı

TÜRKİYE’DE AŞİRET VE SİYASET İLİŞKİSİ: METİNAN AŞİRETİ ÖRNEĞİ

Safiye ATEŞ DURÇ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2009

TÜRKİYE’DE AŞİRET VE SİYASET İLİŞKİSİ: METİNAN AŞİRETİ ÖRNEĞİ

Safiye ATEŞ DURÇ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2009

Alaattin ATEŞ, Hayat ATEŞ , Bünyamin ATEŞ ve Valat DURÇ’a

TEŞEKKÜR

Öncelikle her zaman yanımda olduklarını bildiğim ve alan çalışması için de tecrübelerini benden esirgemeyen, akademik eleştirileriyle tezi yönlendiren danışmanlarım Doç. Dr. Mete Kaan KAYNAR'a ve Doç Dr. Suavi AYDIN'a teşekkürü bir borç bilirim. Önyargıları bir palto varsayıp girilen ortamın dışına asılması gerektiğini bize öğütleyen ve sayesinde sosyolojik düşünme yöntemini benimsediğim değerli hocam Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR'a da sonsuz teşekkürlerimi belirtmek istiyorum. Ayrıca üzerimde büyük emekleri olduğunu düşündüğüm hocalarım Doç. Dr. Aylin ÖZMAN ERKMAN, Doç. Dr. Berrin KOYUNCU LORASDAĞI ve bölümdeki diğer tüm hocalarıma da şükran borçluyum.

Bana Yurtiçi Yüksek Lisans bursu vererek iki yıl boyunca maddi anlamdaki sıkıntılarımı gideren TÜBİTAK'a akademik çalışmalar için yaptığı yardımlar dolayısıyla teşekkür ederim.

Alan araştırması sırasında beni hoş karşıladıkları için başta görüşmecilerim M. Şerif TEMELLİ ve Hatip DURMAZ olmak üzere tüm aşiret üyelerine ve Derik, Çınar, Çarıklı ve Sur Belediyesi çalışanlarına (özellikle SPSS programını öğreten Sur Belediyesi Projeler Birimi'ndeki Serdar Bey'e) ve alanda bana her konuda yardımcı olan tüm bölge halkına minnettarım.

Bütün kararlarımda her zaman yanımda olan, bana duydukları güveni hiçbir zaman yitirmeyen ve öğrenimim süresince maddi- manevi hiçbir yardımdan sakınmayan canım aileme, özellikle babam Alaattin ATEŞ, annem Hayat ATEŞ, abim Bünyamin ATEŞ ve ablam Havva ATEŞ'e ömrümün yettiğince, sonsuz teşekkürler ediyorum. Ayrıca beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan ve tezim için de her türlü desteğini yanımda gördüğüm değerli eşim Valat DURÇ'a da en değerli teşekkürlerimi iletiyorum.

ÖZET

Safiye ATEŞ DURÇ.
Türkiye’de Aşiret ve Siyaset İlişkisi: Metinan Aşireti Örneği
Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

Bu tez aşiret tipi örgütlenmenin genelde siyaset özelde ise siyasal partiler ve seçimle nasıl ilişkiler geliştirdiğine yöneliktir. Aşiret, yerel bağlılıkların oluşturduğu toplumsal bir birim olmanın ötesinde siyasal bir birliktir. Bu birlik her bölgede farklı anlamlar taşıyabilmektedir. Kürt aşiretleri de bu farklı algılayış sonucu meydana gelmiş bir tiptedir. Kürt aşiretlerinden biri olan Metinan Aşireti örneğinde yürütülen bu çalışmada temel amaç, aşiretlerin siyasetle girdikleri ilişkileri belirleyebilmektir. Bu amaçla aşiretin köylerinde alan çalışması yürütülmüş ve aşiret-siyaset ilişkilerinin yönlendiricisi durumundaki liderlerle mülakatlar yapılmıştır. Siyasal partilerin ve seçim dönemlerinin aşiretler için mutlak önemde olduğu gözlemlenmiş ve kurulan ilişkilerin liderlerin çıkar oyunları ile bağlantılı olduğu sonucuna varılmıştır. Aşiret, aşiret üyeleri açısından her türlü baskıya karşı bir güvenlik duvarı işlevi görürken aşiret liderleri için çıkarlarını maksimize ettikleri bir şan-şöhret aracıdır.

Anahtar Sözcükler

Aşiret, Siyaset, Seçim, Aşiret Lideri.

ABSTRACT

Safiye ATEŞ DURÇ

Relationships Between Tribe and Politics in Turkey: The Case Study of Metinan
Master's Thesis, Ankara, 2009.

This thesis is about how the relationship has developed between tribal type organization and in general politics in particular political parties and elections. Tribal is not only a social unit, a creation of local commitment, but also a political union. This unity is able to carry different meanings in each region. Tribal Kurds is a tipe which has occured as a result of these different perceptions. The basic objective of this work, carried out in the case of tribal Metinan as one of the Kurdish tribe, is to identify relationships that go between tribal structure and politics. For this purpose, field work conducted in the villages and interviews were made with tribal leaders, who have been in the router of tribal-political relations. It is observed that political parties and election period have the absolute importance for the tribal and established relationships are linked with the interests of the leaders. Tribe is a firewall for tribal members against in terms of all acts of pressure when it is a reputation tool for tribal leaders as a chance to maximize the interests.

Key Words

Tribe, Politics, Election, Tribe's Leadership.

İÇİNDEKİLER

Adama	i
Teşekkür	ii
Özet	iii
Abstract	iv
İçindekiler	v
Kısaltmalar	vii
Tablolar	viii
Şekiller ve Çizelgeler	ix
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: METODOLOJİ	5
A. Araştırma Evreni	5
A.1. Araştırma Örnekleme	10
B. Araştırma Yöntem ve Teknikleri	14
C. Verilerin Değerlendirilmesi	17
D. Alanda Karşılaşılan Zorluklar	17
II. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	21
A. Aşiret	21
A.1. Aşiret Birimi ve Sınıflandırılması	27
A.1.1. Kürt Aşiretleri ve Sınıflandırılması	30
B. Siyaset	34
III. BÖLÜM: KISA BİR TARİHÇE	38
A. Osmanlıdan Günümüze Kürt Aşiretlerinin Siyasal Tarihi	38
B. Mardin'deki Aşiretlerin Siyasal Tarihi	44
B.1. Metinan Aşireti'nin Tarihi	50
IV. BÖLÜM: METİNAN AŞİRETİ'NDE TOPLUMSAL VE SİYASAL ÖRGÜTLENME	53
A. Toplumsal Örgütlenme	53
A.1. Toplumsal Yapı	53
A.1.1. Aile	53
A.1.2. Aşiret içi İlişkiler ve Akrabalık Bağı	56

A.1.3. Liderlik	59
B. Metinan Aşireti'nin Siyasal Örgütlenmesi	62
B.1. Aşiret (Eşir)	62
B.2. Kabile.....	63
B.3. Köy	64
B.4. Mal	65
B.5. Hane (Xani).....	66
V. BÖLÜM: AŞİRET-SİYASET İLİŞKİLERİ	69
A. Aşiret Kimliği	69
A.1. Siyasal Bir Kavram Olarak Aşiret	79
A.1.1. Dost Düşman Zıtlığı Çerçevesinde Gelişen İlişkiler	82
B. Aşiretlerin Siyasetle İlişkilerinde Belirleyici Etmenler	88
B.1. Seçim	88
B.1.1. Merkezi Otorite İle İlişkiler	91
B.1.2. Aşiretlerin Oy Deposu Olma Misyonu	92
B.2. Lider	96
B.2.1. Liderin Siyasal Hayattaki Etkinliği	96
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	102
KAYNAKÇA	108
WEB KAYNAKLARI	116
EKLER	
Ek 1. Türkiye’de Aşiret ve Siyaset İlişkisi: Metinan Aşireti Örneği	
Alan Çalışması Anket Formu.	117
Ek 2. Metinan Aşireti’ne Bağlı Köy ve Mezraların İsimleri	124
Ek 3. Derik’teki Akrabalık Terimleri	125
Ek 4. Metinan Aşireti Mensuplarına Yapılan Saldırıların Sonucu Ölen ve Yaralananların Listesi	127
Ek 5. Aşiret Liderlerinin Fotoğraf Albümü.....	129
Ek 6. Aşiret Toplantılarından Kareler	132

KISALTMALAR

ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DDKO	Devrimci Doğu Kültür Ocakları
DTP	Demokratik Toplum Partisi
DYP	Doğru Yol Partisi
IJKS	International Journal of Kurdish Studies
IJMES	International Journal of Middle East Studies
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
PKK	Kürdistan İşçi Partisi/Partiya Karkerên Kürdistan
TÜİK	Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu
YSK	Yüksek Seçim Kurulu

TABLOLAR

Tablo 1. Derik İlçesi Evreni	8
Tablo 2. Mazıdağı İlçesi Evreni	9
Tablo 3. Çınar İlçesi Evreni.....	9
Tablo 4. Çarıklı Beldesi Evreni	10
Tablo 5. Toplam Evren.....	10
Tablo 6. Farklı Örneklem Hatası, Evren Büyüklüğü ve Örneklem Miktarları.....	13
Tablo 7. Anket Uygulanacak Kişiler	16
Tablo 8. Aşiretlerin Çeşitli Şekillerde Sınıflandırılması	29
Tablo 9. Derik İlçesine Bağlı Aşiretler	48
Tablo 10. Kızıltepe İlçesine Bağlı Aşiretler	48
Tablo 11. Mazıdağı İlçesine Bağlı Aşiretler	48
Tablo 12. Merkez İlçesine Bağlı Aşiretler	49
Tablo 13. Midyat İlçesine Bağlı Aşiretler	49
Tablo 14. Nusaybin İlçesine Bağlı Aşiretler	49
Tablo 15. Ömerli İlçesine Bağlı Aşiretler	49
Tablo 16. Savur İlçesine Bağlı Aşiretler	50
Tablo 17. Kadınlar Aşiret Lideri Olarak Kimi Seçti?	77
Tablo 18. Suç Teşkil Eden Bir Olay Gerçekleştiğinde İlk Başvurulan Mercii	79
Tablo 19. Korucu Kimseler İçin Tercih Edilen Sıfatlar	86
Tablo 20. Oy Vermede Dikkat Edilen Unsurlar ve Lidere Verilen Destek.....	92
Tablo 21. 2007 Milletvekili Genel Seçimlerinde Derik İlçesinde Alınan Oylar.....	97
Tablo 22. Aşiret Üyelerinin Anketlerde Öngördüğü Lider İsimleri.....	100
Tablo 23. 2007 Milletvekili Genel Seçimlerinde Desteklenen Partiler	101
Tablo 24. 2007 Seçimleri Sonrası İlk Seçimde Destekleneceği İfade Edilen Partiler..	101
Tablo 25. Eğitim Durumunun Lidere Oy Vermedeki Etkisi.....	105

ŞEKİLLER VE ÇİZELGELER

Şekil 1. Konik Klan Modeli	23
Şekil 2. Dallanan (Segmentary) Soy Sistemi	25
Şekil 3. 17. Yüzyılın Ortalarından 19. Yüzyıl'a Dek Kürt Aşiret Yapısı	40
Şekil 4. 19. Yüzyıl Osmanlı Merkezileşmesinin Sonucu	40
Şekil 5. Aşiret Liderliğinde Hiyerarşik Yapı.....	60
Resim 1. 21.12.2008 Tarihli Aşiret Toplantısından Bir Görüntü.....	60
Resim 2. M. Şerif Temelli Hanım Ağa'ya Karşı.....	78
Resim 3. Aşiretin CHP'den AKP'ye Geçiş Töreninden Görüntüler	89

GİRİŞ

İnsanlar, Aristoteles'in deyimiyle *zoon politikan* yani toplumsal/siyasal hayvanlardır. Tek başlarına yaşayamazlar. Sonsuz olan ihtiyaçların karşılanabilmesi için bir arada yaşamaları şarttır. Bu durum toplumsallığı beraberinde getirmektedir. Ancak yaşamı güvence altına almak için sadece toplumsallık yetmez, toplumda örgütlü olmak da gerekir. Gerek sosyal gerekse iktisadi ihtiyaçların karşılanması örgütlülüğü dayatmaktadır. Genellikle gönüllülüğün yarattığı örgütlülük toplumsal ve siyasal olmak üzere ikiye ayrılır. İki temel örgütlenme biçimi olan toplumsal ve siyasal örgütlenme, çeşitli biçimlerle her dönem kendini yeniden yapılandırmaktadır.

Bir arada yaşama zorunluluğunun dayattığı ve insanlık tarihinde önemli bir yere sahip olan örgütlenme biçimlerinden biri olan aşiret tipi örgütlenme, yaşandığı toplumlarda farklı şekillerde algılanıp isimlendirilse dahi hemen her ülkede belli süreler yaşanmış, daha sonra yerini sınıflaşmaya ve devletleşmeye bırakmıştır. Feodal yapıyla uzun süre bir tutulan, dolayısıyla bir geçiş süreci olarak görülen aşiret tipi örgütlenme bazı toplumlarda beklenilenin aksine kalıcı bir form şekline bürünmüştür. Söz konusu toplumlardan biri de Türkiye toplumdur. Türkiye'de, özellikle aşiret yapısının hala etkin olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yapı kendini güçlendirmek için sürekli yenilenmektedir.

Aşiretler, sadece toplumsal örgütlenme alanı değil aynı zamanda siyasal örgütlenme ağlarının da işlendiği birimlerdir. Türkiye'de özellikle çok partili yaşama geçişle birlikte birer oy deposu haline getirilen aşiretler, sıradan örgütlenmeler olmaktan çıkmış ve siyaset sahnesinde rol alan etkin birer siyasal örgütlenme halini almışlardır. Daha önce yerel düzeyde yaşanan çatışmalar, biçim değiştirerek siyasallaşmıştır. Siyasal seçkinlerin desteklediği aşiret liderleri siyasal partilerle ilişkilerini koruyabilmek için aşiret üyeleri üzerinde baskı kurmuşlardır. Ancak bu baskı, gözle görülen bir baskı olmaktan öte aşiret üyelerinin kendi kendilerinde hissettikleri bir baskı olarak gelişmiştir.

Günümüzde siyasetle uğraşmak aşiret için popülerite arttırıcı bir unsur haline gelmiştir. Yalnız burada sözü geçen siyaset siyasal partileri, seçimi ve iktidar ilişkilerini

kapsamaktadır. Çünkü aşiretlerin siyaset kurumuyla kurduğu ilişkiler seçim sayesinde siyasal partilerle gelişmektedir. Aşiretlerin kendi içindeki siyasal hiyerarşi ise liderler arasındaki iktidar ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte resmi olmayan siyasi hayatın bir ögesi olarak tanımlayabileceğimiz ve Doğu'da uzun zamandır faaliyet gösteren Kürdistan İşçi Partisi/Partiya Karkerên Kürdistan (PKK), aşiretlerin çoğunun desteğini alan ve söz konusu bölge devlete tepkiliyse o bölgede aşiretin popülaritesini, halk üzerindeki etkisini arttıran bir ögedir. Öte yandan muhtarlık, hanımağalık, parti başkanlığı ve il genel meclis encümenliği gibi unvanlar da bir aşiret için siyasi yaşamla iç içe olmayla eşdeğer anlamdadır.

Bu çalışmanın temel problematiği, toplumsal örgütlenmenin geleneksel bir çeşidi olan aşiret tipi örgütlenmenin siyasetle kurduğu ilişkilerdir. Çalışmanın temel varsayımı ise şöyle ifadelendirilebilir: Özellikle Türkiye'nin doğusunda hala etkin olan aşiret yapısının gerek kendi içinde oluşturduğu siyasi hiyerarşi gerekse siyasi partilerde gösterdiği performans, var olan yapının olumsuzluklarının ortadan kalkmasını güçleştirmektedir. Türkiye'nin siyasi partileri ve onların gösterdikleri siyasi faaliyetler ise aşiretleri desteklemektedir. Bu argümandan yola çıkarak hazırlanan bu çalışmada amaç, Mardin'deki Metinan Aşireti örneğinde aşiret ve siyaset ilişkilerini çözümlemek ve bu ilişkinin yarattığı olguları ortaya koymaktır.

Kürt aşiretlerinin siyasi yaşamdaki ilişkilerini Metinan Aşireti örneğinde ele alan bu çalışmanın hipotezleri yukarıdaki kısa açıklamalar çerçevesinde şu şekilde sıralanabilir;

- a. Günümüzde aşiretler, sadece kırsal alanda yaşayan, dünyadan bihaber, hayvanı ve arazisiyle uğraşan insanlardan değil kentlilerle diyalog içinde olan, teknolojik aletlerle (tv, internet vb.) her şeyi gören duyan insanlardan oluşmaktadır. Lakin insan yapısındaki bu değişim ve kapitalizmle yan yana duran hatta çoğu zaman onunla iç içe geçen bu hayat bile aşiret yapısını çözmeye yetmemektedir.
- b. Politik kurumlar olarak zikredilen muhtarlık, meclis encümenliği, parti ilçe başkanlığı vb. kurumlar merkezi otoriteye (devlete) yakın olan aşiretler tarafından üstlenilmektedir.

- c. Merkezi otorite ile bağdaşan aşiretler koruculuk sistemini de kabullenmişlerdir. Bu aşiretler yerel halk tarafından *işbirlikçi veya hain* olarak görülürken merkezi otoriteyle çatışan aşiretler *asaletli, cesaretli ve onur sahibi* olarak görülmektedirler.
- d. Zamanla çözülüşü beklenen aşiretler, çok partili hayata geçişle birlikte oy deposu olarak büyük değer taşımışlardır. Aşiret liderlerini el üstünde tutan politik merciler, aşiret sisteminin devamını ve etkinliğini sağlamışlardır.
- e. Aşiret, gelenekçi yapısını tüm çağdaşlaşmışlığa rağmen korumaktadır.
- f. Aşiret liderleri, siyasal olarak ifadelendirilebilecek tüm faaliyetleri kendi şahsında toplamıştır. Dolayısıyla köy muhtarlığından milletvekilliğine hemen tüm siyasi mevkilere ya aşiret lideri ya da liderin öngördüğü kişi gelmektedir.
- g. Aşiretlerin siyasetle ilişkilerini belirleyen temel faktör lider faktörüdür.
- h. Aşiret üyeleri, bölgelerindeki diğer aile ve aşiretlere karşı prestijlerini yok etmemek ve güçlerini korumak için dünya görüşleri farklı olsa da liderin desteklediği partiye oy verirler. Aşiret liderinin desteklediği parti, sorgusuz sualsiz o aşiretin de desteklediği partidir.
- i. Aşiret tipi örgütlenme, özgün bir yaşam biçiminin yanında bir anlayışı da beraberinde getirmiştir. Bu anlayış *aşiretçiliktir*.
- j. Kadınlar, siyasetin içinde rol almazlar. Aşiretin içindeki bir kadının itibar görmesi için o kadın, liderin eşi ya da annesi olmalı ve cesaretiyle göz doldurmalıdır. Erkek çocuk doğurmak önemlidir; ancak kadın cesur olmadığı takdirde siyasi kararlarda söz sahibi olamaz.

Çalışmanın temelini oluşturan bu varsayımlar, alan araştırmasıyla irdelenip geçerlilikleri kanıtlanmaya çalışılmıştır. Aşiretler, Kürtlerin seçimlerdeki tercihlerinin ve siyasal yaşamın neresinde yer aldıklarının bu kadar tartışıldığı bir süreçte, göz önüne alınması gereken konulardan biridir. Acaba aşiretler gerçekten zannedildiği kadar bölgenin veya bulundukları ilin, ilçenin siyasi yaşamına hakim midir? Bu sistemin birebir içinde olan, olayları yaşayan ve onlardan etkilenen kişiler bu konuda neler düşünüyorlar? Bu soruların cevapları için Metinan Aşireti incelemeye alınmıştır. Yalnız alan çalışması sırasında “*En çok güvendiğiniz kurum aşağıdakilerden hangisidir?*” şeklindeki bir sorunun oldukça sakıncalı olduğu görülmüştür. Çünkü yerel bağlılıkların

çok güçlü olduğu aşiretli toplumlarda dinin etkisi azımsanmayacak ölçüdedir. Aşirete mensup kişi aşireti için adam öldürmeyi dahi göze alabilirken böyle bir soruya din cevabını verebilmektedir. Ayrıca bu sorunun şıklarını oluşturmak da çok zordur.

Aşiretlerle ilgili, literatürde -her ne kadar çok çalışma yapılmışsa da- akademik anlamda var olan çalışmalar daha çok bu örgütlenme tarzının toplumsal ve ekonomik hayata olan etkileriyle ilgili olmuştur. Çeşitli kitapların dışında, akademik anlamda aşiretlerin siyasi yapısıyla ilgili yapılmış herhangi bir alan çalışmasına rastlanmamaktadır. Politik hayatın bu kadar çetrefilli ve değerli olduğu günümüzde önemli oy potansiyeline sahip olan aşiretlerin irdelenmesi gerektiği amacıyla oluşturulan bu çalışmada kaynak yetersizliğinden dolayı aşiretlerin siyaset kurumuyla, özelde ise siyasal partilerle ve seçimle kurdukları ilişkiler alandan elde edilecek veriler doğrultusunda aktarılmıştır.

Kürt aşiretlerinin siyasal yaşamla ilişkisinin sorgulandığı bu tezde metodolojik açıklamadan sonra kavramsal çerçeve oluşturulup aşiret ve siyaset tanımlaması yapılmış ardından da tarihsel bir arka plan çerçevesinde Osmanlıdan günümüze aşiretlerin politik yapısı irdelenmiştir. Yapılan alan çalışması doğrultusunda Metinan Aşireti'nin tarihi ve toplumsal yapısı ile politik hayat sorgulanmıştır. Böylece Kürt aşiretleriyle siyaset arasındaki ilişkiler netleştirilmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM I: METODOLOJİ

A. ARAŞTIRMA EVRENİ

Araştırma, Mardin'in Derik ilçesinde konumlanmış olan Metinan Aşireti örneğinde yapılmıştır.

Metinan Aşireti'nin merkezi sayılan bölge Mardin'in Derik ilçesidir. Mardin'e 65 kilometre uzaklıkta, Kızıltepe ile Viranşehir arasında kalan, Mardin merkeze göre batıda bulunan bu ilçenin 2007 Yılı Nüfus Sayımı'na¹ göre merkez nüfusu 19.535, ilçe nüfusu ise 58.151'dir. Derik'te, 01.07.2004 tarih ve 25509 sayılı resmi gazetede yayımlanan İçişleri Bakanlığı'nın 2004/6021 sayılı kararı itibariyle, şu anda toplam 70 köy ve 91 mezra bulunmaktadır. Bunlardan 15 köy ve 10 mezra Metinan Aşireti'nin üyelerinin bulunduğu yerleşim yerleridir. Köylerin isimleri alfabetik sırayla şu şekilde verilebilir: Akıncılar (Tırbamamo), Aşağı Mezra (Mezra Newale), Ballı (Zorava), Bayır (Qızıleyşan), Bozbayır (Mansuri), Burç (Bırç), Çukursu (Xanuk/Hanok), Derinsu (Bıxur), Dumluca (Sipnat), Göктаş (Kevirşin), Meşeli (Xerabreşk), Şerefli (Şırifbaba), Üçkuyu (Bira), Üçtepe (Beloti) ve Yukarı Mezra (Mezra Süraverke) isimlerinden oluşurken mezralar şu isimlerden oluşmaktadır: Bucak (Tahvık), Serap (Serab), Karabayır (Siçana), Akça (Siyamed), Beştaş (Serker), Yassitepe (Kümtöre), Yenice (Fezik), Bellik (Belık), Lalhasso (Lalheso), Subatan (Subetan), Çukur (Şexhebib). Söz konusu bu köy ve mezralarda aşiret üyelerinin yanı sıra aşiret liderleri² de bulunmaktadır. Dumluca (Sipnat) köyünde Hatip Durmaz; Bozbayır (Mansuri) köyünde ise M. Şerif Temelli yaşamaktadır. Aşiretle ilgili yapılan ön çalışmadan anlaşılmıştır ki iki tane aşiret lideri bulunmaktadır. Bunlardan Hatip Durmaz ve Şerif Temelli

¹ T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından verilen bilgiye göre 2007 Nüfus Sayımı sonuçlarına ancak kurumun internet sitesinden erişilebilmektedir. Henüz kitaplaştırma aşamasında olan bu bilgilere *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)* veri tabanından ulaşılabilir. Bknz http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnks=&report=turkiye_ilce_koy_sehir.RDF&p_il=47&p_ilce=613&p_kod=2&desformat=html&ENVID=adnksEnv.

² Aşiretle ilgili internet taramalarında görülmüştür ki, değişik haberlerde veya sitelerde aşiret reislerinin isimleri değişebilmektedir. Sitelerin ve sayfaların çoğunda Hatip Durmaz aşiret reisi olarak görülse de Leyla Zana ve arkadaşlarının davasında Metinan Aşireti lideri olarak M. Şerif Temelli tanıtılmaktadır. Ayrıca Deriklilerle ilgili bazı sitelerde aşiret üyeleri arasındaki atışmalardan anlaşılmaktadır ki Mehmet Kaso da liderliği isteyenlerdendir. Aşiret üyelerinin desteklediği bu üç lider arasında zaman zaman çekişmelerin olduğu malumdur. Ancak yapılan ön çalışmada şu anda liderliği üstlenen iki kişi bulunmaktadır: Hatip Durmaz ve M. Şerif Temelli.

belirtildiği üzere Derik'te yaşamını idame ettirmektedir. Aşiretin merkezi Derik olsa da üyelerinin yoğunlukta olduğu başka alanlar da bulunmaktadır. Bunlardan biri Derik'e yaklaşık 20 kilometre uzaklıkta olan, Derik ile Çınar arasında kalan Mardin'in Mazıdağı ilçesidir. Daha önce Derik ilçesine bağlı bir bucak olan Mazıdağı, 1937'de ilçe olmuştur. 2007 Yılı Nüfus Sayımı'na³ göre ilçe 31.135, merkez ise 10.297 kişiden oluşmaktadır. Mazıdağı ilçesi 50 köy ve 14 mezraya sahiptir. Bu köylerden Arısu (Gola Güle), Balpınar (Giresor), Gümüşyuva (Dera Metina), Karataş (Şemika) ve Sakızlı (Banxir) olmak üzere toplam beş köyde Metinan Aşireti'nin üyeleri yaşamaktadır.

Diyarbakır'ın Çınar ilçesinde de aşiret üyeleri bulunmaktadır. Çınar; Cumhuriyetin ilk yıllarında Diyarbakır'a bağlı küçük bir köy iken 1935-1950 arasında Bulgaristan ve Kudüs'ten gelen göçmenlerin⁴ yerleşmesiyle büyüyüp 1937 yılında ilçe olan bir yerleşim yeridir⁵. 2007 Yılı Nüfus Sayımı'na⁶ göre ilçe nüfusu 62.871, merkez nüfusu 12.725'tir. Köy sayısı 92 olan bu ilçenin köylerinin bir kısmı (20 köy), 5216 sayılı yasayla merkeze bağlı mahallelere dönüştürülmüştür. Dolayısıyla şu anda Çınar ilçesi 72 köy ve 58 mezradan oluşmaktadır. Bunlardan 11 köy ve 4 mezrada Metinan Aşireti üyeleri yaşamaktadır. Bu köylerin isimleri sırasıyla; Alancık (Guhan)⁷, Ballıbaba (Ligus), Tilver (Tilver), Salyazı (Meşitk), Bilmece (Golberan), Höyükdibi (Melkiş), Halkapınar (Bımbareki), Aşağı Mollaali (A.Meleli), Karababa (Gelli), Yukarı Ortaviran (Verteviran) ve Avdalı (Birabazın)'dır. Mezralar ise Abriş, Aşağı Ortaviran, Muratcık (Bırık) ve Qerewéré'dir. Derik, Mazıdağı ve Çınar'ın yanı sıra yine aşiret üyelerinin yoğunlukta yaşadığı bir diğer yer Diyarbakır merkeze bağlı olan Çarıklı Beldesi'dir. Çarıklı Beldesi, başlı başına bir belediyeysen 2008 yılındaki 5747 sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun gereği borçları fazlalaşan belediyelerin merkez belediyelere

³Konuyla ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için TÜİK'in veri tabanına bakılmalıdır. Daha fazla bilgi için bkz http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnks=&report=turkiye_ilce_koy_sehir.RDF&p_il1=47&p_ilce1=615&p_kod=2&desformat=html&ENVID=adnksEnv.

⁴ Söz konusu göçmenler, günümüzde Çınar'da yaşamlarını idame ettirmektedirler. Ancak Metinan Aşireti üyeleri Sünni Kürtlerden oluştuğu için bu aşiret içerisinde göçmenlere rastlanmamaktadır. Ayrıca aşiretin Çınar'da yaşayan üyeleri de aslında Derik'ten uzun seneler önce çeşitli sebeplerle (kan davası vb) buraya göç eden kişilerdir.

⁵Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz <http://www.cinar.gov.tr/idariyapi.asp>.

⁶Konuyla ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için TÜİK'in veri tabanına bakılmalıdır. Daha fazla bilgi için bkz http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnks=&report=turkiye_ilce_koy_sehir.RDF&p_il1=21&p_ilce1=259&p_kod=2&desformat=html&ENVID=adnksEnv.

⁷ Alancık (Guhan), köy olarak belediye bilgilerinde geçtiği halde YSK belgelerinde köyün ismine rastlanmamaktadır.

bağlanması gerekçesiyle “*Bağıvar ve Çarıklı ilk kademe belediyeleri tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleleri ile birlikte Sur İlk Kademe Belediyesine katılmıştır.*” Buradaki nüfusun önemli bir çoğunluğu Metinan Aşireti üyelerinden oluşmaktadır. Yüksek Seçim Kurulu’nun (YSK) seçim birleştirme tutanaklarından elde edilen bilgiye göre Çarıklı Beldesi’ne bağlı 5 mahalle bulunmaktadır. Bunlar; Çarıklı, Kırmacırt, Ortaşar, Taş Helvası ve Toraman mahalleleridir. Ancak alandan alınan bilgiler göstermiştir ki bu mahallelerden Ortaşar, Taş Helvası, Toraman, Kazıktepe ve Kubacık Çarıklı Beldesi’nden ayrılıp Çınar’a bağlanmıştır. Şu anda Çarıklı, Diyarbakır’a direkt bağlı bir mahalle konumundayken ona bağlı olan yerler ise Kırmacırt ve Yeşilvadi’dir. Belediyenin yazı işleri müdüründen (kendisi de Metinan Aşireti üyesi) alınan bilgiye göre Metinan Aşireti üyeleri Yeşilvadi mahallesinin Yeşildere İkinci Küme Evleri denilen bölgesinde yaklaşık 100 hane şeklinde bir arada yaşamaktadır. Çarıklı Beldesi’nin merkezi sayılan bölgede ise Metinan Aşireti’ne bağlı yaklaşık 15 aile bulunmaktadır.

Bilindiği üzere Türkiye, köyden kente göçün yoğun olarak yaşandığı ülkelerden birisidir. Türkiye sınırları içerisinde yaşayan Metinan Aşireti’nin birçok üyesi de memleketlerinden ülkenin farklı metropollerine göç etmişlerdir. Diyarbakır, İstanbul, Mersin, Antalya ve Adana başta olmak üzere ülkenin hemen her iline göç verdiği söylenen aşiretin üyeleri daha çok ekonomik kazanç elde etmek için göç etmektedir. Üyelerin göç ettiği yerleşim yerleri (ilçeler, kasabalar, mahalleler) ve göç eden nüfusun sayısı tam olarak bilinemediğinden aşiretin göç etmiş üyeleri bu çalışmanın dışında tutulmuştur. Araştırma alanı Derik, Mazıdağı, Çınar ve Diyarbakır’ın Çarıklı Beldesi’yle sınırlı tutulmuştur.

Bu tez için seçilen Metinan Aşireti’nin tercih edilme sebepleri en önemlisinden başlanarak maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

- a. Araştırmacının söz konusu aşiretle yakından ilişkili olması verilere daha kolay ve rahat erişilmesini sağlamıştır. Bu durum aynı zamanda karşılıklı güvenin oluşması için de zemin oluşturmuştur.

- b. Alan, araştırmacı tarafından iyi tanınmaktadır. Araştırılacak alanı iyi tanıma söz konusu örgütlenme tarzının o alanda nasıl işlediğini çözümleme açısından araştırmaya kolaylık sağlamıştır.
- c. Araştırma alanında konuşulan dil, yani Kürtçe, araştırmacı tarafından iyi bilinmektedir. Bu da yaşlılarla ve Türkçe bilmeyenlerle iletişim kurmada büyük bir avantaj sağlamıştır.
- d. Araştırmacının aile üyelerinin bir kısmının söz konusu bölgede, Derik ve Mazıdağı'nda, yaşıyor olması araştırmacıya maddi açıdan da rahatlık sağlamış, böylece masraflar daha az olmuştur.

YSK tarafından hazırlanan *Milletvekili Seçiminde İlçe Seçim Kurullarınca Düzenlenecek Siyasi Partilerin ve Bağımsız Adayların Aldıkları Oyların Sayısını Gösteren Birleştirme Tutanağı*, Derik Belediyesi, Mazıdağı Belediyesi, Çınar Belediyesi, Çarıklı Beldesi'nin bağlı olduğu Sur Belediyesi, Metinan Aşireti lideri Hatip Durmaz ile aşiret ileri gelenleri Şevket Bedirhanoğlu, Nejat Durmaz, Hacı Sadık Durmaz ve aşireti yakından tanıyan Alaattin Ateş'ten alınan bilgiler ışığında araştırma alanının evreni bulunmuştur. Araştırma evreni içerisine seçme hakkına sahip olan kişiler alınmıştır. Çalışma, aşiret ve siyaset ilişkilerini irdedeği için evrene 18 yaş altı (siyasi hayata dahil olmamış) nüfusun dahil edilmemesi düşünülmüştür. 5.989 olarak hesaplanan evren şöyle bulunmuştur:

Tablo 1: Derik İlçesi Evreni⁸

Aşirete Ait Köy İsimleri	Kişi Sayısı
Akincılar (Tırbamamo)	264
Aşağımezra (Mezra Newalé)	66
Ballı (Zorava)	213
Bayır (Qızıleyşan)	307
Bozbayır (Mansuri)	332
Burç (Bırç)	144
Çukursu (Xanuk)	205
Derinsu (Bıxur)	301

⁸ Derik ilçesi evrenine söz konusu köylerin dışında 10 tane de mezra dahildir. Ancak seçimlerde mevralar bağlı oldukları köylerde oylarını kullandıkları için evren nüfusuna ayrıca alınmamışlardır.

Dumluca (Sipnat)	249
Göktaş (Kevirşin)	217
Meşeli (Xerabreşk)	152
Şerefli (Şirifbaba)	251
Üçkuyu (Bira)	132
Üçtepe (Beloti)	99
Yukarımezra (Mezra Süraverke)	184
TOPLAM	3116

Tablo 2: Mazıdağı İlçesi Evreni

Aşirete Ait Köy İsimleri	Kişi Sayısı
Arısı (Gola Güle)	143
Balpınar (Gırésor)	274
Gümüşyuva (Déra Metina)	148
Karataş (Şemika)	95
Sakızlı (Banxir)	244
TOPLAM	904

Tablo 3: Çınar İlçesi⁹ Evren¹⁰

Aşirete Ait Köy İsimleri	Kişi Sayısı
Aşağı Mollaali (A.Meleli)	106
Avdalı (Birabazın)	280
Ballıbaba (Ligüs)	239
Bilmece (Golberan)	105

⁹ Çınar Belediyesi'nden telefonla alınan bilgiye göre aşağı ve yukarı terimlerini içeren; Aşağı Mollaali (A. Meleli), Yukarı Mollaali, Aşağı Ortaören ve Yukarı Ortaören (Vérteviran) olmak üzere dört tane köy vardır. Ancak YSK'nin belgelerinde Yukarı Mollaali ve Aşağı Ortaören köylerine rastlanılmamıştır. Çınar Belediyesi'ne ait web sitesinde de köy adları arasında 543 nüfuslu Yukarı Mollaali köyü bulunmaktadır; fakat Aşağı Ortaören köyü bulunmamaktadır. Alan çalışmasında anlaşılmıştır ki Aşağı Ortaören, Yukarı Ortaören'in (Vérteviran) mezrasıdır.

¹⁰ Çınar ilçesi evreninin içinde 4 tane mezra da bulunmaktadır. Ancak seçimlerde mezralar oylarını köyde kullandıklarından ve nüfus bilgilerinde mezraların 18 yaş üstü nüfusuna rastlanamadığı için mezralar ayrıca yazılmamıştır.

Höyükdibi (Melkiş)	106
Halkapınar (Bımbareki)	87
Karababa (Gelli)	240
Salyazı (Meşitk)	64
Tılver (Tılver)	139
Yukarı Ortaören (Vérteviran)	273
TOPLAM	1639

Tablo 4: Çarıklı Beldesi Evreni¹¹

Aşirete Ait Mahalle İsimleri	Kişi Sayısı
Çarıklı	330
TOPLAM	330

Tablo 5: Toplam Evren

İlçe ve Belde İsimleri	Kişi Sayısı
Derik İlçesi	3116
Çarıklı Beldesi	330
Çınar İlçesi	1639
Mazıdağı İlçesi	904
TOPLAM	5989

A.1. Araştırma Örneklemi

Yapılan araştırmanın en önemli bileşenlerinden biri örneklem seçimidir. Örneklem, ana evreni temsil ettiği varsayılan tüm birey ya da birimlerdir. Genellikle üç tip örneklemden bahsedilir; rastgele/gelişigüzel örneklem, rastgele/gelişigüzel olmayan örneklem ve karma örneklem. Ranjit Kumar (Kumar, 1999:153) örnekleme

¹¹Çarıklı Beldesi'yle ilgili yapılan internet taramalarında YSK'nin belgelerinde ismi geçmeyen Yeşilvadi, Kümeler gibi mahalleler bulunmaktadır. Ancak Çarıklı Beldesi'nin belediye olarak Sur Belediyesi'ne bağlanmasıyla ismi YSK belgelerinde bulunmayan mahallelerin sokak ya da cadde haline dönüştürüldükleri düşünülmektedir. Alandan elde edilen veriler göstermiştir ki Yeşilvadi mahallesi, Çarıklı'nın şu anda bünyesinde bulunan iki mahalleden biridir.

proportionate (orantılı, ölçülü), disproportionate (orantısız), cluster (tabakalı) ve purposive (amaçlı) örneklem olarak ayırırken; Birsen Gökçe (Gökçe, 2007:132-133) tesadüfi, tabakalı, küme ve bilinçli örneklem şeklinde bir ayırım yapmaktadır. Arıkan ise ayırımı olasılıklı ve olasılıklı olmayan örneklem şeklinde yapmaktadır. Evreni meydana getiren bütün birimlerin eşit seçilebilme olanaklarının olduğu olasılıklı örnekleme türleri; basit tesadüfi örnekleme, sistematik örnekleme, tabakalı örnekleme ve küme örneklemeden oluşur. Evreni temsil edecek grubun seçilmesinin tesadüfi değil de araştırmacının inisiyatifi ile seçilmesini ifade eden olasılıklı olmayan örnekleme türleri ise gelişigüzel örnekleme, kota örnekleme, amaçlı örnekleme ve kartopu örneklemedir (Arıkan, 2004:140-141)¹².

Bu çalışma, yukarıda belirlenen evren çerçevesinde 31 yerleşim yerinde yapılmıştır. Bu yerleşim yerlerinin otuzu köy, diğeri köy formatında bir mahalledir. Her köydeki üyelere eşit seçilebilme hakkı tanımak için küme ve rastgele (tesadüfi) örneklem türleri bir arada kullanılmıştır. Evrene dahil olan her köy, bir küme niteliğindedir. Her bir köyde yapılan belirli sayıdaki anketin yarısı erkekler yarısı ise kadınlara uygulanmıştır. Ancak anket uygulanan kişilerin tek tek adreslerini belirlemek, köydeki ilgili nüfusu kadın-erkek olarak ayırmak oldukça zor durumlardır. Köylerde seçime katılan nüfusun cinsiyeti, yaşı, adresi yapılan tüm araştırmalara¹³ rağmen bulunamamıştır. Dolayısıyla küme ve rastgele örneklem türü birlikte kullanılmıştır. Evreni oluşturan elemanlar belirtilen zorluklar dolayısıyla listelenemediğinden küme örneklem sayesinde her köye eşit seçilme hakkı tanınmıştır. Ayrıca rastgele örneklem

¹² *Basit tesadüfi örnekleme*, evreni oluşturan her elemanın örneğe alınma ihtimalinin eşit olduğu örneklem türüdür. *Sistematik örnekleme*, önceden belirlenen örneklem sayısının sistematik bir şekilde hesaplanmasıdır. Örneğin alfabetik sıra izlenir ya da örnekleme alınan elemanlara sıra numarası verilir. *Tabakalı örnekleme*, sınırları belirlenmiş olan evrende alt tabakalar veya alt birim gruplarının olduğu durumlarda başvuru olan örnekleme çeşididir. Bu sayede her alt grup eşit düzeyde veya evrendeki oranı ölçüsünde temsil edilebilir. *Küme örnekleme* evren küme adı verilen gruplara ayrılır ve her küme bir örneklem birimini meydana getirir. Evreni oluşturan elemanların tam olarak listelenemediği hallerde bu örneklemeden yararlanılır. Olasılıklı olmayan örneklem çeşitlerinden *gelişigüzel örnekleme* araştırmacı, saptanan örneklem büyüklüğüne göre herhangi bir şekilde evrenin bir parçasını tercih eder. *Kota örnekleme* evren, araştırmacının belirlediği değişkenler(yaş, cinsiyet, meslek vb.) eşliğinde belli alt gruplara ayrılır. Evren sayısına bağlı olarak bir kota belirlenir ve her alt gruptan bu kota oranına uygun sayıyla görüşme yapılır. *Amaçlı örnekleme*, evren içerisinde araştırmacının amacına en uygun kesimi örnek olarak seçmektir. *Kartopu örnekleme* ise öncelikle evrene ait birimlerden birisiyle temasa geçilir. Daha sonra o birim sayesinde diğer bir birimle iletişime geçilir. Bu şekilde bir kartopunun büyümesi gibi örneklem sayısı da artar. Daha fazla bilgi için bkz Arıkan, R. (2004). *Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama*. Ankara: Asil Yayınları.

¹³ TÜİK ve YSK belgeleri ile ilgili ilçelerin resmi internet siteleri incelenmiştir.

sayesinde daha rahat ve maliyeti daha düşük bir araştırma yapmak da mümkündür. Araştırmanın konusu aşiret ve siyaset ilişkilerini belirleme olduğu için rastgele örneklem seçimiyle her kesimden üyenin fikirlerini almak mümkün olmuştur. Diğer örneklem çeşitlerinin tercih edilmemesinin sebepleri ise şöyle açıklanabilir: Sistemantik örnekleme için her köyün hane sayısının, numarasının ve o hanede oturan, oy kullanan kişi sayısının belli olması gerekir ki sistemantik olarak bir sıra izlenebilsin ve böylece örneklem oluşturulabilsin. Ancak YSK'den alınan belgeler ışığında belirlenen evren sayısında sadece her köyde kullanılan geçerli oy sayısına ulaşılabilmiştir. Bir köyde kaç hane olduğu ve her hanede kaç kişinin oy kullanabileceği, bunların cinsiyetleri, kapı numaraları vb bilgilere ulaşmak oldukça zordur. Belki zaman kısıtlamasının olmadığı bir çalışmada bilgilere ulaşmak söz konusu olabilir. Benzer zorluklar (değişkenlerin saptanamaması) kota örneklem seçimini de zorlaştırmıştır. Konusu dolayısıyla bu çalışma amaçlı örnekleme de uygun değildir. Çünkü amaçlı örnekleme evrenin sadece amaca en uygun olduğu düşünülen kesimi örneklem olarak alınmaktadır. Oysaki aşireti oluşturan bireyleri, statüleri ne olursa olsun, amaca uygun bölmeye çalışmak bilgilerin saptanmasında eksiklik yaşanmasına sebep olacaktır. Dolayısıyla her üyeye ulaşabilmek önemlidir. Çalışmada evren sayısı ve evreni oluşturan birimler ulaşılabilir. Yani köylerin nüfusları ve adresleri araştırma öncesinde saptanabilmiştir. Bu belirlemeler de kartopu örnekleme ihtiyacı duyulmasını engellemiştir.

Evrendeki kişi sayısı belli ve 5000'den fazla olduğu için örneklem büyüklüğü aşağıdaki formül ve tablo yardımıyla bulunmuştur:

$$n = Nt^2pq/d^2 (N-1) + t^2pq$$

Tablo 6: Farklı Örneklem Hatası, Evren Büyüklüğü ve Örneklem Miktarları Tablosu:

Evren Büyük- lüğü	± 0.03 örneklem hatası (d)			± 0.05 örneklem hatası (d)			± 0.10 örneklem hatası (d)		
	p=0.5	p=0.8	p=0.3	p=0.5	p=0.8	p=0.3	p=0.5	p=0.8	p=0.3
	q=0.5	q= 0.2	q=0.7	q=0.5	q= 0.2	q=0.7	q=0.5	q= 0.2	q=0.7
100	92	87	90	80	71	77	49	38	45
500	341	289	321	217	165	196	81	55	70
750	441	358	409	254	185	226	85	57	73
1000	516	406	473	278	198	244	88	58	75
2500	748	537	660	333	224	286	93	60	78
5000	880	601	760	357	234	303	94	61	79
10000	964	639	823	370	240	313	95	61	80
25000	1023	665	865	378	244	319	96	61	80
50000	1045	674	881	381	245	321	96	61	81
100000	1056	678	888	383	245	322	96	61	81
1000000	1066	682	896	384	246	323	96	61	81
100 milyon	1067	683	896	384	245	323	96	61	81

Bu araştırma için $\alpha = 0.05$ anlamlılık düzeyinde, $t = 1.96$ ve $d = \pm 0.05$ örneklem hatası öngörülerek örneklem büyüklüğü hesaplanmaya çalışılmış ve “p” değeri 0.3, “q” değeri ise 0.7 olarak alınmıştır. Evren büyüklüğü ise N harfiyle gösterilmektedir. Bu değerler evreni oluşturan 5.989 kişi için formüle yerleştirildiğinde:

$$n = Nt^2pq/d^2 (N-1) + t^2pq$$

$$n = (5989).(1,96)^2.(0,3).(0,7) / (0,05)^2.(5989-1) + (1,96)^2.(0,3).(0,7)$$

$$n = 4831,541904 / 14,97 + 0,806736$$

$$n = 4831,541904 / 15,776736$$

$$n = 306,244708$$

Yapılan hesaplardan görüldüğü üzere “n” yaklaşık olarak 306 çıkmaktadır. Araştırma, evrendeki tüm yerleşim birimlerini kapsadığı için çalışmanın güvenilirliği ve geçerliliğinin sağlanması açısından örneklem sayısı şu şekilde belirlenmiştir: Metinan Aşireti’ne bağlı; Derik’te 15, Mazıdağı’nda 5, Çınar’da ise 10 tane köy bulunmaktadır. Çarıklı Beldesi’nde bulunan 1 mahalle ile birlikte araştırma alanının kapsamına 31 yerleşim yeri dahil olmaktadır. Mezraların nüfusu, YSK belgelerinde, bağlı bulundukları köylere dahil olduğundan onlar köy kapsamında ele alınmıştır. Her yerleşim biriminden eşit şekilde ve 10 kişiyle (yarısı kadın yarısı ise erkek) yapılan çalışmada toplam 310 kişiyle görüşülmüştür. Böylece örneklem sayısı 307 değil 310 olmuştur.

B. ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Çalışma, nitel araştırma teknikleri¹⁴ kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Aşiretlerin siyasetle ilişkileri irdelenirken sosyal bir olguya değinilmiş olur. Nitel araştırmalar dünyanın sosyal yönü ile ilgilendiği için daha çok şu sorulara yanıt ararlar: “*İnsanlar niçin böyle davranır? Kanaatler ve vaziyet alışlar nasıl oluşur? İnsanlar çevrelerinde olup bitenden nasıl etkilenir? Kültürler niçin ve nasıl gelişir? Sosyal gruplar arasındaki farklar nelerdir?*” Yani nitel araştırmalar “*niçin, nasıl ve ne şekilde*” sorularına yanıt ararlar. Bu tür araştırmalar bir sosyal olayı irdelerken kendi doğal ortamı içinde irdeler; dolayısıyla daha çok subjektif, kişinin duygularını, algılarını ve tecrübelerini içeren

¹⁴Biyoloji, kimya, fizik, mühendislik gibi doğa bilimleri alanlarında araştırmalar tekrarlanabilen gözlem ve ölçmelere dayanır. İşte gözlem ve ölçmelerin tekrarlanabildiği ve objektif yapıldığı araştırmalara *niceliksel, sayısal ya da Quantitative araştırma* denir.

Psikoloji, sosyoloji, antropoloji, eğitim gibi sosyal bilim alanlarında ise insan ve toplum davranışları incelenmektedir. Subjektif olan bu davranışları sayılarla açıklamak zordur. Çünkü ölçümler bize kaç kişinin nasıl davrandığını gösterse de “niçin?” öyle davrandığını gösteremez. Dolayısıyla insan ve grup davranışlarının “niçin”ini anlamaya yönelik araştırmalara ise *niteliksel (qualitative) araştırmalar* denir.

verilerle ilgilenir. Nitel araştırmalar bir olayı ilişki bağlantıları içinde değerlendirir. Olayı etkileyen değişkenleri kendisi ortaya çıkarır. Sosyoloji, antropoloji gibi alanların yoğunlukla başvurduğu nitel araştırma tekniklerinden özellikle anket, mülakat (derinlemesine görüşme) ve gözlem bir arada kullanıldığı zaman etkili sonuçlar alınmaktadır. Birincil veriler olarak da ifade edilen bu tekniklerin yanı sıra “*ikincil veriler olarak sunulan arşiv belgeleri, anı ve hatıra defterleri, kitap, makale, gazete yazısı, nüfus sayım bilgileri, internet web siteleri ve sayfaları ile tv görüntülerinden*” (Kumar, 1999:104) de gerektiği yerde yararlanılmıştır.

Türkiye’nin siyasi tarihine bakıldığında aşiret yapılanmasının siyasette ne denli etkili olduğu görülebilir. Ancak bu aşiretlerin siyasi konumlanışını etkileyen olay ve olguları anlayabilmek için alan araştırmaları şarttır. Siyasi parti tercihinde aşiret liderlerinin ne denli etkili olduğu, aşiret üyelerinin demokrasinin öngördüğü seçimi yapıp yapmadığı ve siyasetle ilişkinin aşiretler arası g dengelerini ne oranda etkilediği ancak derinlemesine görüşmeler ve anketler uygulanarak anlaşılabilir. Ayrıca doğal ortamda yapılacak olan gözlemler de oldukça önemlidir.

Çalışmada yukarıda sözü edilen nitel araştırma tekniklerinin hepsi kullanılmıştır. Anket, mülakat ve gözlemin yanı sıra hayat hikayelerinden de yararlanılmıştır. Aşiretlerin günümüzdeki davranışlarını en iyi açıklayabilecek olanlar sözlü tarih yaratıcılarıdır; dolayısıyla aşiretlerin ve araştırma alanının yaşlılarıyla yapılan derinlemesine görüşmeler ve onların hayat hikayeleri de araştırma açısından oldukça anlamlı olmuştur.

Anket, genellikle seçenekli ve kapalı uçlu sorulardan oluşan soru formudur. Anketlerde açık uçlu sorular da sorulabilir, ancak bu çalışmanın anket formunda çoğunlukla kapalı uçlu sorular tercih edilmiştir. Çünkü açık uçlu sorular derinlemesine bilgi almayı sağlasa da kapalı uçlu sorular yardımıyla daha kolay karşılaştırma yapılabilir ve böylece daha rahat değerlendirme yapılabilir. Anketler, ne posta yoluyla ne de grup halinde uygulanmıştır. Araştırmacının kendisi tarafından ve kişilerle tek tek yapılmıştır. İnsanları sınırlayan sorular sormamaya ve soruların birbirini denetleyebilir bir yapıda olmasına dikkat edilmiştir. Anket uygulanan kişiler, tablo 7’den de görüldüğü üzere;

aşiret reisleri (Hatip Durmaz, M. Şerif Temelli) ve 18 yaşını geçip seçme hakkını elde eden aşiret üyeleridir.

Tablo 7: Anket Uygulanan Kişiler

Anket Uygulanan Kişiler
✓ <i>Aşiret Liderleri (Hatip Durmaz, Şerif Temelli)</i>
✓ <i>18 yaşını geçmiş aşiret üyeleri</i>

Araştırmada kullanılan mülakat¹⁵ çeşidi yarı yapılandırılmış mülakattır. Araştırmanın temel sebebi aşiret ve siyaset ilişkilerini irdelemektir; dolayısıyla anket tek başına etkili bir veri toplama aracı olamaz. Kullanılacak olan mülakat çeşidinin de anket tekniğinden farklı olması gerekir ki açık uçlu sorularla kişi kendi düşüncelerini rahatça açıklayabilsin.

Bu araştırma için en uygun gözlem¹⁶ tekniği katılmadan gözlemdir. Bu gözlem doğal ortamda yapılmıştır. Araştırmanın yapıldığı haberi bölgede çabuk yayıldığı için (araştırma yapılan bölgede dışarıdan biri geldiği zaman oraya ne amaçla geldiği, kim olduğu vb bilgiler tahmin edilenden daha kısa sürede yayılır) araştırmaya dahil olup gözlem yapmak çoğu durumda imkansız olmuştur. Dolayısıyla gözlem aşiretin kendi

¹⁵ Mülakat; çeşitli sorular eşliğinde, en az iki kişinin yüz yüze görüşmesi şeklinde ilerleyen nitel araştırma tekniklerinden biridir. Bu teknik sayesinde karşı tarafın konuyla ilgili bilgisi ayrıntılı bir şekilde anlaşılabilir. Mülakat tekniği genel olarak üçe ayrılır: Yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış mülakat¹⁵. Bunlardan yapılandırılmış mülakat, mülakat edileni bazı cevaplar vermeye zorladığı ve planlanmış bir mülakat çeşidi olduğu için anket tekniğine çok yakındır. Yapılandırılmamış mülakatta ise her şey görüşme esnasında yön bulur, bu da konunun dışına taşma riskini içinde fazlasıyla barındırır. Kullanılan olan yarı yapılandırılmış mülakatta temel vurgu, mülakat edilenin kendi düşüncelerini kendi sözcükleriyle rahatça açıklayabilmesidir. Bu mülakatta genellikle açık uçlu sorular kullanılmaktadır. Açık uçlu sorular eşliğinde ilerleyen bir mülakatla aşireti irdelemek ve verilen cevapları, cevapların içerdiği yorumları karşılaştırmak araştırma açısından oldukça yararlı olmuştur.

¹⁶ Hem bakmanın hem de görmenin gerçekleşebildiği en önemli veri toplama tekniği gözlemdir. Katılarak gözlem, katılmadan gözlem ve kitle gözlemi olarak üçe ayrabileceğimiz bu teknik iki farklı ortamda yapılır: doğal ve kontrollü ortam. Katılarak gözlemde araştırmacı gözlediği grubun normal bir üyesidir, araştırma boyunca rolünü oynar. Katılmadan gözlemde gözlemci, grubun bir üyesi değildir; dolayısıyla tamamen pasiftir. Kitle gözleminde ise, maçlarda olduğu gibi, gözlemci, grubun hem içindedir hem de dışındadır. Doğal ortamda yapılan gözlemde, gözlenen gruba ve aktivitelerine kesinlikle müdahale edilmez; kontrollü gözlemde ise gruba bir hareketlendirici ile etkide bulunulur.

mekanında, yaşam merkezinde fakat katılmadan yapılmak durumundadır. Araştırmacı gözlenen grubun aynı zamanda bir üyesi olduğundan dolayı zaman zaman katılarak gözlem tekniğine de başvurulmuştur.

C. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sözü edilen yöntemlerle elde edilen veriler, araştırma alanından döndükten sonra değerlendirilmiştir. Anket verileri SPSS ve office (Excel) programları yardımıyla bilgisayara aktarılmış ve elde edilen sonuçlarla Metinan Aşireti örneğinde Kürt aşiretlerinin siyasetle ilişkileri değerlendirilmiştir. Oluşturulan tablo ve grafikler yardımıyla da soru kağıtlarının eldeki varsayımları ne denli karşıladığı ortaya çıkmıştır.

Gözlem tekniğinden elde edilen veriler ise hikayeleştirme (böylece gözlenen hakkındaki en ayrıntılı nokta bile kağıda dökülebilir) ve ölçeklendirme yöntemleriyle kaydedilmiştir. Ayrıca mülakatlarda kayıt cihazı kullanılmıştır. Bu yöntemle veri toplamanın en önemli sebebi, özellikle yaşlılarla yapılan görüşmelerde, bazı noktaların gözden kaçmaması ve verilerin değerlendirilmesi aşamasında kolaylık sağlanmasıdır.

D. ALANDA KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR

Alan araştırması Kasım 2008 ve Ocak 2009 dahil yaklaşık üç ay sürmüştür. Alana dahil köylerin hemen hepsinin Karacadağ'a yakın dağ sıralarında yer alıyor olması ulaşım konusunda araştırmacıya ciddi zorluklar yaşatmıştır. Ayrıca köylere giden minibüslerin öğleden sonra geç saatlerde köye dönmesi de toplu taşıma araçlarını kullanmayı imkansız hale getirmiştir. Ancak alanda yaşanan sorunların temelinde ulaşımın zorluğu, maddi imkansızlıklar vb sorunlar değil aşiret üyeleriyle yapılan görüşmelerdeki zorluklar yer almıştır.

Aşiret birimi, yerel bağlılıkların ve düşmanlıkların yoğunlukla yaşandığı birimler olduğu için dışarıdan gelen kişilere duyulan *güven* mutlak önemdedir. Araştırmacı, aşiretin liderlerini yakından tanıdığı ve aşirete anne tarafından akraba olduğu halde aşiretten birini yanına almadan köylere gidememiştir. Bu şekilde güven sorunu aşılmaya

çalışılmıştır. Fakat çalışma sırasında görülmüştür ki sadece yerel düşmanlıklar değil resmi işlerde yaşanan zorluklar ve bölgede devam eden savaş hali de köylüleri tedirgin etmektedir. İlk gidilen köylerde aşiret üyelerinin bazıları araştırmacıyı devlet ajanı bazısı ise PKK ajanı zannetmiştir. Daha önce köylere anket yapmak veya görüşmek amacıyla gelen birçok kişinin köylüleri fişlediği ve belli bazı kurumlar için bu işleri yaptığı öğrenilmiştir. Ya da örneğin bazı Kürt köylerinde hemşirelerin yaptığı iğnelerin insanları kısırlaştırdığı fark edilmiştir. Dolayısıyla yabancı yüzlü, oralarda daha önce görülmeyen kişilere ilk bakış her zaman negatif olmaktadır. Araştırmacı var olan bu sorunu ortadan kaldırıp daha güvenilir bilgiler elde edebilmek için 21.12.2008 tarihinde Dumluca (Sipnat) köyünde gerçekleşen aşiret toplantısına katılmış ve aşiret liderlerinden Hatip Durmaz tarafından tüm aşiret ileri gelenlerine tanıtılmıştır. O tarihten sonra gidilen hemen tüm köylerde bir taraf olarak görülme hali sona ermiştir. Üstelik cevaplayıcıların daha rahat cevap verdikleri gözlemlenmiştir.

Alan araştırmaları çoğu zaman, özellikle süre kısıtlıysa, araştırmacının planladığı doğrultuda ilerlemeyebilir. Çünkü bu tarz araştırmalarda araştırmacının dışında, araştırmayı etkileyen birçok faktör rol oynayabilmektedir. Bu çalışmayı etkileyen en önemli dış faktör, araştırmanın yerel seçimlerin oldukça yaklaştığı bir döneme denk düşmüş olmasıdır. Çalışma siyasetle ilişkili olduğu için bu faktör aynı zamanda bir avantajdır; çünkü böylece çatışma ve dayanışmaların ne denli keskinleştiği, aşiretlerin siyasetle ilişkilerini belirlemede liderlerin önemi daha iyi gözlemlenebilir. Fakat liderlerin bu belirlenimdeki etkileri aralarında bir güç savaşını da getirmiş ve liderlerle görüşme talepleri birkaç defa red cevabı almıştır. Hatip Durmaz, sık sık Ankara’da bulunduğu için onunla yapılan mülakat, ancak aşiret toplantısının olduğu gün gerçekleştirilebilmiştir. M. Şerif Temelli ise Derik’te bulunduğu vakitlerde dahi ilk görüşme talebini reddetmiştir. İkincisinde görüşme için randevu alınmadan gidilmiş ve Derik merkezde bulunan Metinan yazıhanesinde kendisiyle görüşülebilmıştır. Mülakatlara seçimin hareketliliği yansımıştır. Ayrıca konunun hem zor (bölgede siyaset ve aşiret kelimeleri yan yana gelince herkesin temkinli yaklaştığı gözlemlenmiştir) hem de geniş kapsamlı olması mülakatların tahmin edilenden daha uzun zaman almasına sebep olmuştur.

Alanda karşılaşılan bir diğer önemli zorluk da kadınlara, özellikle yaşlı kadınlara anket sorularını yöneltme konusunda yaşanmıştır. Yörede konuşulan dil araştırmacı tarafından iyi bilindiği halde bölgeye yıllardır uzun süreli gidilmemesi birçok orijinal kelimenin unutulmasına sebep olmuş ve ilk anketlerde soruları doğru çevirebilme konusunda oldukça zorlanılmıştır. Kadınlarla yapılan anketlerin şöyle bir zor tarafı daha bulunmaktadır: Aşiret kadını, kendini her zaman erkeğinin gerisinde görmektedir. Dolayısıyla kadına soru sorulduğunda yanında köyün herhangi bir erkeği (küçük-büyük, akraba-uzak fark etmiyor) varsa öncelikle o kişinin onayı alınmaya çalışılır. Erkeklerin de onlar adına yanıt vermeye çabalamaları yanıt almayı zorlaştırmış; ancak erkeklerin yanıtları göz önüne alınmamış, kadınla tek başına kalınmaya çalışılmış ve her zaman kadınların yanıtları baz alınmıştır.

Araştırma alanının hem içinden hem de dışından biri olmak araştırmacıya çeşitli avantajlar sağlamanın yanında dezavantajlar da yüklemiştir. Araştırmacı o bölgeden biri olarak üyelerle daha rahat iletişim kurabilmiş, kendini daha iyi ifade edebilmiştir. Uzun süre bölgede yaşayarak kendini oradakilere ispatlama gereğinden kurtulmuştur. Ayrıca Ankara'dan gelen okumuş bir kişi olma sayesinde oldukça da saygı görmüştür. Bununla birlikte araştırmacı, araştırmanın dışından biri olarak oradakilerin her gün içiçe oldukları ama farkedemedikleri irili ufaklı bir çok şeyi gözlemleyebilmiştir. Belki bölgedekiler için çok sıradan veya olağan olan bir şey araştırmacı açısından sıradışı görülebilmiştir. Yalnız araştırmacının ailesiyle daha önce düşmanlık yaşayan kişiler soruları yanıtlamayı başta reddetmişlerdir. Bazen de tersi şekilde, böyle kişiler kendilerini ispat etmek istercesine sert cevaplar vermişlerdir. Bununla birlikte hem kadın hem de Ankara'da okuyan bir kişi olmak daha özce sözü edilen güven konusunda gidilen ilk köylerde araştırmacıya sorun yaşatmıştır.

Bununla birlikte araştırma alanına dahil köylerden ikisine de gidilememiştir. Bunlardan ilki Derik ilçesindeki Meşeli (Xerabreşk) köyüdür. Bu köyde kısa süre önce yaşanan kan davası dolayısıyla ciddi sorunların yaşandığı ve köye girmenin güvenli olmadığı öğrenilmiş, o köye gidilemeyince onun mezrası olan Subatan mezrasına gidilmiştir. Gidilemeyen, daha doğrusu gidildiği halde kimsenin olmadığı bir köy de Mazıdağı'nın Arısu (Gola Güle) köyüdür. Bu köy, yıkılmış bir durumdadır. Köyün birkaç evinde yaşam olduğu belliyse de köye iki gidişte de görüşülecek hiç kimse bulunamamıştır.

Kısa bir araştırma sonrasında elde edilen bilgilere göre bu köy çatışma dolayısıyla terk edilmiş, birkaç sene önce birkaç aile tarafından tekrar kurulmuş; ancak bu aileler de sadece ekim ve hasat zamanlarında köye gelmektedirler. Asıl ikamet yerleri Diyarbakır merkezdir.

BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın anahtar kavramları aşiret ve siyasettir. Konunun anlaşılabilirliği kavramsal netliğe bağlıdır. Bu gerçekten hareketle aşiret, aşiretin tanım ve yapısı, sınıflandırılması ve siyaset açıklanacaktır.

A. AŞİRET

Arapça *aşira* kelimesinden türetilen aşiret kavramı farklı toplumlarda, hatta aynı toplumun farklı coğrafyalarında bile değişik şekillerde tanımlanmıştır. Bu kavramı evrenselleştirme hatalı bir girişim olarak kabullenilse de yapılan birçok tanımda benzer ögelere rastlanmaktadır.

Antropolojik kavramlar olarak değer taşıyan *aşiret*, *kabile* ve *klan* kavramlarının tanımlanması karşılaştırmalı toplum biliminin varsayımlarını sosyal antropoloji adına zorlamaktadır. Karşılaştırmalı toplum biliminde bir toplumun farklı kesimlerini tanımlamak için kullanılan terimler başka bir toplumu tanımlamada da kullanılabilir. Oysaki üretim şekli, yaşam şekli, konuşma tarzı vb. tarihsel, coğrafi ve ekonomik temeller terimleri yerelleştirmekte ve topluma *özgürlük* katmaktadır (Tapper, 2004:9). Konuyla ilişkili olarak bu özgürlüğün yaşandığı terimlerden bazıları şunlardır: *Aşiret*, *kabile*, *klan*. Afrika'da, Fransa'da ve Ortadoğu'da ortaya çıkıp gelişimini sürdürdüğü iddia edilen aşiret ve kabile kavramları her toplumda farklı şekillerde anlamlandırılmıştır. Bu durum Türkiye için de geçerlidir; hatta Türkiye'nin farklı coğrafyalarında, o coğrafyaların farklı bölümlerinde bile aşirete atfedilen anlamlar farklı olabilmektedir¹⁷. Örneğin Türkmen aşiretleri ile Kürt aşiretleri arasında hissedilir ayrımlar bulunmaktadır.

Göçebe topluluklara ait örgütlenme biçimi olan ve etimolojik kökenini Arapçadan alan *aşiret* birimi, bu konuda araştırma yapan değişik otoritelerce farklı tanımlanmıştır. Bundan anlaşılıyor ki söz konusu kavramın evrensel kavramsallaştırmalardan uzak ve indirgemeci klasik anlayışın ötesinde bir derinliği vardır.

¹⁷ Çalışmanın konusu itibarıyla ele alınacak olan aşiret tiplmesi Kürt aşiret tiplmesidir. Bundan dolayı yapılacak olan genel tanımdan sonra Kürtlerin yaşam tarzının temelini oluşturan Kürt aşiretleri üzerinde durulacaktır. Kavramsal netlik oluşturulduktan sonra, diğer bölümlerde kullanılan aşiret kelimesi *Kürt aşiretleri* anlamında kullanılacaktır.

R.Tapper'ın İran'daki Şahsevenlerle ilgili eserinin ön sözünde yazan Suavi Aydın'ın belirttiği üzere bütün örgütlenme ve üretim çeşitliliği sadece *tribe* kavramının içerisine hapsedilemez (Tapper, 2004:9). İndirgemeci klasik anlayış aşiret tipi örgütlenmeyi feodal örgütlenmeden geri, soy temelli ve hemen tüm coğrafyalar için ortak bir örgütlenme modeli olarak sunar. Ancak genel olarak Avrasya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da gelişen aşiret kavramı, “*esas itibariyle siyasal bir içeriği olan ve ortak köken inancı neredeyse tamamen kabullere dayanan bir ortak çıkar birliğini ifade eder.*” Dolayısıyla siyasi ve iktisadi birliği öngören bu biçimi “*tribe (İngilizce), stamm (Almanca) ve tribu (Fransızca)*” kavramları karşılayamaz (Tapper, 2004:10).

Aşireti tanımlamada kullanılan siyasi ve iktisadi öğelerin yanı sıra yine aynı tanım içerisinde yer alan şu kavramlar da önemlidir: “*Kan bağı, soy-sop, toprak, düşünce biçimi, göçebelik.*” Bu kavramlar baz alınarak yapılan bazı tanımlar şunlardır.

Aşiret, çeşitli kan bağları ile birbirlerine bağlı, belli bir alan üzerinde kendilerine has bir yaşam tarzı ile hayvancılık yaparak geçimini sürdüren bir göçebe insan topluluğudur (Ahmet Özer) (Özer, 2003:25).

Kendi aralarında ayrı diller ya da ağızlar kullanıyor olsalar da aralarındaki iletişimi tek bir ortak dille sağlayan aynı ya da benzer kültür özellikleri gösteren, büyük ölçüde aynı kökten geldiklerine inanan, daha doğru bir deyişle birlikteliklerini kan bağı ile açıklayan iki ya da daha çok sayıda kabilenin oluşturduğu birliktir (Suavi Aydın) (Aydın ve Emiroğlu, 2003:77). Aşiret bir asıldan çıkmış, birlikte yaşayan ve birlikte konup göçen topluluk veya oymaktır (Kamûs-ı Türk) (akt. Türkdogan, 2006:41).

Aşiret, daha ziyade evlenme yolu ile meydana getirilen akrabaların yani hısımlıkların bütünüdür. Aşiret, kabilelerin birleşmesinden meydana gelir (İsmail Beşikçi) (Beşikçi, 1969:68-69).

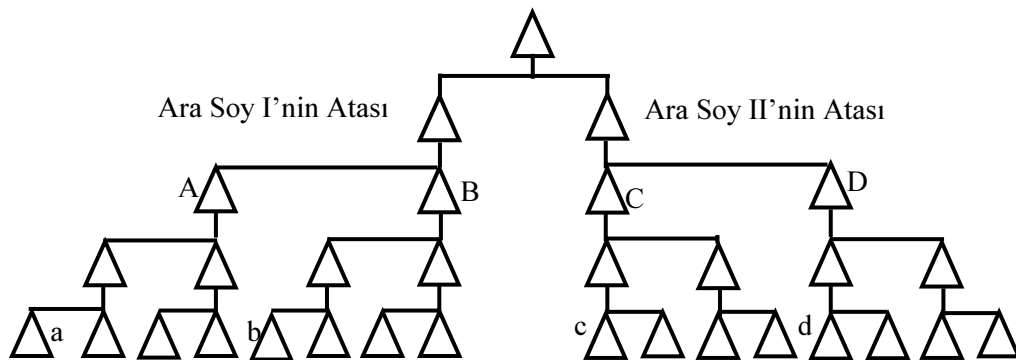
...bir düşünce biçimi, bir gerçekliğin inşası, bir eylem modeli, temelde merkezi devletin mevcut kurumlarına karşıt bir toplumsal örgütlenme tarzı (R. Tapper) (Tapper, 2004:31).

Akrabalığın ve soy-sopun aşiret kavramının içine özenle yerleştirilmesi özellikle sosyologların ve antropologların işidir. Oysaki siyaset bilimciler ve sosyal bilimlerin diğer alanlarında çalışanlar, aşireti bir yaşam şekli veya siyasal bir organizasyon olarak tanımlamayı tercih etmişlerdir. Antropoloji ile siyasetin ilişkisini anlamlandırmaya çalışan ve Ortadoğu toplumları üzerinden hareket eden Eickelmann da aşiretin siyasal tarafına göndermede bulunmaktadır. Düşünüre göre aşiret, genel kabul görmüş soya dayanan politik kimliğin bir formudur. Aşiretin var olması için aynı sülalenin bireylerinin bir araya gelmesi gerekmez. Çoğu birey ya da aşiret çeşitli nedenlerden

dolayı aşiret kimliğini değiştirebilmektedir. Ayrıca aşiretlerin varlığı etnik kimliklerinin ve dinlerinin aynı olmasını da gerektirmez. Aynı aşiret içerisinde Kürt, Arap, Pers, Luri vb etnik kesimler ile Sünni ve Şii gibi farklı mezhepler yer alabilir (Eickelmann, 2007:16). Aşiretin devlet ile grup (çete) arasında yer alan bir organizasyon şekli olarak görüldüğünü ifade eden Eickelmann, bu kanının Ortadoğu ülkelerinde geçerliliğini yitirdiğini söylemektedir. Bu toplumlarda devlete değil aşirete bağlılık her şeyin üstündedir (Eickelmann, 1989:126). Benzer fikirlere sahip Antropolog Suavi Aydın’a göre de akrabalık ve babasoyluluk aşiret örgütlenmesinin değil kabile örgütlenmesinin içerisinde vardır. İleride üzerinde durulacak olan kabile kavramı Aydın’a göre, genel anlamda şöyle tanımlanır: Kabile, “*kardeşlik esasına dayanan, babasoylu izlenen, Batı dışındaki bütün geleneksel veya ilkel toplumlara özgü ortak bir toplumsal örgütlenme modelidir*” (Tapper, 2004:10). Ancak kabilede yer alan kandaşlık esası aşiret tipi örgütlenmede aynen yer almaz. Çünkü evlilik yolu ile nüfusu artan aşiretlerde koşullara bağlı olarak ayrılımlar ya da başka aşirete katılmalar söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla Aydın’a göre aşiretler üzerinde uygulanabilirliği tartışılan iki modelden *konik klan modeli*, kabile örgütlenmesi için; *dallanan (segmentary) soy sistemi* ise aşiret tipi örgütlenme için esas alınmalıdır (Tapper, 2004:10-11).

Klan Soy Ağacı

(Sola doğru büyük oğul)

Şekil 1: Konik Klan Modeli (Lindner, 1982;962)

Konik klan modeli, babasoyluluğu temel alan bir hiyerarşiye dayanır. Daha çok ağalık ya da üstün bir ailenin egemenliğinde bulunan kabilelere uygulanan bir modeldir. Konik klan, diagramda da görüldüğü gibi sıralandırılmış ve bölümlendirilmiş bir topluma göndermede bulunur. Soy ağacındaki yerleşim aynı zamanda toplumdaki pozisyonlara da denk düşer. Dolayısıyla herhangi bir neslin varsayılan kabile şefi, büyük soynun en yaşlı oğludur. Soy dallarının sıralanışı ise soy gruplarının ortak ataya yakınlığıyla ilintili olarak diğer gruplara üstünlüğünü, aşiret üyelerinin de birbirlerine göre konumlarını ve üstünlüklerini belirtir. Örneğin en üstteki atanın genç oğlu A, büyük oğluna; B atası, A atasına göre daha aşağı konumdadır. B'nin ailesinin statüsü de C'nin ailesininkine oranla daha aşağıdadır (Lindner, 1982:692).

Konik klan modeli, iyi tanımlanmış toprak gruplarının açıklanmasında yardımcı olabilir; fakat durağan bir yapı olduğu için göçebe toplulukların tarihini açıklamada yetersiz kalır. Göçebe topluluklar sürekli hareket halinde oldukları için konik klan modelinde yer alan hiyerarşik yapının korunması imkansızdır. Bununla birlikte aşiret üyeleri de artık atalarını tayin ederken kabile şefinin en yaşlı oğlunu değil kabileye en fazla çıkar sağlayabileni önemsemektedir. Yani liderin çıkar sağlama yeteneği daha önemlidir (Lindner, 1982:693). Modelin durağan yapısı, göçebe toplulukların açıklanmasında; liderin en yaşlı oğlan olması ise yerleşik aşiretlerin açıklanmasında yetersiz kalmaktadır. Metinan Aşireti'nin lideri de ailenin en yaşlısı değil, aileye en fazla çıkar sağlayabilen genç bir aşiret üyesidir.

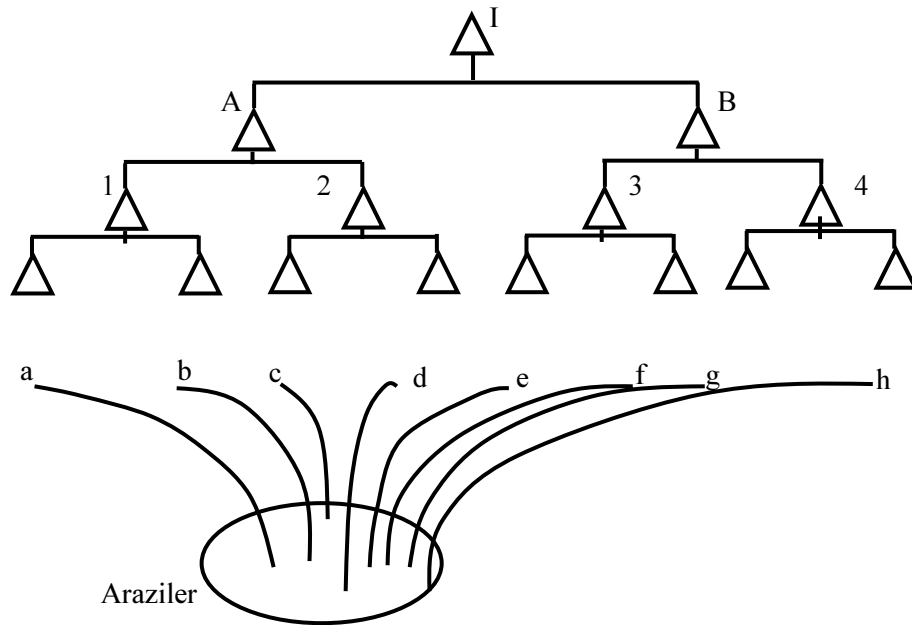
Dallanan (segmentary) soy¹⁸ sisteminde gruplar I'in ailesinden oluşmaktadır. Babayanlılık ve rütbesizlik vardır. Teoriye göre bu sistemde tüm gruplar eşit statüde yer alır ve şeflik kurumu yoktur¹⁹ (Lindner, 1982:694). Aşiretin her düzeyinde bölünme, ikiye bölünme şeklindedir ve aşağıdan yukarıya doğru bu ikilik devam eder. Dipteki her

¹⁸Eickelmann'ın belirttiği üzere dallanan soy sistemi ilk defa (1940'larda) Evans-Pritchard'ın Nuer'lerle ilgili yazmış olduğu *The Nuer: Tribe and Clan* isimli kitabında geçmektedir. Daha fazla bilgi için bkz Eickelmann, D.F. (1989). *The Middle East: An Antropological Approach*. New Jersey: Prentice Hall Publisher. s. (132-133).

¹⁹ Tapper'in Şahsevenler'le ilgili yapıtının özsözünde yazan Suavi Aydın'a göre bu sistemde örgütler arasında hiyerarşik bir ilişki yoktur. Ancak şeflik kurumu vardır. Bu kurumun varlığıyla ilgili açıklamalarına şöyle devam etmektedir: " ... bu eşit birimlerin oluşturduğu aşirette şeflik, kabiledeki şefliğe göre daha düşük bir otoriteyi kullanır. Bu otorite genellikle emredici bir nitelikte değil, eşgüdümücü ve düzenleyici bir niteliktedir. Zira aşiret örgütlenmesinin doğası emredici bir otoritenin varlığını güçleştirir." Daha fazla bilgi için bkz Tapper, R. (2004). *İran'ın Sınır Bölgelerinde Göçebeler: Şahsevenlerin Toplumsal ve Politik Tarihi*. Çev. F. Dilek Özdemir. Ankara: İmge Kitabevi. s. (11).

bölüm (a gibi) ayrı bir yerel topluluğu ifade eder. Bazı gruplar, benzer kimliklere veya akrabalık bağlarına sahip olabilir. Bunlar genellikle aynı topraklarda yaşar ve çatışma çıktığında birbirlerinden destek beklerler. Adam öldürme ve hayvan çalma başta olmak üzere çeşitli sebeplerle ortaya çıkan çatışmalar, çıktığı andan itibaren bir bütün olarak topluluğun şerefine yönelmiş demektir (Eickelmann, 1989:132). Dolayısıyla çatışmalar genellikle bir bireyin yaptığı hareketten kaynaklansa da sonrası tüm aşiret üyelerini ilgilendirir. Çoğu durumda dallanan gruplardan biri diğerinin desteğini isteyebilir. Yani c, a'nın şerefine yönelik bir harekette bulunmuşsa b'nin a'yı desteklemesi beklenir. Yaşanan ikilikler Şekil 2'ye uyarlanacak olursa; $a+b=1$, $c+d=2$, $e+f=3$, $g+h=4$; $1+2=A$, $3+4=B$; $A+B=I$. Heckmann'e (2002:157) göre a,b,c,d,e ve f sülaleleri, 1,2,3,4 klanları; A ve B kabileleri; I ise aşireti temsil etmektedir. Hiyerarşinin bulunmadığı bu modelde grupları birleştiren en önemli öge eylem birliğidir. Eylem birliğine göre “*ben kardeşime; ben ve kardeşim kuzenime; ben, kardeşim ve kuzenim dünyaya karşıyız*”. Bu, aslında dallanan soy sisteminin yapısal özelliği olan tamamlayıcı karşıtlığı da en iyi şekilde açıklamaktadır (Lindner, 1982:693).

Dallanan (Segmenter) Soy Yapısı

Şekil 2: Dallanan (Segmentary) Soy Sistemi (Lindner, 1982:694; Eickelmann, 1989:133).

Dallanan soy sistemine “*eklemlı bölünme*” ismini veren Lale Yalçın- Heckmann de Eickelman gibi bu modelin özellikle çatışmalarda aktifleştığını belirtir (Yalçın- Heckmann, 2002:157). Aşiret içi dayanışma ve karşıtlık ilişkileri yine bu modelde tanımlanır. Heckmann’ın açıklamaları çerçevesinde Şekil 2’den şöyle bir tablo çıkarılabilir: Eğer a sülalesinden biri b sülalesiyle çatışırsa çatışma $a+b$ arasında kalır. a sülalesinden biri ile c sülalesinden biri arasında çatışma olursa, çatışma $a+b$ ’nin $c+d$ ’ye karşı çatışması haline gelir. a sülalesinden bir kişi eğer h sülalesinden biriyle çatışırsa çatışma bütün A ve B kabilelerinin karşıtlığı şeklinde görülür.

Eickelmann dallanan soy sistemini açıklarken konuyla ilgili çeşitli çalışmaları bulunan ve Evans-Pritchard’ın öğrencisi Emrys L. Peters’e başvurur. Peters’in 1948-1950 tarihleri arasında bedevi aşiretler üzerine yaptığı çalışmalar, literatüre dallanan soy sistemiyle ilgili değerli bilgiler sunmuştur. Düşünre göre bedevilerin kabul ettikleri temel toplumsal organizasyon, içinde hayvanlarını da barındırdıkları kamplardır. Baba yanlılığın ağır bastığı ve yaklaşık %70 oranında erkeğin yaşadığı bu gruplar siyasal sorumlulukları da içerirler. Bu üçüncül gruplar, çeşitli sebeplerle birleşebilirler. Dahası her bir kampın kendine ait otlağı, işlenebilir toprağı ve kuyusu mevcuttur. Dallanan soy sisteminin en altındaki aşamasında yer alan bu gruplar, her soy grubunun egemen olduğu toprak birimini gösterir. Bu üçüncül grupların üyeleri, kan davası ve kan parasının ödenmesi konusunda ortak davranırlar. Eğer bir kişi beklenen davranışı sergilemezse gruptan ayrılma riskiyle karşı karşıya kalır. Bedevilere göre üçüncül gruptan bir adam öldürüldüğünde hiç düşünülmeden diğer gruptan da biri öldürölür. Bu anlamsız gelebilir, ancak Peters’e göre bedeviler öç almak için adam öldürmezler. Bunu düşünmeden yaparlar, çünkü önlerinde iki seçenek vardır: Ya gönüllü köleliği kabul edecekler ya da gruptan çıkacaklar. Üçüncül gruplar için kan davasının uzaması rahatsızlık verici bir durumdur. Dolayısıyla sosyal bir ilişki haline gelen kan parasının ödenmesi durumunda aradaki çatışma sona erer. Ancak yukarı seviyelere doğru çıkıldıkça kan davalarının süreleri uzamaya başlar. Ayrıca üst seviyelerdeki gruplar genellikle farklı ekolojik bölgelerden olduğu için anlaşmanın ve ödeşmenin acelesi yoktur (Eickelmann, 1989:134-136). Aşiretlerde ikna etme ile zor kullanma arasındaki temel farklara değinen Peters dallanan soy sistemini sosyolojik değil yerel bir halk modeli olarak görmektedir. Açıklamalarının ardından da modelin geçerliliğini

sorgulayan Peters modele getirdiği eleştirileri şöyle sıralamaktadır (Yalçın-Heckmann, 2002:157):

- a) Kaynaklar aşiretin farklı ekimleri arasında eşitsiz biçimde dağılmış olduğu için taraflar arasındaki karşıtlık da eşit şartlarda değildir.
- b) Ekimler hiyerarşik olarak kurumlaşmış otorite ya da liderlere sahip olmadığı için, kendi içlerinde eylem birliği yoktur.
- c) Her bir eklemden farklı sayıda insan ve kaynak olduğu gibi, bazı gruplar diğerleri üzerine üstünlük sağlayabilir.
- d) Model kadınları dikkate almadığı için hısımlık bağları ihmal edilmiş olur.

Dallanan soy sistemi ile konik klan modelinin dışında aşiret ilişkilerinin açıklanmasında yardımcı olan bir diğer model de “*yemel aşiret blokları*” modelidir. Heckmann tarafından Hakkari’deki aşiretlerin açıklanmasında kullanılan bu modelde geleneksel dostlar ve düşmanlar vardır. Daha doğrusu rakip aşiretler ile yakın görülen aşiretler vardır. Aşiret örgütlenmesi, yerel sınıflandırmaya bağlı olarak her aşiret tarafından kendine özgü kavramsallaştırılır. Bu modelde “*ikamet ve arazi*” aşiret için son derece önemlidir. Özellikle yaylalara çıkan aşiretler, yaylalarına tecavüz edilmesini önlemek istiyorsa, atalarının da o yaylalara çıktığını ispat etmelidir (Yalçın-Heckmann, 2002:145-147).

Akrabalığın ve soy-temelliliğin (babasoylu) ortaya çıkardığı bu modellerin hiçbirisi tek başına aşiret örgütlenmesini açıklamaya yetmez. Her birinin kendi içinde barındırdığı çeşitli olumsuzluklar vardır. Bir aşiret için uygun olan model bir başka aşiret için kapsayıcılıktan uzak olabilmektedir. Dolayısıyla çalışmada çatışma ve aşiret içi dayanışma aktarılırken hem dallanan soy sistemi hem de yerel aşiret blokları sistemi göz önünde bulundurulmuştur.

Aşiret olgusunu tanımlamaya çalışan modellerin yanında aşiretlerin çeşitlendirilmesi ve sınıflandırılması da farklılık arz etmektedir.

A.1. Aşiret Birimi ve Sınıflandırılması

Aşiret, başında bir reisi bulunan, akrabalık ilişkileri birincil ilişkiler şeklinde gelişen ve özellikle son zamanlarda toplumsal ve ekonomik bir örgüt olmanın ötesinde siyasal örgütlülüğü de öngören bir oluşumdur. Sosyolojik anlamda göçebe ve yarı göçebe bir

yaşam biçimini ifade eden kavram, farklı toplumlarda değişik gelişimler gösterebilmektedir. Bu da aşiret kavramını yerelleştirmekte ve her toplumun kendine has aşiret tanımları yapmasını sağlamaktadır. Kürt ve Türk toplumlarında da aşiret kavramının açıklanması ve sınıflandırılması için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca alan araştırmaları göstermiştir ki sadece göçebe ve yarı göçebe değil yerleşik toplumlarda da aşiret yapısına rastlanabilmektedir.

Türk sosyolojisinde bu konuyla ilgili ilk detaylı çalışma Ziya Gökalp'e²⁰ aittir. Gökalp aşiretleri açıklamaya zümrelerden başlar. İctimai zümreler (sosyal grup) birbirini çevreleyen kutular gibidir. En kuvvetli zümreye cemiyet denir. Cemiyetten daha büyük olup cemiyeti çevreleyene camia, cemiyetten daha küçük olup cemiyetin içinde bulunanlara ise tali zümreler denir. Cemiyetlerin de cinsleri vardır; en büyük cinsler ise *aşiret* ve *millet*dir. Aşiretler birbirinin içine giren zümrelerden oluşmaktadır. Gökalp, bu zümrelere *kavmi zümreler* demektedir. Bunlar hem aileye hem de siyasi oluşumlara benzediği için *siyasiyan ailevi zümreler* ismiyle de anılmaktadır. Aşiretler, zümrenin ağırlık noktasına göre isimlendirilmiştir. Ağırlık noktası semiyede (klan) ise Gökalp ona *semyevi aşiretler*, ağırlık noktası amarede ise *amarevi aşiretler*, ağırlık noktası kabiledede ise *kabilevi aşiretler* demektedir. Arap ve Kürt aşiretleri *kabilevi aşiretlere* mensuptur (Gökalp, 1992:17-21). Gökalp, Türkler'deki sınıflandırmayı ise şöyle yapmaktadır: “*Türk kavmi uruklardan; uruk (cil) illerden; il (şa'b) kollardan; kol (kabile) boylardan; boy (amare) bölüklerden; bölük (batın) tirelerden; tire (fahz, semiyeye) akevlerden; akev (oyal) baba, anne ile çocuklardan meydana gelmektedir*” (Gökalp, 1992:20-21).

Aşiretlerin toplumsal ve iktisadi yapıları ile gelişimlerini araştıran ve sistematik çalışmalar yapan isimlerden biri de sosyolog Ahmet Özer'dir. Özer, “*kan bağı, belli bir alan, hayvancılık, göçebelik ve kendine has yaşam tarzı*” özellikleriyle tanımladığı aşiret kavramını şu sıra düzeni içerisinde sınıflandırmaktadır²¹: “*aile (hanedan), çadır,*

²⁰ Ziya Gökalp, ilk sistematik çalışmasını “*Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*” adıyla yayınlamıştır. Orhan Türkdogan'a (2006:37) göre dönemin sağlık bakanı Dr. Rıza Nur'un isteğiyle gerçekleştirilen bu çalışma üç ayda hazırlanmıştır, ikili rapordan oluşmaktadır. Çalışmanın temel gayesi Kürtlere Türk olduklarını hatırlatmaktır. Daha fazla bilgi için bkz Gökalp, Z. (1992). *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*. İstanbul: Sosyal Yayınlar. s. 5-8.

²¹ Özer, bu sınıflandırmanın yanında Asya'daki sınıflandırmadan da bahseder. Oğuş, Urug, boy, bodun ve il olarak gösterilen bu sınıflandırmada oğuş (aile); geniş, ataerkil bir birliktir. Uruğ (aile birliği), ailelerin bir araya gelmesiyle oluşur. Boy, bod (kabile); belirli bir arazi ve savaş gücü olan, aile birliğinden oluşan siyasi birliktir. İl (imparatorluk=devlet), yasama ve yürütme organları olan bağımsız topluluklardır. Daha

zom, oba, tayfa ve kabile”. Aşiretin çekirdeğini aile oluşturur. Hanedanlık sadece yönetme işini değil, zenginliği, çevre aşiretlerle kurulan ilişkilerde etkinliği ve üstünlüğü de ifade eder. Ailelerin bir araya gelmesi zomu oluşturur. Zom, ortak hareket etmeyi ve saldırılara karşı birlikte savunmayı teminat altına alır. Özer’e göre zomun üyeleri mera ve yaylak kira bedellerini ortak ödediği için ekonomik birlikteliği de ifade eder. Zomların bir araya gelmesiyle de oba oluşur. Oba zoma oranla daha güçlü bir oluşumdur. Obalar kabileyi, kabileler ise aşireti oluşturur (Özer, 1998:117-118).

Aşiret biriminin sınıflandırılması birçok araştırmacı tarafından benzer ayrımlara referansta bulunularak yapılmaktadır. Ayşe Yıldırım’ın “*İki Aşiret Arasında Kültürel Rekabet ve Çatışma*” isimli yüksek lisans çalışmasında, Gökalp’ten derlenen şu tablo yardımıyla farklı etnik gruplara ait bir genelleme yapılabilir:

Tablo 8: Aşiretlerin Çeşitli Şekillerde Sınıflandırılması (Gökalp, 1992:15-22).

Araplar	Türkler	Yörükler	Kürtler
Kavim	Uruk	Aşiret	Kol
Şa'b	İl	Kabile	Aşiret
Kabile	Boy	Sülale	Kabile
Amare	Bölük	Mahalle	Taife
Batın	Tire	Oba	Oba
Semiye (fahız)	Yarım Tire	Aile	Zom
Fasile	Soy	Yok	Çadır
Aile	Ocak	Yok	Aile
Al-iyal	Ayal	Yok	Yok

A.1.1. Kürt Aşiretleri ve Sınıflandırılmaları

Mezopotamya'nın verimli topraklarında uzun yıllardır yaşayan Kürtler, aşiret tipi örgütlenmeyi toplumsal gerçeklikleriyle harmanlayarak günümüze kadar ulaştıran toplumlardandır. Kürtler, yaşadıkları coğrafyanın verimliliğinin bedelini ağır bir şekilde ödemiş ve ödemeye devam eden bir halktır. Bu bedeli ölümlerle sınırlandırmak hatadır. Çünkü asıl ağır bedel, yaşama şekline ve anlayışa hükmeden bedeldir. Kürt toplumu, belki de, saldırılardan korunmak için sürekli dağlara sığınmış, ovalar apaçık ortada olduğu için ovalardan nefret etmiştir. Çoğu kaynakta da yazıldığı gibi dağlar, Kürt halkının karakterini sağlamlaştıran etkenlerdendir. Dolayısıyla bu halk, ovalılara çok az güven duymuş, onları hep korkak, ihanete açık bir çizgide görmüştür. Ziya Gökalp ve İzady'nin de değindiği gibi dağ-ova ikilisi, Kürt aşiretlerinin karakterini belirleyen etkenlerdendir. Dağlar çetin yaşam şartıyla sertliği, asiliği, cesareti, onuru ve çalışkanlığı temsil ederken; ovalar rahatlığıyla ihaneti, tembelliği, korkaklığı ve köleliği temsil etmektedir. Bu ise aşiretler arasında şöyle bir ayrım oluşturmuştur: Dağ köylerinde yaşayan aşiretler ovalarda yaşayan aşiretlerden daha cesur ve onurludur.

Kürt toplumunda aşirete bağlılık, sınıf çıkarlarına bağlılıktan daha önemlidir. Çünkü aşiret, sadece toplumsal statüyü belirleyen bir olgu değil aynı zamanda merkezi otoriteyle ilişkileri belirleyen ve dolayısıyla güvenliği de sağlayan bir olgudur. Başka bir deyişle bir aşirete sahip olmak yaşamı sürdürebilmenin yegane güvencesidir. Dağlılığın, cesaretin ve derin bir akrabalık bağı ile keskin hiyerarşik yapıların simgelerinden olan Kürt aşiretleri, geleneksel yapılarını hep korumuşlardır. Kendini parçalanmışlığa mahkum eden bu aşiretler, çeşitli çalışmalara ilham kaynağı olmuştur. Ziya Gökalp'ten Barth'a birçok önemli isim Kürt aşiretlerini anlamaya çalışmıştır.

Daha önce düşünceleri üzerinde durulan Gökalp'e göre, iskanı gereken Kürt kesimi Kurmançlar olduğu için Kurmanç olan aşiretler üzerinde durmak gerekir. O'na göre Kurmanç lisanı üçe ayrılır: Bahti, Mehmedi ve Silivi. Bahti lehçesini kullanan göçebe aşiretler iki siyasi fırkaya (bende) ayrılır: Çihisor (Miran, Dudeyran ve Müsireşan aşiretleri mevcut) ve Şilit (Batvan, Kécan, Hırkan ve Tayyan aşiretleri var). Mehmediler *Mahmudi Kürtleri* olarak anılırlar. Siliviler ise bu iki kesimin dışında kalan büyük

Kurmanç kitesidir. Silivan Kurmançları iki büyük bende ayrılır: Mil²² [Hıdrekan, Hacikan, Sinkan, Küran, Cimikan, Cebikan, Kümraşan (asli amareler); Mendan, Seyyidan, Bergühan, Alreşan, Kejan, Nasiran, Dodkan, Cemaldiren, İzolan, Çuvan, Şeyhan ve *Metinan*] ve Zil bendleri²³ (Gökalp, 1992:29-31).

Gökalp, Kürt aşiretlerini *kabile* halinde görür. Düşünür, var olan Kürt aşiretlerinin Türklüğünü kanıtlamaya çalışmış olsa da sınıflandırması ve tanımlamaları Kürt aşiretleri ile ilgili literatüre önemli katkılar sunmuştur. Gökalp (1992:34,35) Kürt aşiretlerini kabileden başlatıp sınıflandırmaya yukarıdan aşağıya şöyle devam eder:

Obe: Batın (bölük) anlamına gelmektedir.

Ber: Kurmanç dilinde “ber” semiye (klan) anlamına gelmektedir. Kabuk amelerden, ameler, obelerden, obeler berlerden oluşmaktadır.

Ezbet: Akrabalara denir. Kimin ezbeti fazlasıyla o daha güçlüdür.

Malbati: Birbirine ezbetten daha yakın duran akrabalara denir.

Mal : Aile anlamına gelir. Bir malbati birkaç aileden oluşur.

Khani: Ev demektir. Bir mal birkaç khaniden oluşur.

Ziya Gökalp Kürt aşiretlerinin kökeni üzerinde dururken, Martin Van Bruinessen ise Kürt aşiret tanımı ve örgütlenme şekli üzerinde durmaktadır. Ona göre “*Kürt aşireti, gerçek veya zahiri soy ve akrabalığa dayalı sosyopolitik ve genel olarak teritoryal bir birimdir*” (Bruinessen, t.y:72). Bruinessen yaptığı tanımdan yola çıkarak Kürt aşiretlerinde akrabalığın değil politik bağlantıların daha güçlü olduğunu düşünmektedir. Oysa durum bunun tam tersidir. Politik etkinliğin doruğa ulaştığı günümüzde dahi politik bağlantılar akrabalık bağının üstüne çıkamamıştır. Hala aşiretlerin çoğunda şecerenin uzunluğuyla övünülür. Aşiretin tarihini bilmek, kişiye üstünlük katar. Dolayısıyla Bruinessen’in iddia ettiğinin aksine Kürt aşiretlerinde klan (ortak bir atanın var olduğu inancı) ile sülale (gerçek bir ortak atanının olduğu) arasındaki ayrım fark edilir düzeydedir. Ataerkil aile yapısı ve babasoyluluk var olduğu için evlilik yolu ile aşirete dışarıdan gelen kızlar da o aşiretten sayılır. Bazen bazı soylar farklı bir aşirete geçse de o aşiret onları sindirene kadar oldukça uzun bir zaman geçer.

²² Mardin, Diyarbakır, Elazığ, Van, Bitlis ve Erzurum illerindeki Kurmanç aşiretlerin çoğu Mil ve Zil bendlerinden birine mensuplardır. Milli ismini taşıyan aşiretler de Mil bendine bağlıdır. Mardin’deki Milli Aşireti’ne Mill-i Kebir denmektedir. Daha fazla bilgi için bkz Gökalp, Z. (1992). *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*. İstanbul: Sosyal Yayınlar. s. 29-31.

²³ Bu bende mensup aşiretler ise şunlardır: Zilan, Celali, Kikan, Karakeçi, Sipikan. Daha fazla bilgi için bkz Gökalp, Z. (1992). *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*. İstanbul: Sosyal Yayınlar. s. 30.

Bruinessen iddia ettiği aşiretlerin hafıza kaybını açıklamak için *aşamalı soy yapısına* değinir. Daha önceki açıklamalarda, dallanan soy sistemi olarak ifadelendirilen bu modelde her sıra ayrı bir örgütlenme düzeyine denk düşmektedir. Bruinessen de modelin en üst seviyesinden başlayarak aşiret birimini şöyle sıralandırmıştır: Aşiret, klan, soy, alt-soy ve hane halkı. Araştırmacı, bu sınıflamayı çalışmalarına teorik bir altyapı oluşturmak için yapmıştır; ancak Kürt aşiretleriyle ilgili asıl sınıflandırması hane halkından sonra gelen sıralamada yer almaktadır. Hane halkından daha alt seviyede yer alan üç birim vardır; *ev halkı* (bütün ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü, genellikle anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan birim), *territoryal birim* (toprak parçası anlamında) ve *köy* (özel mülkiyetin olduğu tek birleşik grup). Ayrıca köyden daha alt düzeylerde yer alan bazı birleşik gruplar da vardır. Örneğin çoğu yerde köyler *bavik* denilen birimlere ayrılmıştır (Bruinessen, t.y:74-77). Bruinessen, Kürt toplumunun kendine özgü bir gerçekliğı olduğunu vurgulamakta ve dolayısıyla aşiret, soy, klan gibi standart antropolojik kavramların bu gerçekliğı açıklamada yetersiz kaldığını vurgulamaktadır. Bu yetersizlik ancak Kürt toplumuna özgü, Kürtçe terimlerin kullanılmasıyla giderilebilir. Yalnız bu durumda da şöyle bir sorun ortaya çıkmaktadır; farklı Kürt bölgelerinde de farklı terimler tercih edilebilir. O halde hangi bölgede çalışma yapılıyorsa o bölgeye özgü terimler bilinmeli ki çalışmanın verileri güvenilir olabilsin. Bu varsayım birçok çalışmada kanıtlanmıştır. Örneğin Balık Aşireti'yle ilgili araştırma yapan Leach, *eşiret*, *taif* ve *tire*'nin sırasıyla *aşiret*, *klan* ve *soya* karşılık geldiğini vurgulamaktadır. Eşiret politik bir grubu ifade ederken taife ve tire akraba gruplarını ifade etmektedir. Ancak Caf ve Hemewend'lerle ilgili çalışma yapan Barth'a göre Leach yanılmaktadır. Çünkü Caf'lar için *tire* bütün bir aşireti temsil etmektedir (akt. Bruinessen, t.y:81-82). Aslında ne Leach ne de Barth savunduklarında yanılmışlardır. İkisinin çalıştığı aşiret farklı olduğu için o aşiretlerin kullandığı terimler de farklı olabilmektedir. Biri aşireti, klandan ya da soydan daha büyük bir topluluk olarak görürken diğeri klan ya da soyu aşiretten daha büyük bir grup anlamında kullanabilir.

Alikan Aşireti'yle ilgili sistematik bir çalışma yapan ve konuyla ilgili Türkiye'deki otoritelerden sayılan İsmail Beşikçi ise, göçebe aşiretleri göz önünde bulundurarak, şöyle bir sınıflandırma yapmıştır: *Çadır*, *zoma*, *kabile*, *aşiret*, *ulu kişi*. Çadır, yerleşiklerde kullanılan ev anlamına gelmektedir. Zoma, bir konaklama düzenidir.

Oymak ve çadırların bir araya gelmesiyle oluşur. Zoma, kabiledaki gibi soy-sop durumunu ifade etmediği için bir zoma içerisinde çeşitli kabilelerden çadırlar bulunabilir. Dolayısıyla oba, zom, zoma ve oymak arasında fark aramak lüzumsuzdur. Kabile, birbirine tamamen kan akrabalığı bağı ile bağlı hane ve ailelerden oluşur. Evlenmede esas olan kabiledir. Kabileyi ve soyu korumak zorunludur. Çünkü kabileda soy-sop önemlidir. “*Baba ve dedelere ait şecereler zihinden zihine büyük bir ustalıkla aktarılır.*” Aşiret, evlenme yolu ile meydana getirilen bir bütündür. Evlilik aşiret dışına taşmaz. Aşiret aynı zamanda siyasal bir birliktir. Ulu kişi ise, aşiret örgütünün en üst kısmında yer alan kişidir (Aşiret konfederasyonunun başkanı) (Beşikçi, 1969:66-69).

Kürtler hakkında en kapsamlı çalışmalardan birini yürütmüş olan İzady antik zamanlardan beri Kürtlerin klanlar şeklinde örgütlendiğini savunmaktadır. Klan ilişkileri soy ve akrabalık temeline dayandığı için Kürtler, tarihte ilk soyadı kullanan topluluk olarak görülmektedir. Araştırmacıya göre aşiret, ekonomik bir örgütlenme olup klanın göçer yanını ifade etmek için kullanılmıştır. Aşiretin ekonomik yapısından dolayı da zor ekonomik dönemlerde aşiret üyelerinin paralı askerlik yaptıkları ya da daha geniş bir aşiret konfederasyonuna katıldıkları görülebilir (İzady, 2007:331-334).

Sonuç olarak anlaşıyor ki Kürt aşiretlerinde de bir sınıflandırma çeşitliliği görülmektedir. Bu çeşitlilik bir zenginlik yaratabilir, lakin içinde ciddi zorluklar da barındırmaktadır. Çeşitliliğin yarattığı karmaşıklığın içinde boğulmamak ve var olan zorlukları biraz da olsa dindirebilmek için bu çalışmada, (Mardin Derik’teki) halkın dinamiklerinin yarattığı sınıflandırma kullanılmıştır. Derik’te konumlanmış olan Metinan Aşireti’nin anlaşılabilirliği için de bu sınıflandırma değer taşımaktadır. Söz konusu bölgede *hane* (xani), örgütlenmenin en alt seviyesinde yer alır ve ev anlamında kullanılır. *Mal*, birçok hanenin bir araya gelmesinden oluşur. Küçük de olsa hem siyasi hem de toplumsal sorumlulukları vardır. Malın bir üst basamağında *Malbati* bulunur. Bu da birden fazla malın bir araya gelmesiyle oluşur. Bazen ciddi yetkileri elinde bulunduran *mallara* rastlanabilmektedir. Örneğin Mardin’de yaşayan *Mala Heci Sinan* (Ahmet Türk’ün ailesi) bölgede etkin olan birçok aşiretle benzer saygınlığa ve nama sahiptir. Basamağın en üstünde ise *eşir*²⁴ yer alır. Antropolojideki aşiret kavramına

²⁴ Bazı durumlarda “eşira” kelimesi de aşiret anlamında kullanılmaktadır. Özellikle deyimlerde bu kullanıma rastlanmaktadır; örneğin “*Ez lawé eşira me (Aşiret çocuğuyum.)*”.

karşılık gelen *eşir*, toplumsal bir grubun yanında siyasal bir gruba da göndermede bulunur. Derik'te aşiret konfederasyonlarına rastlanılmadığı için *eşirin* üstünde bir örgütlenme tarzına ait herhangi bir terim yoktur.

B. SİYASET

Çağlar boyunca insanların kafasını kurcalayan ve hala kurcalamaya devam eden sorular vardır: İnsanlar nasıl yaşamalı? Bir arada yaşayacaksa iktidar olgusu olmalı mı? Olacaksa nasıl bir iktidar olmalı? Yaşamın temelini çatışma mı birliktelik mi oluşturur? En iyi yönetim nasıldır? Uzayıp giden bu ve benzeri soruların cevapları, Sokrates'ten bu yana karşılıklı atışmalar ve diyaloglar aracılığıyla bulunmaya çalışılmıştır. İşte bu diyaloglardan ve düşünce pratiklerinden çıkan yegâne kavramlardan biri *siyaset* kavramı olmuştur. Kelime anlamı at seyisliği olan siyaset, Antik Yunan'da polis (şehir-devleti) ile ilgili olma anlamına gelen politika ile aynı şekilde kullanılagelmıştır. Sosyal bilimlerin hemen her kavramı gibi siyaset kavramı da birden fazla tanımı olan kavramlardandır. Özellikle farklı ideolojiler ve farklı düşünürler teorilerini meşrulaştırmak için siyasette tanım farklılığına gitmişlerdir.

Siyasetin tanımlanışına genellikle Aristoteles'ten başlanılır. En iyi toplumun nasıl en iyi şekilde yönetileceğini ararken *siyaset* kavramıyla karşılaşan düşünüre göre “*toplumların en yükseği, en yüksek iyiliğe kavuşmayı sağlayan ve diğer tüm toplumları içine alan polistir (kent-devlet).*” (Şenel, 2000:170). Dolayısıyla polis ile ilgili olan faaliyetler de en iyi faaliyetlerdir. Aristoteles'in *zoon politikanı* toplumsallığın yanında siyasallığı da içerir. Çünkü insanları hayvanlardan ayıran şey bir arada yaşamaları değil, siyasal olmalarıdır. Bu siyasallık, kentin yönetiminde yer alıp, kentle ilgili kararlarda hak sahibi olmayı da kapsar. Machiavelli'den itibaren siyasetin içi *iktidar ilişkileriyle* doldurulmuştur. Ancak Heywood'a (2006:1) göre siyaset aynı zamanda sosyal bir faaliyettir de. Çünkü o, monolog değil diyalogdur. Yani tek kişinin oluşturduğu bir dünyada siyasetten bahsedilemez. En az iki kişinin bir arada yaşaması gerekir.

Siyaset Aristoteles'te uyandırdığı *iyi* imajını ve içeriğini zamanla kaybetmiştir. Özellikle nüfusu artan kentlerde söz konusu kavramın gelişmesiyle siyaset, artık sadece yönetime katılma işi değil bu işi yaparken başvurulacak faaliyet alanı olarak da tasvir

edilmiştir. Ortaklaşa kararları alma sürecini önceleyen siyaset “*inandırıcılık, pazarlık ve son karara varmak için başvurulmuş bir mekanizma*” (Miller/Coleman, 1995:308-309) olarak *kirlenmeye* başlamıştır. Siyasetin kirli yüzü bir tarafta sıkıntıyı, kargaşayı ve şiddeti²⁵ diğer tarafta ise yalanı ve aldatmayı içinde barındırır.

Otorite olmadan siyasetten söz edilemeyeceğini söylemleştiren düşüncenin yanında devlet öncesi kurumlara ve kamusal alan tartışmalarına dayanarak siyasetin sadece otorite, baskı ve erk kavramlarıyla bağdaştırılamayacağını ifadelendiren düşünce de bulunmaktadır. Bu tartışmaları şu ekseninde yürütmek de mümkündür: “*Siyaset sadece devletle (yani erkle) olan ilişkileri mi açıklamakta yoksa daha geniş anlamlara mı gelmekte?*” Siyaset sosyologları, siyaset antropologları ve siyaset bilimciler bu tartışmalarda ortak bir kanıya varabilmiş değildir. Siyaseti sadece devletle açıklamak bu konuda araştırma yapanlara kolaylıklar sağlamıştır. Ancak şöyle bir gerçek var ki devlet öncesi kurumlar olarak tanımlanan kabile toplumları ve aşiretlerde de şefler, başkanlar, itaat edilen bir ata ya da dini lider bulunmakta, çatışmalar ve işbirliğine dayalı yönetme işi devlette hissedilen kadar olmasa da yaşanmaktadır. O halde siyaseti sadece devletle sınırlamak birçok oluşumu ve siyasi örgütlenmeyi yok saymak anlamına gelmektedir. Ancak devlet, siyasetin uygulandığı en önemli alan olarak değerini korumaktadır. Dolayısıyla devleti de sorgulamak gerekir.

Aristo’dan Bismarc’a, İbn-i Haldun’dan Gramsci’ye hemen tüm düşünürler siyasetle ilgili söylemler üretmişlerdir. Ancak bunlardan İbn-i Haldun, devlet kavramının açıklanmasında; Carl Schmitt ise siyasetin tanımlamasında konuya netlik ve temel oluşturan isimler olacaktırlar.

Schmitt, siyaset ve devleti birbirinden ayırarak siyasetin devletten önce var olduğunu belirtmektedir (Schmitt, 2006:12). Çünkü devlet, insanların bir araya gelerek oluşturduğu bir yapıdan ibarettir. Dolayısıyla devlet ortadan kalksa dahi siyaset bitmez; onun yerine yeni bir siyasal örgütlenme gelir. Düşünürü göre siyaset, insanlar var

²⁵Ancak kaba güce dayanan şiddet siyasetin dışındadır, istisnai durumlar hariç. Şiddet, ancak psikolojik savaş ve retorikle siyasetin içine girebilir. Daha fazla bilgi için bkz Heywood, A. (2006). *Siyaset*. Ankara: Liberte Yayınları. s. 2/ Miller, D., Coleman, J., Connolly, W., & Ryan, A. (1995). *Blackwell'in Siyasi Düşünce Ansiklopedisi II (K-Z)*. (B. Peker, & N. Kırac, Çev.) Ankara. s. 309.

oldukça varlığını devam ettirecektir. Bu aynı zamanda insan topluluklarının siyasal bir örgütlenmeye sahip olması zorunluluğunu getirmektedir (Rüthers, 2006:140; Vergin, 2006:102-103).

Schmitt'tin düşüncesinde devlet, içinde siyaseti barındırır. Ancak bazı durumlarda neyin siyaset olup neyin olmadığını kestiremediğinden hatalar yapabilmektedir. Peki düşünöre göre siyaseti ne belirler? Bunun net bir cevabı vardır; *dost-düşman ilişkisi* (Schmitt, 2006:27). Yani eğer ilişki dost-düşman ikliminde geliyorsa orada siyaset vardır. Dost ve düşmanı belirlemek önemlidir; ancak düşmanın ciddi bir tehdit oluşturup oluşturamayacağı o kadar önemli değildir. Siyasal anlamda tanımlanan düşman ve dost kişisel sevgi ve nefret sonucunda oluşmaz. Kamusal düşman veya kamusal dost vardır (Vergin, 2006:104).

Devlet kuramının kökenlerini, gelişimini ve yıkılışını anlatan önemli filozoflardan birisi İbn-i Haldun'dur. İbn-i Haldun'a göre devlet, topluluklar arasında var olan asabiyetten dolayı kurulmuştur. Ona göre devlet; ortak çıkarları koruyan ve ihtiyaçları karşılayan bir kurumdur. Ancak nasıl ki asabiyet sonucu doğmuşsa asabiyetlerin zayıflamasıyla da son bulacaktır. Düşünür, devleti canlıya benzetir. İnsan gibi o da doğar büyür ve ölür. Yani devletin yıkılışı kuruluşu kadar doğal bir şeydir (Hassan, 1998:166-169/247). Devlet olgusu incelenirken üzerinde en fazla durulan ve tartışma yaratan konulardan biri de devlet iktidarının doğasıdır. Bu anlamda yapılmış birçok devlet teorisi vardır. Kimi düşünür devleti, sorumlulukları genişletilmesi gereken bir güç olarak algıırken kimi de onu ezilmesi gereken bir güç olarak görür.

Genel anlamda bakıldığında Schmitt'in dost-düşman ikiliği ekseninde verdiği siyaset hem dardır hem de siyasetin sadece tehlikeli tarafına vurgu yapmaktadır. Ancak çalışmada yer alan Kürt aşiretlerinin devlet ve siyasal partilerle olan ilişkileri daha çok bu ekseninde gelişmiştir. Kürt aşiretlerinde siyaset, çift taraflı yürütülmüştür. Aşiretin kendi içindeki siyasi erk, Metinan Aşireti özelinde de görüleceği üzere aşiret liderinin elindedir. Daha önce bir baskı unsuru olmaktan çok *birleştirici ve çözüm üreten bir mekanizma* olan aşiret liderliği kurumu, özellikle çok partili yaşama geçişle birlikte *gücün ve baskının* göstergesi haline gelmiştir. Aşiretin dışta uyguladığı siyaset ise Carl Schmitt'in dost-düşman belirleyiciliğine uygundur. Çıkarı doğrultusunda hangi taraf

düşman olarak görülmüşse diğer taraf dost olarak seçilmiş ve siyaset o esastan yola çıkmıştır.

BÖLÜM III: KISA BİR TARİHÇE

A. OSMANLIDAN GÜNÜMÜZE KÜRT AŞİRETLERİNİN SİYASAL TARİHİ

17. yy'a değin *emirlik* formunda varlığını sürdüren Kürt aşiretleri, güçlü devletler ve beyliklerle sürekli ilişki içerisinde olmuşlardır. Söz konusu ilişkiler hem çatışmayı hem de birlikteliği doğurmuştur. Bunun en güzel örneğini Osmanlı idaresi ile Kürt aşiretleri arasındaki ilişkilerde görmek mümkündür.

Aşiretler, bazen birer sorun bazense birer avantaj unsuru olarak Osmanlı siyasal tarihindeki önemini daima korumuşlardır. Safevilerle yapılan savaşlarda önemli birer nefer olan Kürt emirlikleri, alevi aşiretler karşısında da mücahitlik sıfatını taşımışlardır.

Osmanlı dönemi boyunca, Kürt aşiretlerinin isyanları, iskanları ve sürgünleri bir tarafa bırakılırsa yaşanan en kayda değer olaylar; Yavuz Sultan Selim'in İdris-i Bitlisi aracılığıyla Kürt emirliklerini Osmanlı himayesine alması (Aydın, 2005:8) ve II. Abdülhamit döneminde kurulan Hamidiye Alayları'dır.

Yavuz Sultan Selim, Şiiliğin Anadolu'da yayılması üzerine 1514'te bir sefer düzenlemiş; böylece hem Safevi saldırısı bastırılmış hem de alevi aşiretlerini frenlemek için Sünni aşiretlerle anlaşmaya varılmıştır. Aslında Sünni Kürt emirlikleri istemdişi²⁶, Osmanlıya yönelmişlerdir. Çaldıran Savaşı'nda Sünni Kürt aşiretlerin Osmanlı'nın yanında yer almaları, iki taraf arasında bir anlaşma yapılmasını da beraberinde getirmiştir. Bu anlaşma, Kürt emirliklerinin özerk bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. Ayrıca anlaşmanın bazı maddeleri Kürtler ve Türkler arasında karşılıklı bir koruma anlayışını da getirmiştir (Aytar, 1992:15). Emirliklerle devlet arasındaki bu olumlu ilişkiler zamanla bozulmuş, emirliklere verilen imtiyazların birçoğu geri alınmıştır. Bunun en büyük nedeni II. Mahmut'la hız kazanan modernleşme hareketlerinin

²⁶ Safevilerin lideri Şah İsmail, sadece Şiiliği Anadolu'ya yaymakla kalmamış; aynı zamanda Kürt Beylerine ait birçok yeri de işgal etmiştir. Beylerin tüm çabalarına rağmen toprakları geri verilmemiştir. İdris-i Bitlisi'nin aracılığıyla Kürt Beyleri Osmanlıya anlaşma ve böylece topraklarını alma kararı almışlardır. Ancak belli bir süre sonra Beyler, kendilerinin tamamen Osmanlı'nın bir unsuru haline geldiğini fark etmiştir (Tori, 2005:91).

yönetimi merkezileştirmeye kaydırmasıdır. Merkezileşmiş bir devlette eyaletlerin yer alması, içinde ciddi tehlikeler barındırır. Bu anlamda emirlikler birer tehdit unsuru niteliğinde olduğundan bir an önce dağıtılmalıdır. Bunu sezen mirlerin çoğu, isyan²⁷ çıkarmış; ancak Osmanlılar İngilizlerin de yardımıyla isyanları bastırmayı başarmıştır. Bastırılan isyanlar emirlik düzeninin sonunu getirmiş²⁸; fakat emirlikleri oluşturan aşiretlere dokunulmamıştır.

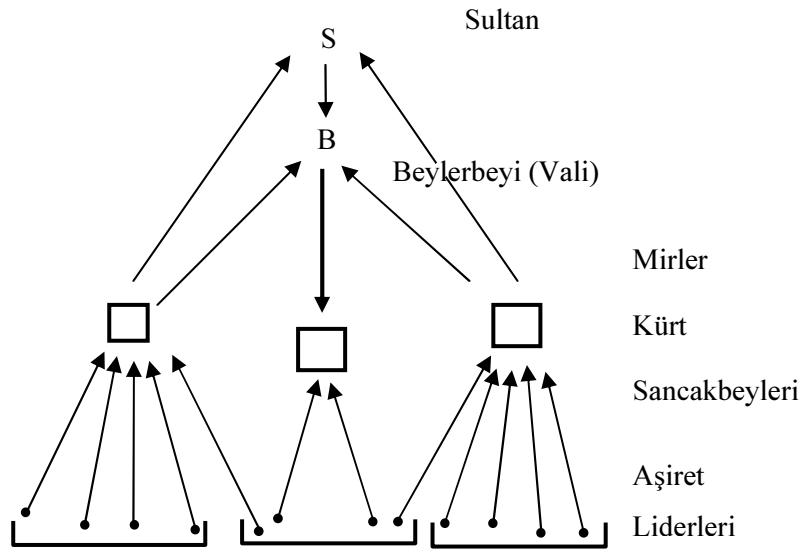
Emirliklerin ortadan kaldırılıp geriye sadece aşiretlerin bırakılması, Osmanlı'nın denetimini de kolaylaştırmıştır. Çünkü daha önce sadece Kürt mirlerine bağlı olan Kürt aşiretleri artık bir sancakbeyine, beylerbeyine ve sultana bağlıdır (Özoğlu, 2007:74). Emirlikler, önemli birer yerel otorite olarak ciddi bir boşluğu doldurmuşlardır. Osmanlı ise emirliklerin yıkılmasıyla oluşan otorite boşluğunu dolduramamış ve bölgede Ermeni, Süryani, Keldani vb halkların etkinlikleri artmıştır. Durumun farkına varan II. Abdülhamit merkezi gücü pekiştirmek ve Ermeni faaliyetlerini dizginlemek için Müşir M. Zeki Paşa'nın fikri²⁹ doğrultusunda Hamidiye Alayları'nı kurdurmuştur (Aytar, 1992:54; Tori, 2005:111; Akpınar, 2001:64; Özer, 2003:56).

Hamidiye Alayları, kimine göre sadece Ermeni ulusal hareketinin bastırılması, kimine göre Rus saldırılarına karşı Kürt aşiretlerinin kullanılması kimine göre ise denetim altına alınamayan aşiretlerin kontrol altına alınması amacıyla kurulmuştur. Osman Aytar'ın (1992:64-65) eserinde yer aldığı üzere II. Abdülhamit alayların kuruluş amacını şöyle açıklıyordu:

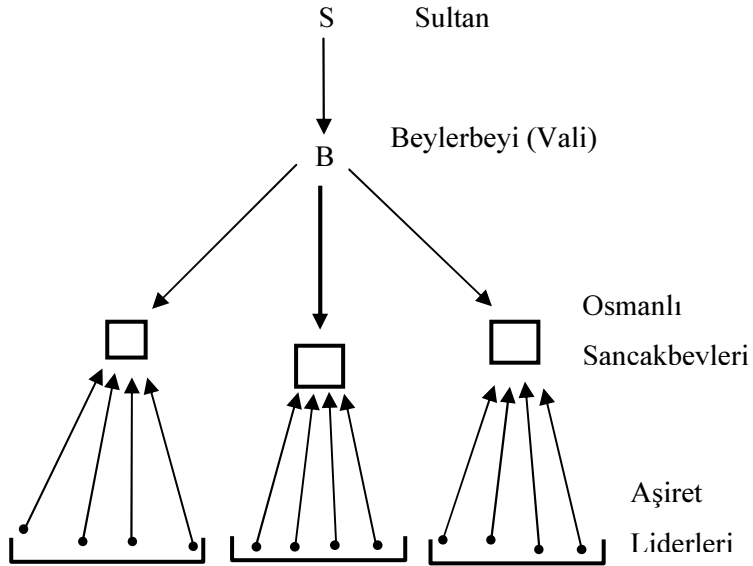
²⁷ Örneğin Bedirhan Bey, Yezdinşér, Baban ve Rewanduz İsyanları (Tori, 2005:115-116).

²⁸ 1870'te kabul edilen Vilayet Nizamnamesi ile hem Doğu ve Güneydoğu'daki yerel beylere verilen ayrıcalık ve statüler ortadan kaldırılmış hem de beylik düzenine son verilmiştir (Tori, 2005:110).

²⁹ Osman Aytar'ın *Hamidiye Alayları'ndan Köy Koruyuculuğuna* isimli eserinde ifade ettiği üzere Müşir M. Zeki Paşa II. Abdülhamit'e şöyle bir fikir sunmuştur: “Padişahım, Anadolu her bakımdan tamamen ihmal edilmiştir. Hududumuzun öbür tarafındaki moskoflar ise, bize örnek teşkil edecek derecede gayret göstermektedirler. Mesela, bir Kazak teşkilatları var ki, hakikaten, örnek edinilmeğe değer. Ruslar, hudutları içindeki aşiretlerden çok istifade ediyorlar. Bunları silah altına almıyorlar ama, yılda bir buçuk ay belli bir yerde topluyorlar, Kazak teşkilatı kadroları içinde talim ve terbiyeye tabi tutuyorlar ve sonra hepsini yine serbest bırakıp, evlerine gönderiyorlar. Bağ, bahçe ve tarlalarında, sürülerinin başında çalışmak imkanını veriyorlar.” (Aytar, 1992:54).

Şekil 3. 17. Yüzyılın Ortalarından 19. Yüzyıla Dek Kürt Aşiret Yapısı (Özoğlu, 2007:75)

Şekil 4. 19. Yüzyıl Osmanlı Merkezileşmesinin Sonucu (Özoğlu, 2007:75).

Rusya ile harp vukuunda, disiplinli bir şekilde yetiştirilen bu Kürt alayları, bize çok büyük hizmetlerde bulunabilirler. Ayrıca orduda öğrenecekleri itaat fikri, kendileri için de faydalı olacaktır. Hamidiye Alayları sonunda kıymetli bir ordu haline geleceklerdir.

Kuruluş amacı ne olursa olsun bu alaylar umutları karşılayamamıştır. Çünkü kaynaklarda geçtiği üzere “51 büyük göçebe aşiretten yalnız 13’ü alaylara girmeyi kabul etmiştir.” (Tori, 2005:111; Özer, 2003:56; Aytar, 1992:54). Alayların kuruluşuna Erzurum-Van ile Mardin-Urfa olmak üzere iki uygun bölgeden başlanmış, komutaya ise aşiret liderleri ile merkezi otoriteden bir kişi getirilmiştir. Ayrıca aşiret liderlerinin erkek çocukları *Aşiret Mektebi*’nde³⁰ okutulup daha sonra alayların başına subay olarak gönderilmiştir. 1891’de 36 olan alay sayısı, 1892’de 40, 1895’te 56 ve 1908’de 63 olmuştur (Akpınar ve Rogan, 2001:66; Aytar, 1992:59). Alayların mirliya ve kaymakamları arasında Milan Aşireti lideri İbrahim Paşa, Hayderanlı Aşireti’nden Hayderanlı Hüseyin, Miran Aşireti lideri Mustafa Paşa ve Cibranlı Aşireti’nden Halit Bey sayılabilir. Alayların başına getirilen bu liderlerin hemen hepsi okuma yazma dahi bilmeyen kişilerdir. Bildikleri yegane şey, etrafındakileri güçleriyle egemenlikleri altında tutmaktır (Fırat, 1961:96).

Hamidiye Alayları iyi bir örgütlenme tarzında gelişmiş; ancak beraberinde azımsanmayacak ikilemler getirmiştir. Alayların başına geçen aşiret liderleri hem kendi aşiretleri üzerinde hem de bölgede önemli bir gücün sahibi olmuşlardır. Hamidiye Alayları yalnızca “tek tek aşiretlerin güç kazanmasına değil ayrıca bazı aşiretlerin devlet içinde devlet” (Aytar, 1992:55) olabilecek kadar güç kazanmasını da sağlamıştır. 1912-1913 Balkan Savaşı’na kadar kullanılan bu alaylar, içlerinde taşıdıkları tehlikeler dolayısıyla öncelikle 1908’de *Aşiret Süvari Alayları* olarak değişmiş, daha sonra tamamen dağıtılmıştır.

³⁰ Aşiret Mektebi, II. Abdülhamit döneminde, önde gelen aşiret liderlerinin çocuklarının Osmanlı eğitim sistemi içerisinde yetiştirilmesi amacıyla 1892’de İstanbul’da açılmıştır. Beş yıllık yatılı bir okul olan Aşiret Mekteb-i Humayun, 12-16 yaşları arasındaki erkek çocuklarını kabul eden bir okuldur. Bu politika, Abdülhamit’in özellikle Arap ve bazı Kürt aşiretlerini merkezi otoriteyle bütünleştirme çabası olarak yorumlanmıştır. Ancak Rogan’a göre, bu tam anlamıyla bir toplum mühendisliği girişimidir. Böylece vergi vermeyen, devlete aşırı yük şeklinde duran göçebe aşiretler, yerleşik hayata geçecek ve devletle aşiret arasındaki bağ, bu okullardan yetişecek çocuklar sayesinde kurulacaktı. Ancak Abdülhamit’in bu hayali gerçekleşmemiştir. Bu okullardan çıkan birçok kişi, örneğin Cibranlı Halit ve Faysal Hüseyin, ileride oluşacak isyan hareketlerde baş safta yer alacaklardı. Daha fazla bilgi için bkz Akpınar, A., & Rogan, E. L. (2001). *Aşiret Mektep Devlet: Osmanlı Devleti’nde Aşiret Mektebi*. (Ö. Akpınar, Çev.) İstanbul: Aram Yayıncılık. s. (13-25).

Cumhuriyet dönemine bakıldığında da görülmektedir ki, Osmanlı dönemine benzer bir tablo bulunmaktadır. 1960'lara kadar süren isyanlar, iskanlar ve sürgünlerden sonra 1984'te kurulan PKK örgütü, II. Abdülhamit'in Hamidiye Alayları'na benzer bir örgütlenmenin oluşturulmasına sebep olmuştur.

Hakkari'de konumlanan aşiretlerle yapılan anlaşma sonucu Tahir Adıyaman liderliğindeki Jirki Aşireti koruculuk sistemini kabullenmiş, devlet ise bu anlaşma sonucu aşiret lideri ve ileri gelenlerinin suçlarını bağışlamıştır (Aytar, 1992:178). 1985'te "*Köy Kanunu'nun 74. Maddesine eklenen iki fıkra*" ile yasal zemine oturtulan köy koruculuğuna ilkin Beytüşşabap'ta Tahir Adıyaman öncülüğünde başlanmıştır. Paramiliter bir güç olarak oldukça değer taşıyan köy koruculuğu, ismi itibariyle sadece köyü korumak için oluşturulmamıştır. Esas kuruluş amacı 1984'te eylemlerine başlayan PKK'yi ortadan kaldırmaktır.

Koruculuk sistemi özellikle aşiretleri kapsamaktadır. Sistem oluşturulurken sabıkalı, kan davalı, eski eşkıya vb. kimliklere sahip olan birçok aşiret lideriyle görüşülmüştür (McDowall, 2000:61). Böylece suçları bulunan bazı lider ve aşiret ileri gelenleri affedilmiş, davaları düşmüş ve aşiretlerin devletle ilişkileri bağlamında farklı bir aşamaya geçilmiştir. Devletin kazancını ise şu şekilde belirtmek mümkündür: Aşiret liderleri korucu olmayı kabul ettiğinde diğer aşiret mensupları da otomatikman korucu olacaktır (Aytar, 1992:178-179). Ancak Aytar ve McDowall'ın ifade ettiğinin ötesinde bir korucu sınıfı da mevcuttur. Zorla korucu edilen bu sınıfa herhangi bir ayrıcalık tanınmamıştır. Hatta koruculuğu kabul etmek istemeyen birçok kişi topraklarından ayrılmak zorunda kalmıştır.

Devlet ve aşiretler arasında süre giden bu birliktelik yeni çatışmaları da beraberinde getirmiştir. 1989'a kadar yaygınlaşan koruculuk ağı bu tarihten sonra hızlı bir çözülmeye girmiştir.³¹ Koruculuğu kabul ederek silahlanan birçok kişi silahları geri vermeye çalışmış (McDowall, 2000:62), devlet yetkilileri ise bunu kabullenmekte

³¹ 1989'da koruculuk ağının hızla çözülmesi devlet yetkililerinin sert tedbirleriyle karşılaşmıştır. Örneğin Aytar'ın belirttiğine göre 21 Eylül 1989'da Van'da yapılan toplantıyı yöneten Tuğgeneral Recai Uğurluoğlu silah bırakmak isteyenlere; "*Bu işin sonu gelmeli. Bu kez yan çizmek yok. Ya evet ya hayır. Saflarınızı netleştirin; ya bizdensiniz ya PKK'dan. Silah alırsanız bizdensiniz almazsanız onlardan.*" diyerek devlet ve PKK yanlısı olma anlamında keskin çizgiler çizmiştir. Benzer konuşmalara konuyla ilgili makale ve kitaplarda sık sık rastlanmaktadır (Aytar, 1992:193).

zorlanmıştır. Ancak çatışma sadece devlet ve korucular arasında değil korucular ve korucu olmayan halk arasından da yoğun olarak yaşanmıştır. Birçok yerleşim alanında korucu olanlarla ticaret yapılmaması, aileleriyle görüşülmemesi vb. dışlama taktikleri kullanılmıştır.

Siyasal yaşamla korucular arasındaki ilişki de gözden kaçmamaktadır. Korucu başlarının aynı zamanda bölgelerinin belediye başkanı, parti il başkanı veya muhtarı olması devletin koruculara sağladığı avantajlardandır. Günümüzde etkisi hala görülen koruculuk sistemi, bölgede yaşanan kan davası, hırsızlık, gasp vb birçok suçun artmasına sebep olmuştur. Çünkü elinde silahı olan korucular, silahsız halka oranla oldukça güçlüdür. Metinan Aşireti liderlerinden M. Şerif Temelli, Derik bölgesinde koruculuğu kabullenen ve korucu başlığı yapan ilk kişidir.³² Gönüllü bir tercihle alınan silahları sayesinde hem düşmanlarına karşı savaşabilmiş hem de devlet güçleriyle kurduğu ilişkiler sayesinde 1977'den itibaren Derik'in siyasi yapılanmasında yer almıştır.

Aşiretler, siyasal gelişimlerini siyasal partiler aracılığıyla sürdürmektedirler. Türkiye'de yaşanan birçok olay, aşiretleri temsil eden aşiret liderlerinin özellikle seçim dönemlerinde siyaset arenasında nasıl yer aldıklarını göstermektedir. Örneğin binlerce üyesi olan Delmemikan Aşireti'nin lideri Süleyman Çelebi günümüzde milletvekili olarak mecliste yer almaktadır. Meclise girmesini sağlayan en önemli şey, aşirete liderlik yapıyor olmasıdır. Ayrıca Urfa'daki İzoli, Hakkari'deki Gevdan ve Pinyaniş gibi aşiretlerin liderleri düğün yaptığı zaman gelin ve damada kilolarca altın takılmakta, çeşitli partilerin milletvekilleri bu kişilerin düğünlerine katılmaktadır. Pinyaniş Aşireti'nin lideri Mustafa Zeydan oğlunu evlendirirken yaklaşık 320 bin TL para toplanmıştır. Bu birliktelik alanları aşiretlerin siyasal partilerle ilişkilerini de sağlamlaştırmaktadır. Türkiye'de aşiretlerin siyasal partilerle ilişkilerine çıkarların hakim olduğunu söylemek mümkündür. Bunun en önemli göstergesi bir dönem önce sol partiye oy veren bir aşiretin bir başka seçimde sağ bir partiye oy verebilmesidir. Aşiret içerisindeki belli bir grubun fikir değiştirmesi olağan görülebilse de binlerce kişinin bir anda dünya görüşlerini tersi yönde değiştirmesi çok zor görünmektedir. Örneğin Mardin'deki Metinan Aşireti 2002'de Cumhuriyet Halk Partisi'ni (CHP) desteklerken

³² Devlet, Temelli'nin silahlarını yaklaşık altı ay önce elinden almıştır.

2007 seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi'ni (AKP) desteklemiştir. Benzer bir şekilde Urfa'daki Şeyhanlı Aşireti siyasete Doğru Yol Partisi (DYP) ile başlamış, 1991-1999 tarihleri arasında meclise üç milletvekili göndermiştir. Necmettin Cevheri aşiretin bilinen siyasetçilerindendir. Ancak 2002 seçimlerinde Selahattin Cevheri seçimlere bağımsız girmiş, daha sonra ise AKP'ye geçmiştir. Aynı aşiret içerisinde zıt iki partinin desteklenmesi ve böylece iki ayrı iktidarın baş göstermesi genellikle fikir farklılaşmasından değil çıkar çatışmalarından doğmaktadır. Bu örnekler göstermektedir ki Türkiye'de, özellikle son zamanlarda, aşiretlerin siyasal tarihini liderlerin çıkar ilişkileri belirlemektedir.

B. MARDİN'DEKİ AŞİRETLERİN SİYASAL TARİHİ

Siyasal örgütlenmelerin emirlikler şeklinde ilerlediği 16. Yüzyıl'da Mardin, sancak haline getirilerek Diyarbakır'a bağlanmıştır. Mardin'deki aşiretlerin genel siyasal tarih seyirleri, esas itibariyle diğer aşiretlerin tarihsel gelişimiyle oldukça benzerdir. Çünkü buradaki aşiretlerin de Osmanlıyla tanışması Yavuz Sultan Selim zamanına denk gelir, onlar da emirlikken zamanla aşiretlere bölünmüşler, Hamidiye Alayları'nda aktif olarak yer almışlar; sürgünler ve iskanlara maruz kalmışlar ve koruculuk sistemini kabullenmişlerdir. Farklılıkları ise onların hem etnik hem de dinsel olarak çeşitli olması ve bu çeşitliliğin de farklı şekillerde siyasete yansımalarıdır. Dolayısıyla Mardin'deki aşiretlerin siyasal gelişimleri söz konusu etnik ve dinsel grupların ağırlıklarının değişmesiyle farklılaşmıştır.

Mardin'de Arap, Süryani, Kürt ve Türk etnik gruplar ile Hristiyan³³, Müslüman, Yezidi, Keldani, Nasturi ve Şemsi gibi dini gruplara dahil insanlar yaşamışlardır. Eski tapu-tahrir defterlerinde *eramine* (Ermeni'nin çoğulu) adıyla isimlendirilen Hristiyanlar (Süryani ve Ermeniler), yirminci yüzyıla kadar Mardin nüfusunun çoğunluğunu oluştururken bu yüzyıla birlikte hız kazanan gayrimüslim düşmanlığı Hristiyan nüfusu oldukça aşağılara çekmiştir (Göyünç, 1991:75).

Mardin nüfusu, yirminci yüzyıldan sonra, büyük oranda Müslüman nüfustan ibaret olmuştur. Müslüman nüfusun içinde ise çoğunluğu Sünni Kürtler ve Araplar

³³ Bölgede yaşayan Kürtler, Hristiyanlara Ermeni anlamına gelen “fille” ya da “fileh” demektedirler.

oluşturmaktadır. Söz konusu iki etnik grup da yüzyıllardır siyasal örgütlenmelerini aşiretler aracılığıyla sürdürmektedirler. Ayrı bir çalışma alanı olan Mardin'deki Arap aşiretlerini şöyle belirtmek mümkündür:

Savur'daki Kürtler'le karışık Diveran, Dizveran ve Köse, Mazıdağı'ndaki Kürtler'le karışık Dübilan ve Yakubi, Kızıltepe'deki Kürtle'rlle karışık Kikan, Midyat ve Dargeçit'te en kalabalık aşiretlerden olan Kürt ve Süryaniler'le karışık Mahalmi, Derik'in iki köyünde Mahalye, Derik'teki Mahmudan aşiretleri...(Aydın, Emiroğlu, Özel ve Ünsal, 2000:13).

Günümüzde Mardin'deki en kalabalık grup Sünni Kürtlerdir. Bu grubun neredeyse tamamı, öz tanımlamasını aşiret kavramıyla yapmaktadır. Mardin'de konumlanmış aşiretleri konuyla ilgili eserler aracılığıyla sunmak olanaklıdır. Etnik grubu göz önünde bulundurarak geniş bir açıklama yapan “*Mardin; Aşiret, Cemaat*” Devlet isimli eserde Şafii Kürt aşiretleri şöyle açıklanmıştır:

Derik'teki Abasan, Delikan, Lef, Rutan, Selikan, Sofnan ya da Safhan; İdil'deki Allo ya da Aliko, Alyan, Varımlı köyündeki Mennanlarla birleşmiş yarı göçebe Dere ya da Dari; Mazıdağı'ndaki Barava, Bileşki, Cemnehir, Çayi, Deştigüvar, Dümbilhan ya da Dumili, Araplarla karışık Bübilan; Mazıdağı merkezindeki Genco ve Araplarla karışık Yakubi, Mazıdağı'nın iki köyündeki Hasana, Derik ve Mazıdağı'ndaki Metinan; Silopi ve Cizre'deki yarı göçebe Batiyan(Batuyan); Cizre'deki yarı göçebe Batuvan, Musa Reşşan ve Çemkari; yine Silopi ve Cizre'deki Deryan ve Teyyanı Kervan aşiretlerinin himayesine girmiş olan yarı göçebe Herikan; Cizre civarındaki otlaklarda konaklayan yarı göçebe Kiçan ya da Kılcan, Cizre'nin iki köyündeki yarı göçebe Kicani Hasinan; Cizre'de kışlayan yarı göçebe Kicani Ömerhan; Derik ve Cizre'de kışlayan yarı göçebe Kicani Şemsan; Silopi ve Cizre'deki yarı göçebe Teyyanı Kervan, Silopi'deki Teyyanı Reşit ve Silopi'nin iki köyündeki yarı göçebe Zivikan, Silopi'nin üç köyündeki yarı göçebe İspirti; Gercüs'teki Bereli ve Erolyan (Aydın, Emiroğlu, Özel ve Ünsal, 2000:13-14).

Mardin'deki Kürt aşiretleri Hamidiye Alayları'nda da yer almışlardır. Milan Aşireti önderliğinde girilen alaylar, aşiretlerin merkezi otoriteyle yakınlıklarını da arttırmıştır. Çalışmanın örnek aşireti olan Metinan Aşireti'nin ileri gelenlerinden alınan bilgiye göre bu aşiret de bu dönemde Temelli ismiyle alayların içerisinde yer almıştır.³⁴ Tori'nin (2005:73) *Aşiretten Millet Olma Yapılanmasında Kürtler* kitabı ile Ziya Gökalp'in

³⁴ Metinan Aşireti liderlerinden M.Şerif Temelli'den alınan bilgiye göre, Temela (Temelli ailesinin eski ismi) ailesini temsilen dedeleri de Hamidiye Alayları'nda yer almıştır. *Yüzbaşı* rütbesiyle alaylarda yer alan Temela ailesi, Milan Aşireti reisi İbrahim Paşa önderliğindeki alaylarda bulunmuşlardır.

(1992:55-57) *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler* isimli kitabında alaylara bağlı aşiretler yer almış ve Mardin iline bağlı aşiretler, ilçe ilçe belirtilmeyip genel olarak şöyle verilmiştir:

Kiki Çerikan kabileleri: Kösekan, Azizan, Hesnikan Omeran, Necaran, İbrahim Zerkan, İsmailan, Şekiran, Remakan ve Murikan,
 Kiki Kélecan kabileleri: Omerkan, Temırkan, Hesenkan, Derbasyan, Hacıyan, Sarmehanan,
 Dekuri kabileleri: Kabare, Kabakan, Kesikan, Seyidan,
 Mill-i Kebir kabileleri: Behdine, Cemaldine, Şerkiyan
 Harb: Ens, Ebusalim,
 Garacine, Meamire, Tat, Kalenderan, Omerkan, Lif, Çepiş, Mıriyan, Gurs, Daşyan, Meşkin, Boylan, Mendkan.

Mardin’de konumlanmış aşiretleri eski bir belgeyle de gözler önüne sürmek mümkündür. Yapılan bir araştırmadan elde edilen bilgilere göre 13 Mayıs 1747 tarihli Avarız defterinde yer aldığı üzere o dönemde Mardin’de bulunan aşiretler şunlardır: “*Mihli, Tavusi, Piran-ı Zencir, Karadara, Rışmil, Kabalı, Maski, Birnek, Cevzat, Hindülü, Telermen, Karacahisar, İbrahimiye, Bilali, Kalemtra, Şeyhan-ı Zencir, Kültülü, Selah, Tekük, Şığlevan, Kavus, Telfeyyaz, Makbele, Kiki, Ömeriyan, Milli, Şarkıyan, Kalenderan, Mir Sinan, Bayraklu, Araban, Büyükhan ve Behdire*” (Aydın, Emiroğlu, Özel ve Ünsal, 2000:171). Tarihi belgedeki bilgiler eşliğinde denilebilir ki Mardin bölgesinde yüzyıllardır varlığını sürdüren aşiretler (Kiki ve Ömeriyan gibi) mevcut ve ayrıca bazı aşiretler ortadan kalkmış olsa da günümüzde yaşayan diğer aşiretler bu boşluğu doldurmuşlardır. Yani Mardin’de aşiret olgusu asırlardır vucüt veya isim değiştirerek varlığını devam ettirmektedir. Dönemler değişse, çağlar aşılrsa da bu olgu yapı değiştirerek kendini yenilemeyi bilmiştir. Mardin’deki aşiretleri kronolojik sırayı izleyerek isim ve bağlı olduğu toplulukla açıklayan önemli bir eser de Cevdet Türkay’ın *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu’nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler* isimli eseridir. Yapılan eser incelemesinde yerleşim yeri Mardin olarak ifade edilen aşiretlerin bağlı olduğu topluluk kısmında genellikle “*ekrad (Kürt kelimesinin çoğulu) taifesindendir*” ibaresi yer almaktadır. Bu göstermektedir ki, Osmanlıda da Mardin iline yerleşmiş aşiretlerin büyük kısmı Kürt etnisindendir. Söz konusu aşiretlerin isimleri sırasıyla; Acır (Acırlı, Acur, Acurlu), Badili (Badilli, Badılı), Badinan, Pezkuri, Balani, Bamran, Baski, Bazkuri, Bazkuri Ömer, Behramki, Bekari, Beni Hatab, Berazi, Bervan, Beyranali, Beyranoğlu, Binkanlı, Birkan, Bozan (Bozanlı),

Cebur, Dergezin, Dinay, Divri, Dökteki, Dudikan, Dumuki, Ekinci Gigi, Gergeri, Gigi, Gökce, Gökeri, Gurs, Gülabıuşağı, Harbendeli, Hasenan, Hörki, İzoli, Kanoli, Karadereli, Karakici, Kiki, Koçuman, Malolu, Merdasi, Milli, Milli Kebir, Millioğulları, Mill-i Sağır, Mucuyan, Mukri, Rakuri, Rikalan, Rişan, Secatelli, Sekatelli, Silvan, Sürgücü, Şah Alibeg, Sühürkan, Şarkıyan, Şahteban, Şeyhan, Şeyham Mardin, Şehrikan, Şeyhbuzuni, Tavan, Tayy, Tudikan, Tudikan Milli, Zağfıranlı, Zerikan, Zeriki, Zerki Şaklan, Zilan ve Zirkanlı'dır. Belgelere bakıldığında görülmektedir ki, o dönemlerde Metinan isminde bir aşirete rastlanmamaktadır. Üstelik sadece Mardin'de değil diğer illerde konumlanmış aşiret isimlerinin içinde de Metinan isimli bir aşiret bulunmamaktadır. Görüşülen üyeler aşirete bu ismin ne zaman verildiğini tam olarak belirtmediler; fakat Hamidiye Alayları'na Temela ismiyle katılınması ve belgelerde Metinan ismine rastlanılmaması, bu ismin aşirete 1900'lü yılların başında verilmiş olabileceğini göstermektedir.

Mardin İli merkez ve ilçelerde konumlanan aşiretlerden bazıları birkaç ilçeye bağlı olarak görünmektedir. Buna idari bölünmede meydana gelen değişimler sebep olarak gösterilebilir. Ayrıca Mardin iline bağlı bazı ilçelerin farklı bir ile bağlanması da aşiretlerin konumlandığı yerler bağlamında bazı karışıklıkların yaşanmasına sebep olmuştur. *Aşiretler Raporu* isimli kitabın³⁵ içeriğindeki bilgiler değerlendirildiğinde bu idari bölünmeyi esas almadığı görülmektedir ki bu durum hem hatalı verilerin okurlara aktarılmasına hem de Mardin'deki aşiretlerin hatalı değerlendirilmesine sebep olmaktadır. Söz konusu idari bölünmeyle ilgili olarak TÜİK'in 2000 *Genel Nüfus Sayımı; Mardin* isimli yayınından alınan şu bölüm açıklayıcı olacaktır:

Mardin ilinin idari bölünüşü 1990 yılında değişmiştir. Bu ile bağlı olan Cizre, İdil ve Silopi ilçeleri 16.05.1990 tarih ve 3647 sayılı Kanunla Mardin ilinden ayrılarak aynı tarih ve kanunla kurulan Şırnak iline bağlanmıştır.

Aşiretlerle ilgili yapılan çalışmalardan anlaşılıyor ki hemen hiçbir kitap ve makalede Mardin merkez ve ilçelerine bağlı aşiretler sistematik olarak verilememiştir. *Aşiretler Raporu* adlı kitapta sistematik olunmaya çalışılmışsa da verilen bilgilerin çoğunun

³⁵ Bu kitap, aşiretlerle ilgili bilgileri hatalı ya da eksik vermektedir. Ayrıca her aşiret için "Kürtçülük faaliyetleri yapmaktadır", "isyanlara katılmıştır ya da destek vermiştir", " Türkiye Cumhuriyeti devletine sadıktır" gibi cümleler kullanılmıştır. Devlet belgesi tıpkıbasımı olan bu kitap, konuyla ilgili yeterli veriyi aktarmakta başarısızdır.

hatalı veya eksik olması söz konusu boşluğu dolduramamıştır. Ahmet Özer'in kitabında yapılan açıklamalar da yeterli değildir. Çünkü oldukça az aşiretin adına yer verilmiştir (Özer, 2003:48). Elde edilen bilgiler ışığında Mardin'deki aşiretler ilçe ilçe söyle tablolastırılabilir:

Tablo 9: Derik İlçesine Bağlı Aşiretler

Abasan	Mendan
Delikan	Metinan
Hıdıran	Poran
Mala Hacı Sinan	Rutan
Hama	Selikan
Kiççani Şemsan	Safhan
Lef	Sorıkan
Mahalye	Şeyhan
Mahmudan	Haramiya

Tablo 10: Kızıltepe İlçesine Bağlı Aşiretler

Çaçan
Helecan ya da Helece
Hesenekan
Kikan
Kiki

Tablo 11: Mazıdağı İlçesine Bağlı Aşiretler

Barava ya da Barafa	Dübilan
Bileşki	Dümbülhan ya da Dümili
Cemnehir ya da Çemnehri	Gençoi ya da Genco
Çayı	Hasana
Deştiguvar	Yakubi

Tablo 12: Merkeze Bağlı Aşiretler

Bubelan ya da Büblena
 Dekkori
 Hastad
 Kalenderan
 Taşlı yada Daşıyan

Tablo 13: Midyat İlçesine Bağlı Aşiretler

Alıkan
 Delmamıki
 Dekturi
 Dekşuri
 Hüverki ya da Haverki
 Mahallemi
 Şemikan

Tablo 14: Nusaybin İlçesine Bağlı Aşiretler

Çiti
 Göcikan ya da Göcekan
 Hevırki ya da Dekşuri
 Pınarlı
 Temikan

Tablo 15: Ömerli İlçesine Bağlı Aşiretler

Atmanki ve Mahmutki
 Ömeryan

Tablo 16: Savur İlçesine Bağlı Aşiretler

Diveran
Dizveran
Köse
Sürgücü

B.1. Metinan Aşireti'nin Tarihi

Mardin, Şanlıurfa ve Diyarbakır üçgeninde bulunan Metinan Aşireti, oldukça yoğun olan nüfusuyla³⁶ bölgenin etkin ve aktif aşiretlerinden biridir. Derik'te 15 köy ve 17 mezra, Mazıdağı'nda 5 köy ve Çınar'da 10 köy ile 4 mezra aşiret üyelerine ait yerleşim birimleridir.³⁷ Ayrıca Diyarbakır'ın Çarıklı Beldesi'nin büyük çoğunluğu da Metinan Aşireti üyelerindendir ki, son seçimde kazanan Çarıklı Belediye Başkanı da, bazı yerlerde Metinan Aşireti Diyarbakır lideri olarak geçen, Servet Güngörür'dür. Aşiretin nüfusu yalnızca bu kadarla sınırlı değildir. Liderlerin söyledikleri doğrultusunda nüfusa şu yerler de dahil edilebilir: Derik merkezin bir kısmı (özellikle Kale mahallesi), Viranşehir merkezde 2000'e yakın hane, Çınar merkezin bir kısmı, Mazıdağı merkezin bir kısmı, Kızıltepe merkezin bir kısmı, Diyarbakır ili Dicle ilçesi merkezinin bir kısmı, Diyarbakır ve Mardin merkezin bir kısmı, Van Çaldıran, Muş, Mersin merkezin bir kısmı (özellikle Çay mahallesi), Adana merkezin bir kısmı (Özellikle Gülbahçe mahallesi), İstanbul'un Kartal, Esenler ve Ümraniye mahallelerinin bir kısmı. Aşiret üyelerinin göçle gittikleri yerlere Türkiye'nin başka birçok metropolü de eklenebilir, ancak burada dikkat çeken nokta nereye gitmiş olursa olsun aşiret üyelerinin birbirleriyle hala aktif bir şekilde görüşmesidir. Anketlerde bulunan “İlçe merkezine veya herhangi bir ile göç etmek aşiretle ilişkileri koparır mı?” şeklindeki soruya %100 Hayır cevabı verilmesi de ilişkilerin koparılmadığını göstermektedir. Ayrıca Van

³⁶ Aşiretin nüfusuyla ilgili uzlaşılmış bir rakam bulunmamaktadır. Temelli 40 bin olarak ifade ederken, Durmaz 200 bin, bazı aşiret bireyleri ise 200 binden de fazla bir rakam telaffuz etmektedirler.

³⁷ Aşirete bağlı olan köy ve mezralarla ilgili farklı görüşler de mevcuttur. Ancak hem aşiret liderlerinden alınan isimler hem de alan çalışması sırasında yapılan kontrollerle bu sayılara varılmıştır. Dolayısıyla, araştırmaya dayalı olduğu için, söz konusu rakamların doğru olduğu düşünülmektedir. Bir arada verilmiş köy ve mezra isimleri için Ek 2'ye bakınız.

Çaldıran'da bulunan aşiret üyeleriyle Mardin Derik'tekilerin birbirleriyle ilişkiye geçmesi Hatip Durmaz'ın belirttiği üzere aşiretin ilk liderlerinin bıraktıkları parolaların nesilden nesile geçmesiyle unutulmaması sonucu gerçekleşmiştir.

Metinan Aşireti'nin kurucuları *Şehmus, Abdurrahman, Ağa ve Ali Kuruş* isimli dört kardeştir. Bunlar Şeyhmus ismi altında bir kabile olmuşlardır. *Şexki* olarak geçen bu kabileye bağlı köyler; Dumluca (Sipnat), Çukursu (Xanuk), Ballı (Zorava), Üçkuyu (Bira), Gümüşyuva (Déra Metina), Burç (Bırç) ve Aşağı Ortaören köyleridir. Şexkiler, öz Metinanlılar olarak görülmektedir.³⁸ Dolayısıyla şu ana kadarki tüm aşiret liderleri (Şerif Temelli dışında) bu köylerden, özellikle de Dumluca'dan (Sipnat) çıkmıştır. Husen Ağa, Hacı Bozo ve Mehmet Emin aşiretin ilk büyüklerindendir. Aşiretin en eski köyleri ise; Bellik (Belik), Gümüşyuva (Déra Metina), Sakızlı (Banxir), Göktaş (Kevırşin) ve Çukursu'dur (Xanuk). Dumluca (Sipnat) köyü bir sonraki aşamada kurulmuştur. Aşiretin ilk üyelerinin Gümüşyuva'ya (Déra Metina)³⁹ gelip yerleştiği söylenmektedir. Déra Metina'nın Türkçe karşılığı Metinan Kilisesi'dir. Bu ilk bakışta öz Metinanlıların Hristiyan olduklarını düşündürebilir; ancak kilise, köye yerleşildiğinde zaten mevcut olan bir yapıdır. Anket yapılan üyelere göre Metinanlılar İslamiyetten önce Zerdüsti dinine inanmaktadırlar. Bazıları ise atalarının *fille ya da filleh* yani Hristiyan olduğunu söylemektedir. Aşiretin toplama olması inanç bakımından da aşiret içinde farklılıkların oluşmasına sebep olmaktadır. Örneğin Çınar'da ve Derik'in Şerefli köyünde atalarının Yezidi olduğunu söyleyen aşiret üyeleri bulunmaktadır. Bu bilgi, Eickelmann'nın, aynı aşirette çeşitli dinden ve etniden gruplar bulunabileceği savını desteklemektedir.

Metinan Aşireti'nin tarihiyle ilgili çeşitli hikayeler bulunmaktadır⁴⁰. Aşiretin bölgeye tam olarak yerleştiği tarih bilinmemekle birlikte birbirine oldukça benzer olan bu

³⁸Şexki de dahil daha önce kısaca bahsedilen Metinan Aşireti'nin kabilelerini ve mallarını şöyle sıralayabiliriz:

Kabileler; *Şexki* [Dumluca (Sipnat), Çukursu (Xanuk), Ballı (Zorava), Üçkuyu (Bira), Gümüşyuva (Déra Metina), Burç (Bırç), Aşağı Ortaören], *Temelli* [Bozbayır (Mansuri), Çivili (Bızmaro)] ve Feroyi.

Mallar; Mala Mehemed, Mala Soltıké, Mala Ziniké, Mala Mehemed Emin, Mala Hüsen Ağa ve Mala Süleyman Ağa'dır.

³⁹Bazı ileri gelenler ise ilk yerleşim yerlerinin *Newala Kuré* isimli bir yer olduğunu belirtmektedirler. Söz konusu yer şu anda yıkıktır.

⁴⁰Eğil Tarihi isimli, internette yayımlanan bir makalede 1871 Salnamesinde yer alan Amid Sancağı Merkez ilçesine bağlı bucakların isimleri tek tek verilmiştir. İçinde Metinan Bucağı isminin de geçtiği bu bucaklar şunlardır: *Şark Bucağı, Garp Bucağı, Kiki Bucağı, Türkan Bucağı, Omorgan Bucağı,*

hikayelerden birini, aşiret lideri olarak gösterilen kişilerden biri olan Hatip Durmaz, şöyle aktarmaktadır:

Metinan Aşireti Kerkük ve Süleymaniye'den gelmedir. Öyle ki aşiretin şeceresine bakılınca görülmektedir ki her üç dededen birinin ismi Süleyman'dır. Tam olarak bilinemeyen çeşitli sorunlardan dolayı oradan göç eden aşiret üyeleri bölgeye gelirken bir kısmı Van Çaldıran'da bir kısmı Muş'ta, bir kısmı Diyarbakır'da, bir kısmı ise Mardin'in dağlık kesimlerinde yerleşik hayata geçmişlerdir. Öküzleri yorulanlar Van'da, Muş'ta ve Diyarbakır Dicle'de yerleşmişlerdir, bundan dolayı onlara *Metinané Gawesti* (*Öküzü Yorulan Metinanlılar*) denmektedir. Aşiret üyeleri ayrıldıkları noktada, ileride tekrar birleşmek üzere, nesilden nesile aktarılması sözüyle bir parola bırakmışlardır: *Şeva reş, şuva reş, miha qer* (*karanlık gece, sürülmemiş tarla, esmer koyun*). Dağlık bölgeye yerleşen Metinanlılar, yaşadıkları dağları geldikleri yerlerdeki Metinan Dağı'na⁴¹ benzettikleri için kendilerine bu ismi vermişlerdir (Aralık 2008, Dumluca köyünde Hatip Durmaz'la yapılan görüşme).

Metinan Aşireti'nin 21.12.2008 tarihinde yapılan toplantısında bulunan aşiretin Çınar bölgesi ileri gelenlerinden bir üye, Irak'ta yaşayan ve kendini Metinan Aşireti üyesi olarak gören bir tarih öğretmenin anlattıklarını ise şöyle aktarmaktadır:

Metinan Aşireti, Med İmparatorluğu'ndan gelmedir. Med İmparatorluğu dağılınca varlığını beylik olarak sürdüren Mitanniler, yaşam mücadelesini Kerkük ve Süleymaniye'de devam ettirmede başarılı olmuştur. Ancak Acemler ve Selçuklular Mitannilerin dağılmasına sebep olmuştur. Farklı bölgelere kaçan Mitanniler'in bir kısmı Mardin ve Diyarbakıra gelerek burada Metinan Aşireti'nin oluşmasını sağlamıştır. Aşiretin isminin Mitanni değil de Metinan olmasının ise iki açıklaması olabilir. İlki şudur: Mitanniler düşman sahibiydiler ve kaçan Mitannililer tanınmamak için, yerleştikleri dağların metin duruşlarından da etkilenerek Metinan ismini almışlardır. İkincisi ise şudur: Mitanni ismi yıllar geçtikçe dönüşüm yaşamış ve en sonunda Metinan şeklini almıştır.

Bu ve benzeri hikayeler fazlalaştırılabilir. Aşiretin özelinde bulunabilecek parola vb durumları başka kaynaklarla karşılaştırmak olanaksızdır. Ayrıca hikayelerde yer alan Mitanni-Metinan ilişkisini efsaneden öte görmek de neredeyse imkansızdır.

Mahal Bucağı, Metinan Bucağı, Behremki Bucağı, Angevr Bucağı. Daha fazla bilgi için Bknz Aybar, Ö. (2008, Aralık 11). Krallar-Peygamberler Ülkesi: Eğil. Aralık 19, 2008 tarihinde Mizgin.Net: http://www.haberdıyarkir.com/news_detail.php?id=15413 adresinden alındı.

⁴¹ Bu dağ, Kuzey Irak'ta hala bu isimle bulunmaktadır.

BÖLÜM IV : METİNAN AŞİRETİ'NDE TOPLUMSAL ve SİYASAL ÖRGÜTLENME

A. TOPLUMSAL ÖRGÜTLENME

İki temel örgütlenme biçiminden biri olan toplumsal örgütlenme, her aşiret birimi için farklılık arz edebilmektedir. Dahası aynı toplumsal örgütlenme biriminin altı doldurulurken bile değişik tanımlamalar kullanılabilir. Örneğin aile kavramı hemen her toplumda vardır; ancak bu kavramın çağrıştırdığı anlam her toplumda aynı değildir. Dolayısıyla toplumsal yapının da birer ögesi olan aile, akrabalık bağı, liderlik vb kavramlar aşiret özelinde açıklanması gereken kavramlardır.

A.1. Toplumsal Yapı

A.1.1. Aile

Toplumun en küçük yapı birimi olan aile, aşiret tipi örgütlenmelerde en kutsal yapı niteliğindedir. Çünkü aşiret için aile, hem onu meydana getiren en küçük birimi hem bir arada tutan yapıyı hem de genişletip güçlendiren dokunulamaz bir varlığı ifade etmektedir. Güçlü ailelerden oluşan aşiretler, etraflarındaki diğer aşiretler için korku, siyasal partiler için ise oy kaynağı olarak görülmektedir. Geniş, güçlü ve kalabalık bir aşiret olmak aşiretin kendisi ve üyeleri açısından da çeşitli anlamlar taşır. Geniş aile aşiret için *prestij, büyüklük, şan ve şöhret*; üyeler için ise *güven, korkusuzluk ve yine şan ve şöhret* demektir. Dolayısıyla toplumsal örgütlenmesi aşiret olan yörelerde önemli bir aşirete, aşiret içinde ise güçlü bir aileye sahip olmak paha biçilmezdir. Söz konusu durum Metinan Aşireti açısından da geçerlidir. Üyelerle yapılan anketlerde, “*Aşiret oluşumunu destekliyor musunuz? Cevabınızı sebebiyle birlikte açıklayınız.*” şeklindeki soruya yanıt verenlerin %72’si şu cevabı vermiştir: “*Evet, çünkü aşirete sahip olmak insana güç verir, diğer köylere ve aşiretlere karşı bizi korur.*” Aynı soruya verilen şu cevap da aşiretin bölge halkı üzerindeki etkisini açıkça göstermektedir: “*Evet, çünkü*

aşiret olmazsa biz de olmayız.” Ayrıca 300 üyenin %93’ü kendisini Metinan Aşireti’nin bir üyesi olarak görmektedir.⁴² Aşiret adeta varlık sebebi olarak görülmektedir.

Metinan Aşireti’nde aile, geleneksel geniş ailedir. Liderlerle yapılan mülakatlarda ve köy anketlerinde görülmüştür ki ailelerin büyük bir kısmı geniş aile (anne, baba, çocuklar, nene, dede, evlenmemiş hala ve amcadan oluşan aile) şeklindedir. Metinanlarda babaerkillik söz konusu olduğu için geniş aile de babayerli bir seyir izlemektedir. Yani kız çocuğu evleniyorsa artık kesinlikle babasının evinde yaşamaz. Kocasını öldüğü zaman dahi kocasının ailesiyle birlikte yaşar. Ailenin temeli *baba* olduğu için, kadının kocası istemediği takdirde kadın ailesinin evine gidemez. Böyle bir durumda kadının babasının ya da erkek kardeşlerinin yapabileceği hiçbir şey yoktur, onlar da bu durumu kolaylıkla kabullenirler. Çünkü bölgenin hepsinde durum aynıdır. Metinan Aşireti’nin merkez köylerinden birinde yaşanan şu olay bu açıdan ilgi çekicidir:

Bir kız amcasının oğluyla evlendirilir; ancak amcaoğlu öteki amcasının kızını sever ve evlendiği gecenin geç saatlerinde sevdiği amcakızını kaçırp İstanbul’a gider. Dünür olan iki kardeş ve kız kaçırılan kardeş şaşkınlardır; ancak toplumsal yapı gereği evlenen kız babasının evine yollanmaz. Kocasını başkasıyla kaçırdığı halde genç kız (yeni gelin) kocasının ailesiyle yaşamak zorunda kalır.

Görüldüğü üzere burada evlenen kızın hiçbir suçu yoktur; fakat kadını sahiplenme duygusu ve toplumsal yapının getirdiği baskılar onun haklarını adeta elinden almaktadır. Ailenin *çalışanı* durumundaki kadın, farklı birçok işlevi daha yerine getirmektedir: Örneğin A ailesinden biri B ailesinden bir kız kaçırmışsa, ya kaçırılan kız B ailesi tarafından öldürülür ve A ailesiyle düşman olunur ya da A ailesinden bir kız B ailesine verilir ve böylece dava çözülmüş olur. Ancak verilecek kız, yaşı küçük dahi olsa karşı taraftan kız kaçıran kişinin çekirdek ailesinden olmak zorundadır. Eğer çekirdek ailede hiç kız yoksa o zaman amcakızlarından biri seçilir.

⁴² Bir aşirete mensup olduğunu ve aşiret bölgesinde yaşadığını bildiği halde aşiretle ilgisinin kalmadığını söyleyen insanlar da bulunmaktadır. Alanda %7’lik bir grubu teşkil eden bu kişiler Martin Van Bruinessen’e göre şu iki kesimden oluşabilecek kimselerdir: 1) Aşiretsizleştirilmiş Kürtler 2) Etnik olarak aşiret mensuplarından başka bir soya ait olup daha eski bir nüfusu temsil eden kişiler (akt. Yalçın-Heckmann, 2002:141). Ancak alandan elde edilen gözlemler, bu kişilerin okumuş genç kimseler olduğu yönündedir. Özellikle okumak için metropollere giden gençler, aileleri hala aşiret içinde yaşıyor olsalar da kendilerini artık bir aşiretin üyesi olarak görmek istemediklerini belirtmektedir.

Kadının erkeğe kurban gittiği gerçeği diğer aşiretlerde olduğu gibi Metinan Aşireti'nde de geçerlidir. Eskiden beri var olan berdel yöntemi günümüzde azalarak da olsa devam etmektedir. Metinan Aşireti'ne bağlı Çukursu köyünde yakın bir geçmişte gerçekleşen şu örnek olay berdel yönteminin çıkmazlarını ve kadının çaresizliğini gözler önüne sermektedir:

X ailesi yine aynı aşirete bağlı başka bir köyün Y ailesinden bir kız ister. X ailesi kızını vermek ister ancak şu şartla: Karşı taraf da onlara bir kız verecektir. Yani kızlar değiş tokuş yapılacaktır. Anlaşma yapılır. X ailesi Y ailesinden kızı alır. Ancak X ailesinin kızı küçük olduğu için birkaç sene beklenir. Zaman gelir Y ailesi de kızlarını verir. Düğün yapılır, gelin damat gerdek odasına girer. Aile gece silah sesiyle kalkınca görür ki oğulları kendini öldürmüştür. Üstelik kızla hiçbir cinsel birliktelik yaşamadan. Bu olay sonrasında çocukları olduğu halde diğer çift de ayrılır.

Geleneksel geniş ailenin yaygın olduğu aşirette, evlilikte sıra gütme hala devam eden bir süreçtir. Anne-baba çocuklarını evlendirirken kız ve erkek çocuklar arasında bir sıra güderler. Büyük kız evlenmeden küçük kız evlenmez, aynı şekilde büyük erkek çocuğu evlenmeden küçük erkek çocuğu da evlenemez. Brukanlarda ve daha birçok aşirette olduğu gibi sıra gütme kuralı yalnızca hemcinsler arasında geçerlidir (Özer, 2003:100). Geleneksel bir tavır olan sıra gütme özellikle kadınlar açısından ciddi önem taşımaktadır. Büyük kız dururken küçüğün verilmesi sadece aileyi aşiret içerisinde ayıplama işlevi görmüyor, aynı zamanda büyük kızın evlenme olasılığını da aşağı düzeye çekiyor. Çünkü küçük kızın önce verilmesi geleneksel yapıda paradoksal olarak şu anlamı da taşımaktadır: Büyük kızın evlenmeyle ilgili büyük bir kusuru vardır. Bu kusurun içerisine bekaretten çirkinliğe her türlü yorum girmektedir.

Metinanlarda evlenme *egzogami* (topluluk dışı evlilik) değil *endogami* (topluluk içi evlilik) şeklinde gerçekleşmektedir. Endogami türü içerisinde ise aşirette hakim olan tarz amca kızı evliliğidir. Aşiret lideri olarak görülen Hatip Durmaz, genç yaşta olduğu halde amcasının kızıyla evlidir ve evlilik türü berdeldir. Leach'in değindiği orta kuzen evliliği kuralı (sadece birinci dereceden olmayan kuzen) aşirette topluluk içi evliliği egemen kılmıştır (Leach, 2001:36). Metinan Aşireti'nde gençlerin okumaya başlamış olması ve metropollerle ilişkilerin yoğunlaşması her ne kadar bazı fikirlerde değişiklik yaratmış olsa da evlilikte *yakın akrabaların hakkının olması kuralı* uzun süre varlığını sürdürmüştür. Topluluk dışı evlenme yok denecek kadar azdır. Evlenmeyle ilgili

topluluk içinden topluluk dışına gerçekleşen şu sıra gelenekselliğini hala, özellikle köylerde, devam ettirmektedir:

Amcaoğlu —→ Aynı köyde yaşayan diğer yakın akrabalar —→ Aynı kabileye bağlı diğer köyler —→ Aynı aşirete bağlı diğer köyler —→ Diğer aşiretler

Tek eşliliğin, ara ara berdelin, amca kızı evliliğinin ve sıra gütmenin hakim olduğu Metinan Aşireti aile yapısı, aşiretin toplumsal ve siyasal örgütlenmesinin temelini oluşturmaktadır. Toplumsal örgütlenmenin çekirdeği olarak aileye şöyle bir geribildirimde bulunmak mümkündür: Aşiretler (êşir) malbatlardan, malbatlar mallardan, mallar hanelerden (xani), haneler ise geniş ailelerden oluşmaktadır. Siyasal örgütlenme açısından ise bu sistem şöyle ifade bulmaktadır: Aşiretler (êşir), kabilelerden (qabil), kabileler köylerden (gund), köyler mallardan, mallar hanelerden, haneler (xani) ise yine geniş veya çekirdek ailelerden oluşmaktadır. Ayrıca aşiretteki bazı evlilikler siyasal ittifak şeklini almaktadır⁴³. Bu evliliklerin en güzel örneğini amca kızı evlilikleri oluşturmaktadır. Geleneksel bir zorunluluğun dışında bu evlilikler, diğer aşiretlere karşı bir güç gösterisi niteliğindedir. Çünkü amca kızıyla yapılan evlilikler aile arasında ayrılıkların yaşanmadığı gerçeğini perçinlemektedir. Özellikle bu evliliği lider gerçekleştirmişse evlilik daha anlamlı olmaktadır. Ayrıca farklı aşiretlerin güçlü isimlerinin birbirine kız vermesi de yalnızca sıradan bir evlilik olayı olarak değerlendirilemez. Onun sosyolojik tabanı incelendiğinde görülecektir ki siyasal bir ittifak gerçekleşmektedir.

A.1.2. Aşiret içi İlişkiler ve Akrabalık Bağı

Evlilik, soy ve toprak aşiret içi ilişkileri belirleyen temel unsurlardır. Evlilikle birlikte oluşan aile, ilişkilerin beslendiği temel yapıdır. Burada çocuk, *aşiret kızı* ya da *aşiret oğlu* olmanın gereklerini öğrenir. İtaat duygusu anne-baba tarafından burada çocuğa verilir. Kişi büyüdükçe öncelikle babaya, daha sonra sırasıyla aile büyüğü dedeye, amcalara, etraftaki tüm büyük erkeklere (kızlar için küçük büyük tüm erkeklere),

⁴³ Caf siyasal örgütlenmesini inceleyen Leach de aynı kanıyı daha geniş bir şekilde şöyle paylaşmaktadır: “Ağaların yaptığı evlilikler daha çok (Ortaçağ Avrupasındaki kraliyet evlilikleri gibi) siyasal ittifak niteliği taşırlar)” (Leach, 2001:46).

aşiretin ileri gelenlerine ve en önemlisi aşiret liderine nasıl saygı duyulacağını, hareketlerini nasıl ayarlayacağını vb sosyal davranış kalıplarını öğrenir. Metinan Aşireti'nde aşiret içi ilişkileri belirleyen geleneksel değerler, bu doğrultuda şunlardır: “*Karşılıklı itaat, koşulsuz boyun eğme, fedakarlık, feragat ve biz duygusu*” (Özer, 2003:101). Bu geleneksel değerleri aşiretlerin olmazsa olmazı yapanlar, yukarıda belirtilen evlilik, soy-sop ve toprağın yanısıra güç, prestij ve şan-şöhrettir. Aynı aşiretin topraklarında yaşayan kişiler ilkin akraba olmasalar da yıllar geçtikçe ve diğer aşiret üyeleriyle evlilik yaptıkça kendilerini aynı soydan gelmiş varsayarlar. Bu durum aynı aşiretten olmaya kadar gider. Aynı aşiretten olmak diğer aşiretlere karşı birleşmeyi de gerektirir. Çünkü *dost-düşman* ilişkisinin yoğun olduğu bir bölgede birlik oluşturmamak güçsüzlüğün belirtisi, güçsüzlük ise ezilmenin gerekçesi ve meşrulaştırıcısıdır. Dolayısıyla her aşiret kendi *biz'ini* oluşturup karşısına bir öteki yerleştirir ve yaratılan *biz*, üyelerin karşılıklı itaatine, lidere, ileri gelenlere ve onların aldığı kararlara koşulsuz boyun eğmeyi gerektirir. Böylece yörede prestij kazanılır, güçlü olunur.

Metinan Aşireti'nde akrabalık bağı toplumsal hiyerarşide aşağıdan yukarıya doğru çıktıkça azalmaktadır. Kabileye kadar kan bağı en önemli bağıdır ve akrabalığı yaratan da aynı babadan gelme durumudur. Ancak aşiret için bu söylenemez. Aşiretteki akrabalık bağı yaratan *kadıdır*. Yani kadının yaptığı evlilikle gelişen bir akrabalık bağı mevcuttur. Babasoyluluğun hakim olduğu Metinanlarda kadının evliliğiyle kurulan akrabalıklar dolayısıyla, aynı aşiretten sayılma söz konusu olsa dahi her türlü karar almada en önemli birlik kabiledir. Metinan Aşireti'nin *toplama bir aşiret* olduğunu ifade eden aşiret ileri gelenlerinden biri konuyla ilgili düşüncelerini şöyle aktarmaktadır:

Aşiret, toplama bir aşirettir. Farklı aşiretlerin bireyleri gelip Metinan bölgesine yerleştiğinde yıllar geçtikçe onlar da Metinanlı olur. Ancak kabilede esas olan kan bağıdır. Dolayısıyla kabile, üyeler için aşiretten önce gelir. Kableden sonra aşiret, aşiretten sonra ise bölge gelir. Bu, özellikle birliktelik ve çatışma durumlarında geçerlidir.

Görüldüğü üzere burada aşiretler, soya bağlı olmak zorunda değildir. Yerleşilen bölgeye göre bağlı olunan aşiret değişebilmektedir. Örneğin Aşağımezra (Mezra Newalé) köyünün soyu Karakeçili Aşireti'ne dayanmaktadır. Ancak büyük dedelerinin Metinan bölgesine yerleşmesi üzerine onlar da zamanla Metinanlaşmış ve köylüler günümüzde

dahi geçmişlerini bildikleri halde kendilerini Metinanlı olarak görmektedirler. Lale Yalçın-Heckmann buna akrabalığın varsayılması demek ve bu varsaymanın getirdiği ahlaki paylaşımın öneminden bahsetmektedir. Akrabalık bağları, “*malların, hizmetlerin ve duyguların işlenip büyütülmesini sağlayan ve sık sık temasa geçmek suretiyle devamlılıklarının sağlanması gereken toplumsal bağlar bütünüünün bir parçasıdır*” (Yalçın-Heckmann, 2002:43). Bu bağlar, kişiye güven verir, kolluk kuvvetleri de dahil birçok resmi kurumda kişinin önemini yansıtır.

Araştırma sırasında aşiret üyelerinin sürekli olarak bir Metinan bölgesinden bahsettikleri gözlemlenmiştir. Ancak aslında sınırları belirli bir Metinan bölgesi yoktur. Belirli bir toprak sınırına karşılık gelmeyen Metinan bölgesi, hayali sınırlarla çevrilmiş bir alandır. Aşiretin yaşlılarıyla yapılan görüşmelerden alınan bilgiler doğrultusunda bu bölgenin oluşum hikayesi şöyle dillendirilebilir:

İlk Metinanlılar dağlarda yaşarlarmış. Bunlar tarım olmadığı için sadece hayvancılıkla uğraşırlarmış ki her ailenin en fazla bir dönüm arazisi olur, onu da kendi besin ihtiyaçlarını karşılamak için kullanırlarmış. Zamanla tarımcılık sektörü gelişince Metinanlılar da ovalara inmiş, bir çok köy, aşiret zenginleri tarafından alınmış. Alınan bu köyler, uzun seneler geçtikten sonra çizilmiş sınırlar şeklinde olmasa dahi hayalde bir Metinan bölgesi oluşturmuş.

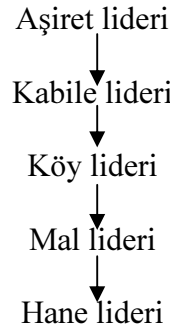
Bu durum diğer aşiretler için de geçerlidir. Lakin burada ilgi çeken durum şudur: Aşiret bölgelerinden söz edildiği halde bazen bu bölgeleri kesişebilmektedir. Örneğin anket yapılan Aşağımezra (Mezra Newalé) köyü, Alagöz (Talbeş) köyü ile Hisaraltı (Rebet) köyünün ortasında bulunmaktadır. Alagöz (Talbeş) köyü Rutan Aşireti’nden, Hisaraltı (Rebet) köyü Harami Aşireti’nden, Aşağımezra (Mezra Newalé) köyü ise Metinan Aşireti’ndendir. Bu durumu yaratan aşiretlere bağlı köylerin alınıp satılabilmesidir. Hangi aşiret hangi köyü satın alırsa, nerede bulunursa bulunsun o köy artık satın alan aşiretindir. Yalçın Heckmann, benzer bir yapılanmanın Hakkari’de de var olduğunu belirtmektedir: “*Aşiretler genellikle belirli arazilerde yerleşiktir, ancak hiçbir zaman için söz konusu arazi mutlak olarak homojen değildir. O yörede Oramari bölgesi olduğu söylenen yerde Oramari aşiretine mensup olmayan köyler de vardır*” (Yalçın-Heckmann, 2002:147).

Fredrik Barth (2001:11) “*Özerk olarak Kürtlere ait olan örgütlenme tipi aşiret örgütlenmesi olarak bilinir ve sülale ilkesi üzerinden yükselir*” demektedir. Barth’ın bu düşüncesi Metinan özelinde Kürt aşiretleri için geçerliliğini yitirmektedir. Metinan Aşireti tamamen soy ve kan bağı üzerine kurulan bir aşiret değildir. Yukarıda da belirtildiği gibi ataları Urfa’daki Karakeçili Aşireti’nden olduğu halde uzun süre önce Metinan bölgesine yerleşip kendini Metinanlı gören üyeler bulunmaktadır. Üstelik bu üyeler Metinanlılar tarafından da çoktan kabul edilmişlerdir. Bu üyeler için aşiretten olmanın tek gerekçesi *aynı topraklarda yaşıyor* olmaktır. Kendilerini bağladıkları bir kabile ya da sülaleleri yoktur, direkt aşiretten sayılmaktadırlar. Yörede hayali birer imparatorluk olan aşiretlere sonradan katılan aileler Barth’ın (2001:13) bahsettiği “*aşiretlerin dağılma sürecinin bir basamağı*” olma işlevinin aksine aşiret içi ilişkileri daha da sağlamlaştıran bir işleve sahiptirler. Güçlü aşiretlerin kanatları altına giren aileler, aşiretten dışlanacakları hareketler sergilemekten sakınırlar. Dolayısıyla aşirete entegre olmaya çalışırlar. İlk nesilde yabancılık çekilse dahi sonraki nesillerde akrabalık bağı sağlamlaşmakta ve böylece aile ile aşiret birbirine kenetlenmektedir. Yalnız bu, istisnalar dışında, aşirete sonradan katılan ailelerin aşiret hiyerarşisinin üstünde yer almalarını asla sağlamaz. Aşiret liderleri ve karar alıcılar çoğunlukla aşireti kuran ilk ailenin soyundandır. Metinan Aşireti’nde de durum aynıdır.

A.1.3. Liderlik

Aşiret liderliği, aşiretin yönetiminden, üyelerinin güvenliğinden ve huzurundan sorumlu olma anlamına gelmektedir. Üyeleri bir arada tutma, onlar arasında dayanışmayı sağlama, kavgalı aşiret üyeleri arasında barış yapma, resmi işlerde aşireti temsil etme gibi görevler liderin yan görevleri olarak araştırmalardaki yerini almaktadır.

Çalışılan alanda, aşiretlerin çok fazla etkin olduğu dönemlerde (1990’lara kadar) *ağa* ve *reis* kavramları arasında gözle görünür bir farkın bulunduğu tespit edilmiştir. Ağa, yöredeki (aynı ilçedeki) tüm aşiretlerin liderliğini ifade ederken reis, sadece bir aşiretin liderliğini temsil etmektedir. Yalnız 1990’dan sonra aşiretlerin çözülmeye başlamasıyla ağa figürü ortadan kalkmış, geriye sadece aşiret lideri anlamında reis ile kabile ve köy liderleri kalmıştır. Liderlik bağlamında gerçekleşen bu hiyerarşi şöyledir:

Şekil 5: Aşiret Liderliğinde Hiyerarşik Yapı

Aşiret lideri, siyasal ve önemli toplumsal olaylarda karar almada son merciidir. Köy, kabile, aşiret, mal ve hane liderliği bazı durumlarda aynı kişide toplanabilmektedir. Hiyerarşide aşağıya doğru inildikçe bu birliktelik bozulmaktadır. Bütün liderliklerin bir kişide toplandığı tek bir durum vardır. Eğer aşiret lideri köyde oturuyorsa ve bulunduğu evin en yaşlı erkeğiysen bütün liderlikler onda toplanmış demektir. Bu istisnai durumun dışında ilk ve en küçük karar alma mercii hane yani aile liderliğidir. Anketteki “*Suç teşkil eden bir olay gerçekleştiğinde ilk başvurduğunuz mercii hangisidir?*” sorusuna verilen cevapların %69’unun aile büyüğü %11’inin ise köy lideri olarak muhtar olması bu gerçeklikten kaynaklanmaktadır. Jandarma ve polis cevabını verenlerin sayısı

Resim 1: 21.12.2008 Tarihli Aşiret Toplantısından Bir Görüntü

Metinan Aşireti olağan kongresine katılan kabile, köy ve mal liderleriyle ileri gelenler aşiret liderini dinliyor.

beklenilenin oldukça aşağısındadır. En fazla aile büyüğü cevabının gelmesi, ilk karar alma mercii aile büyüğüdür tezini adeta kanıtlamaktadır. Hane liderliği daha çok ailevi ve bazı toplumsal kararlarda ilk ve son karar mercii olurken mal, kabile ve aşiret liderliği siyasal ve bazı toplumsal olaylarda son karar alma mercii durumundadır. Bunu Metinan Aşireti’nin ileri gelenlerinin ve 380 kabile, köy ve mal lideriyle 2 aşiret liderinin

toplandığı 21.12.2008 tarihli toplantıda gözlemlemek mümkündür. Kongre şeklinde olan toplantı, aşiretle ilgili daha sistematik bir örgütlenmenin yapılması için

gerçekleştirilmiştir. Bu kongreye katılanlar aşiret liderleriyle birlikte kabile, köy ve mal liderleridir. Bu görüntüyü farklı bir açıdan açıklamak da mümkündür. Kongreye çağrılan bu kişiler, lideri bulundukları birimi temsil etmektedirler ve yönetimleri altındaki kişilerin alınan kararlara uymaktan başka bir şansları yoktur. Yani bu kişiler siyasal ve önemli toplumsal olaylarda son karar merciidirler.

Lider, siyasal örgütlenmelerde çok önemli bir güce sahiptir. Kendisi ya da öngördüğü bir kişi aşiretini siyasal hayatta temsil eder. Bu temsiliyet muhtarlıktan milletvekilliğine kadar uzanmaktadır. Seçimlerde hangi partiyle anlaşılmışsa o partinin parti il veya ilçe başkanlığı aşiretin lideri ya da güçlü bir kişiliği tarafından üstlenilir. Metinan Aşireti liderlerinden gösterilen Hatip Durmaz, 2002'den 2007'ye kadar CHP'de, Şerif Temelli ise aynı dönemde Genç Parti ilçe başkanlığı yapmıştır. Ancak basındaki haberlerde Metinan Aşireti, Hatip Durmaz'ın liderliğinde CHP'li olarak görülmüştür. Durmaz ve önderliğindekiler 2007'de AKP'ye geçince yine basında “*Metinan Aşireti CHP'den AKP'ye geçti*” şeklinde bolca haber yayınlanmıştır⁴⁴. Bu hem liderin parti seçiminin hemen hemen tüm aşiretin seçimi olduğunu göstermekte hem de Hatip Durmaz ile Şerif Temelli arasındaki güç mücadelesinde, en azından basın dilinde, Hatip Durmaz'ın galip geldiğini göstermektedir.

Liderler arasındaki güç gösterileri ve mücadeleler, aşiret üyeleri üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Çünkü “*Aşiretinizin lideri kimdir?*” şeklindeki soruya cevap verenlerin büyük kısmı önce düşünüp daha sonra Şerif Temelli ismini vermiştir. Üyelerin, anket sonuçlarını Şerif Temelli görecektir ve kim olduklarını anlayacakmış gibi çekinerek cevap verdikleri gözlemlenmiştir. Bu çekincenin sebebi Şerif Temelli'nin adının sürekli sertlikle ve şiddet olaylarıyla anılmasından kaynaklanıyor olabilir.

Liderlik, liderin tek başına başarıyla sürdürebileceği bir kurum değildir. Etrafındaki yakınlarının ona verdiği destek ve görevi paylaşma sorumluluğu liderin başarısında es geçilemez unsurlardandır. Lider, beraberinde güçlü bir ekip yoksa ya da çok zeki, cesur

⁴⁴ Cihan. (2007, Haziran 25). *Baykal'ın CHP'sine aşiretten sert tokat*. Ağustos 26, 2007 tarihinde http://www.moralhaber.net/haber_detay.php?haber_id=18229 adresinden alındı ve Karakaş, E. (2007, Haziran 25). CHP'den istifa etti, 3 bin AKP'liye yemek verdi. Ağustos 26, 2007 tarihinde Milliyet Gazetesi Web Sitesi: <http://www.milliyet.com.tr/2007/06/25/son/sonsiy25.asp> adresinden alındı.

ve atılgan değilse liderliğini yürütemez. Bu gerçeği Hatip Durmaz şu sözlerle desteklemektedir:

Liderlik bazen görmemektir; ama gerektiğinde de cesur olmaktır. Şeyhi şeyh yapan müritleridir. Lideri lider yapan da çevresidir. Bu hem aşirette hem de siyasette vardır. Liderle birlikte en önemli kişi ikinci adamdır. Çünkü lider önünde görebildiği kadarını zaten görür, arkasını da ikinci adamlar görmelidir (Aralık, 2008, Dumluca köyünde Hatip Durmaz ile yapılan görüşme).

B. METİNAN AŞİRETİ’NİN SİYASAL ÖRGÜTLENMESİ

Yerleşiklikten göçebelğe göçebelikten tekrar yerleşikliğe geçen bu aşiret, Kuzey Irak’tan kaçtıktan sonra hayvancılıkla uğraşmaya başlamıştır (öncesiyle ilgili düşüncesi olan kimse bulunamadı). Dağlardan ovalara inen göçebelerin tarımla tanışması ve böylece yerleşikliğe geçmesi Metinanlıların hayatında tekrar bir değişim dönüşüm yaratmıştır. Artık dağlardan ovalara inilmiş ve onlar da tarımla uğraşır olmuşlardır. Tarımla uğraşmak dere, ırmak, göl vb su kenarlarında yerleşmeyi gerektirmektedir. Su medeniyettir, ancak aynı zamanda çatışmadır, düşmanlıktır. Medeniyet, düşmanlık ve çatışma, siyasal birliktelik, daha doğrusu siyasal örgütlülük gerektirmektedir.

Metinan siyasal örgütlenmesi, özellikle merkezi otorite ile ilişki kurulması ve toplumsal hayatta yaşanan hareketliliklere tepki verilmesi gerektiği durumlarda değer kazanmaktadır. Bu anlamda siyasal örgütlenmenin birimleri olan aşiret, kabile, köy, mal ve hane üzerinde durulması gereken birimlerdir.

B.1. Aşiret (eşir)

Aşiret (eşir), aşiret tipi örgütlenmenin hakim olduğu yörelerde adeta bir üst kimlik işlevi görmektedir. Bu üst kimlik sadece kan bağıyla kurulan bir üst kimlik değildir. Metinan Aşireti üyeleriyle yapılan anket çalışmalarında ve mülakatlarda bu gerçeklik adeta kanıtlanmak istenircesine vurgulanmıştır. Yöredeki hemen herkes kendini kesinlikle bir aşiretin üyesi olarak görmektedir. Herhangi bir aşiretten olmamak demek, kimsesiz olmak, değersiz olmak, her türlü baskıya açık olmak ve negatif bir anlam yüklenen çingenelerle bir tutulmak demektir. Bu algılayışın tek istisnası yöreye gelen

memurlardır. Memurlara saygı duyulmasının sebebi ise devleti temsil ettiği düşünüldüğü için bu kişilerden korkulmasıdır. Sıradan bir er bile ciddi korku kaynaklarından biridir.

Aşiret sahibi olmanın maksimum seviyede önemsendiği bölgede kişi kimliğini açıklarken belirttiği ilk ve gittiği en üst kimlik aşiret kimliğidir. Yani ne din ne etni ne de ulus kimliği aşiret kimliği kadar önemlidir. Sadece resmi işlerde hatırlanan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı dışındaki kimlikler Hatip Durmaz örneğinde şöyle açıklanabilir: “*Hatip Durmaz, Dumluca köyünün bir üyesi, Mala Mexmed Emin sülalesinden, Şexki kabilesinden ve en son Metinan Aşireti’nden bir kişidir.*” Ancak bu sıra dillendirilirken genellikle aşiretten başlanır.

Metinan Aşireti öncülüğünde denilebilir ki aşiret birimi kan bağıyla değil birliktelik ruhuyla, bir arada bulunma zorunluluğu ve devlet vb zoraki güçlere karşı güvende olma hissiyle kurulan bir birimdir. Daha önce de belirtildiği gibi Metinan Aşireti tek bir dinden ve soydan oluşan bir aşiret değildir. Aşiret içerisinde çeşitli dinden insanlar, çeşitli soydan ve aşiretten kişiler bulunmaktadır. Aşiretler farklı ailelerden oluşabilir. Fakat bu kesinlikle şu anlama gelmemektedir: Farklı aşiretlerden birkaç kabile bir araya gelerek bir aşiret oluşturabilir. Daha doğrusu çalışma alanında böyle bir oluşum söz konusu değildir.

Metinan Aşireti’nin bilinen ilk etkili lideri Cemil Ağa’dır (Cemil Durmaz). Hatip Durmaz’ın öz amcası olan Cemil Durmaz, söylentilere göre, tam anlamıyla Weber’in tanımladığı karizmatik bir liderdi. Dolayısıyla, hala birçok kişi onun dışında bir lideri kabul etmemektedir.

B.2. Kabile

Kabile; birbirine kan bağıyla bağlı, aşiretten daha küçük ancak birbirine daha sıkı bağlarla bağlı bir birimi ifade etmektedir. Birkaç mal bir araya gelerek kabileyi oluşturur. Bazen sadece bir mal, hem sayısal hem de güç anlamında etkinleşerek bir kabileyi oluşturabilir; örneğin Temelli kabilesi gibi. Metinan siyasal örgütlenmesinde kabilelerle birlikte anılan bir diğer birim de köydür. Kabile, her ne kadar malların bir

araya gelmesinden meydana geliyorsa da kabileye bağı köyler son derece önemlidir. Öyle ki bir kabile ona bağı olan köylerle anılmaktadır. Örneğin Metinan Aşireti'ne bağı olan Şexki kabilesi kendisini oluşturan mallardan öte onu oluşturan köylerle anılmaktadır. Bu durumda köy birimini de siyasal örgütlenmenin içerisine katmak gerekmektedir ki siyasal hayata ilk resmi katılımın muhtarlık olduğu düşünülürse köy birimi daha anlamlı olmaktadır.

Metinan Aşireti'nin irili ufaklı birçok kabilesi bulunmaktadır. Bunlardan güç bağlamında önde olan kabileler şunlardır:

- a. Şexki kabilesi
- b. Temelli kabilesi
- c. Feroyi kabilesi

Kabile üyelerini bir arada tutan kan bağı, barıştan çatışmaya hemen her türlü dayanışma ilişkisinde oldukça önemli olmaktadır. Metinan Aşireti'nde aşiret içi ilişkilerden bağımsız olarak kabile içi ilişkilerde daha sert tabular ve kurallar mevcuttur. Örneğin aynı aşiretten iki kabile arasında düşmanlık söz konusu olursa buna aynı aşiretten diğer kabileler kolayca müdahale edemezler. Ancak aynı kabileden iki aile ya da iki köy arasında düşmanlık olursa kabilenin diğer köyleri ve aileleri bir araya gelerek böyle bir düşmanlığa müdahale edebilirler. Ya da iki ayrı kabileden iki ayrı aile birbirine düşmansa iki aile barışırken kesinlikle bağı oldukları kabilelerin ileri gelenlerinin onayını almak zorundadır. Aksi takdirde dışlanmayla karşı karşıya kalırlar.

B.3. Köy

Bir veya iki maldan ya da çeşitli büyüklükteki hanelerden oluşan köy birimi, siyasal birlikteliğin resmen yaşandığı ilk ve en küçük birimdir. Köy liderliğini, içinde aşiret veya kabile lideri varsa onlar yoksa köy muhtarı üstlenmektedir. Bu anlamda köyde yaşayanlar için en önemli mevki muhtarlıktır. Siyasal bir kurum olan muhtarlık, köylülerin oylarıyla yapılan demokratik bir seçim sonucunda kazanılmaktadır.

Metinan Aşireti'nde aynı bavıktan (aynı babadan gelen sülale) gelen ailelerin oluşturduğu köyler bir araya gelerek kabile oluşturabildikleri gibi herhangi bir kabileye bağlı olmadan direkt aşirete bağlı köyler de bulunmaktadır. Yukarıda adı geçen köylerin dışındaki köyler aşirete direkt bağlı köylerdir⁴⁵.

B.4. Mal

Mal kelimesinin iki anlamı bulunmaktadır. İlki içinde yaşanılan ev, ikincisi ise aynı babanın soyundan gelen ailedir. Sülale kavramıyla bir tutulamamasının sebebi tam da bu durumdur. Örneğin Mala Mexmed Emin, Mexmed Emin'in erkek çocukları ve onların çocuklarının oluşturduğu bir birliktir. Ancak Mexmed Emin'in çocuklarından biri olan Cemil Durmaz'ın çocukları ve torunları Mala Cemilé Mexmed Emin olarak geçmektedir. Babasoyluluğun açık bir şekilde sezildiği bu pratikte şecere mantığı işlemektedir.

Mardin bölgesinde *mal* kavramı bazı durumlarda *aşiret* kavramıyla adeta bir tutulmaktadır. Örneğin Mala Hacı Sinan, aslında sıradan bir mal iken zamanla bölgede etkin bir aşiret kıvamına gelmiştir. Bazı eserlerde Türk Aşireti olarak da geçmektedir. Kavramlar arasındaki bu anlam kargaşası sadece teoride yaşanmakta, bölgedeki insanlar kavramlarla ilgili sorulara tam yanıt veremese de öyle anlaşıyor ki onların beyninde her şey son derecede basit ve anlaşılır.

Metinan Aşireti'ndeki en güçlü mallar; Mala Mexmed Emin ve Mala Süleymané Hacı Teyip mallarıdır.

⁴⁵ Metinan Aşireti'ne bağlı köyler şunlardır:

Derik İlçesi: Akıncılar (Tırbamamo), Aşağı Mezra (Mezra Newalé), Ballı (Zorava), Bayır (Qızıleyşan), Bozbayır (Mansuri), Burç (Bırç), Çukursu (Xanuk), Derinsu (Bıxur), Dumluca (Sipnat), Gökteş (Kevirşin), Meşeli (Qerabreşk), Şerefli (Şırfbaba), Üçkuyu (Bira), Üçtepe (Belloti) ve Yukarı Mezra (Mezra Süraverké) köyleri.

Mazıdağı İlçesi: Arısu (Gola Güle), Balpınar (Gırésor), Gümüşyuva (Déra Metina), Karataş (Şemika) ve Sakızlı (Banxir) köyleri.

Çınar İlçesi: Ballibaba (Ligüs), Tilver (Tilver), Salyazı (Meşitk), Bilmece (Golberan), Höyükdibi (Melkiş), Halkapınar (Bımbareki), Aşağı Mollaali (A. Meleli), Karababa (Gelli), Yukarı Ortaören (Vérteviran) ve Avdalı (Birabazın) köyleri.

B.5. Hane (Xani)

Köyleri ve malları oluşturan tek tek hanelere xani denilmektedir. Xani, sadece teknik anlamdaki ev değil aynı bahçe içerisinde yaşayan bir ailenin (bu bazen ebeveyn, evlenmiş çocuklar ve diğer yakın akraba evleri olmak üzere birkaç aile olabilmektedir) yaşadığı ortamı ifade etmektedir. Bu ortamın içerisinde ailenin yaşadığı ev, hayvanların barınağı, bahçe ve taşlarla örülmüş geniş avlular bulunmaktadır.

Haneyle benzer bir anlamı taşıyan kavram *mal* kavramıdır. Ancak haneden farklı olarak mal, daha soyut bir anlam kazanmaktadır. Hane, betonarme ya da kerpiç vb maddelerden yapılmış yapıyı ifade ederken mal, evin içini, dışını, içinde yaşayanları, yani bir bütün olarak evi temsil eder. Öyle ki Kürt atasözlerinde hane (xani) değil mal kullanılmaktadır. Örneğin “*Mala xwe xerakir*” (Evinin huzurunu bozdu ya da evi barkı yıkıldı anlamında). Çalışma açısından mal kavramı daha anlamlı olmaktadır; fakat mal, farklı anlamda daha üst bir seviyede açıklandığı için hane (xani) kavramı kullanılmıştır. Ayrıca siyasal anlamda oy kullanma ya da köyün hane sayısı belirlenirken xani kavramı baz alınmaktadır.

Yukarıda açıklanan Metinan Aşireti’nin siyasal örgütlenmesinin temel birimleri bazı durumlarda iç içe geçebilmektedir. Özellikle mal, malbat ve kabile terimleri teoride bir anlam kargaşasına sahiptir. Malbat, aynı babadan gelen bütün bir aileyi ifade etmektedir, ancak mal kavramı da malbatla aynı anlamda kullanılabilir. Bu doğrultuda düşününce malbat kavramını toplumsal örgütlemenin, mal kavramını ise siyasal örgütlemenin bir birimi olarak ele almak gerekir. Yalnız bu noktada da mal kavramı ile kabile kavramı arasında şu tarz bir çarpışma gerçekleşmektedir: Kabile, birden fazla mal ya da malbattan değil de sadece bir tane malbattan oluşuyorsa (örneğin Temelli kabilesi gibi) o zaman mal ve kabile kavramları aynı anlamda kesişirler.⁴⁶

Metinan Aşireti özelinde *reislik*, Caf Aşireti’ni araştıran Barth’ın değindiği üzere mirasla devralınan bir kurum değildir. Dolayısıyla ölüm yatağında olan bir reisin olmasını istediği kişinin reis olacağı kesin değildir. Metinan Aşireti’nin ilk ağaları, reisleri ve liderleri olan Şehmus, Abdurrahman, Ağa ve Eli Kuriş’tan sonra ağalığı

⁴⁶ Bütün bunlara rağmen, yörenin siyasal örgütlenmesini anlatan temel ve özgün kavramlar olduğu için söz konusu kavramlar yukarıda aktarılan tanım ve açıklamalar doğrultusunda kullanılacaktır.

Hüseyin Ağa, liderliği ise Cemil Durmaz devr almıştır. Bu iki isim de farklı kabilelerden ve babalardan gelen isimlerdir. Cemil Durmaz'ın ağa olmadığını önemle belirten Sılo Şıdo (Süleyman Amak, Eli Kuruş'un torunu) konuyla ilgili görüşlerini şöyle dillendirmektedir:

Bizden sonra aşiretin ağalığını Kaso ailesi almıştır. Kasolardan Hüseyin Ağa, Batmanda eşkıyalık yapıp oradaki talan eşyalarını getirirdi, ancak Cemil Durmaz yol gösterendi, zeki ve bilgili bir insandı, aşireti omuzlayan bir liderdi. Cemil Durmaz ağa değildi, çünkü ağalık, zorbalığı ve zulmü ifade eden bir kavramdır (Aralık, 2008, Mardin merkezde Süleyman Amak ile yapılan görüşme).

Aşirette liderlik babadan oğula geçen bir kurum olmayabilir; ancak aşiretin ilk kurucu aileleri içerisine giren ailelerin diğerlerine oranla hep bir adım ötede olduğu muhakkaktır. Bu aileler, kendilerini asil ve şan şeref sahibi olarak görürler. Dolayısıyla çoğu zaman karar mekanizması durumundadırlar. Aşirette *öteki* durumunda olan aileler, adeta hayali bir şekilde asil olduğunu iddia eden aileleri el üstünde tutarlar. Kendilerini de onlardan hep bir adım aşağıda görürler. Bu durumu Aşağımezra (Mezra Newalé) köyünde gözlemlemek mümkün olmuştur. Ankette araştırmacıya yol gösteren Şexki kabilesinden Şevket Durmaz'ı gören köylüler, bu savı kanıtlarcasına ona ve ailesine her zaman boyun eğdiklerini, aşiretin sahiplerinin onlar olduklarını her defasında vurgulamışlardır.

Aşirete bağlı olan köyleri, liderlerin bulunma durumlarını baz alarak şöyle bir sınıflandırmaya tabii tutmak mümkündür:

a. *Merkez Köyler*; aşirete liderlik yapan kişilerin bulunduğu köylerdir. Metinan Aşireti'nin merkez köyleri; Dumluca (Sipnat) ve Bozbayır (Mansuri)'dir. Bu köylerde yaşayan insanların diğer köylere oranla siyasette yer alma potansiyelleri daha yüksektir. Ayrıca yine merkez köylerde yaşayan kadınlar oran olarak diğer köylerdeki kadınlardan daha fazla konuşma hakkına sahipler ve kendilerine güvenleri daha fazladır.

b. *Çevre Köyler*; merkez ile sınır köyler arasında kalan köylerdir. Bunların aşirette olup bitenlerle çok fazla ilgisi yoktur. Hem mesafe hem de gelişim açısından merkez köylere oldukça uzaktırlar. Kadınlar, baskı altında yaşıyor olmayı doğalarının gereği gibi görmektedirler.

c. *Sınır Köyler*; diğer aşiretlere bağlı olan köylere sınırı olan köylerdir. Son zamanlarda yaşanan köy alımları dikkate alınmazsa haritada olmasa da hayalde her aşiretin sınırları bulunmaktadır. Bu sınırlar arazi parçalarıyla belirlenmektedir. Sınır köyleri mesafe olarak merkez köylere en uzak köylerdir ve tek dertleri arazilerinde sorun çıkmamasıdır. Dolayısıyla sürekli araziyle uğraşırlar, muhtarlık dışında düşündükleri siyasal bir hayat neredeyse yoktur. Bu durum en iyi Şerefli (Şirifbaba) köyünde gözlemlenmiştir. Köyün muhtarından çok az toprağı olan köylüsüne kadar herkes arazi sorunlarıyla uğraşmaktaydı. Köyde anket yapacak kişileri bulmak dahi oldukça zor olmuştur. Çünkü tam da o sıralarda araziyle ilgili diğer köy ve aşiretlerle anlaşmazlıklar bulunmaktaydı. Aynı şekilde bu köyün 4 kilometre ilerisinde olan Meşeli (Qerabreşk) köyünde de insanlar bu telaş içindeydiler. Meşeli (Qerabreşk) köyü, kendi mezrası olan ve içinde amca çocuklarının yaşadığı Subatan mezrasıyla çatışma durumundaydı. Ayrıca yine aynı köyde, amca çocukları arasında (köylüler öyle olduğunu kabullenmeseler de dışarıdan duyduğum kadarıyla arazi anlaşmazlığı dolayısıyla) silahlı kavga olmuş ve yaklaşık 13 sene önce epey bir kişi öldürülmüştür. Şu anda dahi kavgalı olma durumları devam etmektedir.

Araştırma sırasındaki gözlemler, çevre köylerin sınır köylerden merkez köylerin ise çevre köylerden daha fazla aşirete bağlı olduklarını göstermiştir. Çünkü gidilen sınır köylerindeki erkekler bile liderlerinin kim olabileceği konusunda net bir bilgiye sahip değiller, aşiretlerinin daha önce kan davası yaşayıp yaşamadığını da bilmiyorlar. Ancak çevre köylerde en azından erkeklerin çoğu bu sorulara rahat yanıt verebilmektedirler. Bu da onların sınır köylere oranla aşiret olgusuyla daha içli dışlı olduğunu göstermektedir. Yalnız aşiretin liderlerinden Hatip Durmaz'ın şu sözleri gözlemlerin, en azından o köyde yaşayan toprak sahipleri açısından doğru olmayabileceğini vurgulamaktadır:

Sınır köyler ve merkez köyler aşirete en çok bağlı olan köylerdir. Sınır köyleri özellikle bağlılıklarını sürdürürler; çünkü diğer aşiretlerle yaşanan arazi sorunlarında tutunacakları büyüklerinin olması gerekmektedir. Bu da aşirete zorunlu bağlılığı arttırmaktadır (Aralık, 2008, Dumluca köyünde Hatip Durmaz'la yapılan görüşme).

BÖLÜM V: AŞİRET-SİYASET İLİŞKİLERİ

A. AŞİRET KİMLİĞİ

Hem bir arada yaşayan bir grup insanı ve onların oluşturduğu kültürü hem de gerçek olmasa da hayali sınırlarla çizilmiş belirli bir toprak parçasını ifade eden aşiret kavramı, özü itibariyle siyasal bir kavramdır. Özgün bir toplumsal örgütlenme şekli olması onu zamanla farklılaştırmış, içinde yaşattığı dost-düşman zıtlığı ilişkisi ise tam anlamıyla siyasallaşmasını sağlamıştır. Schmitt'in ifade ettiği gibi iki tarafın var olduğu yerde siyasal olan mutlaka vardır.

IV. bölümde açıklanan *hane-köy-mal-kabile-aşiret* şeklindeki siyasal örgütlenmeyi ayakta tutan bazı temel öğeler bulunmaktadır. Bunlar toprak, kan bağı ve aşiretçi sistemdir.

a. Toprak:

Toprağın aşiret üyeleri üzerinde iki yönlü etkisi bulunmaktadır. Öncelikle sahip olunan toprak parçasının çokluğu, yani toprak mülkiyeti aşireti daha güçlü ve daha zengin kılmaktadır. Çünkü aşiret tipi örgütlenmenin hakim olduğu yerlerde sanayiden öte tarım sektörü gelişmiştir. Çoğu toplumda olduğu gibi toprağın denetiminin güç ve iktidarı çağrıştırdığı aşiretli toplumlarda 19. yya kadar arazi, geleneksel olarak aşiretin denetimi altındaydı ve ağa, otlakları adil bir şekilde aşiret mensuplarına dağıtmakla sorumluydu. Ancak 19. yy ortalarında getirilen toprak reformu, toprağı aşiretsizleştirme sürecini başlatmış ve böylece birçok aşiret ağası, içinde oturmadığı halde tapulu geniş arazilere sahip olabilmıştır. Özellikle 1920'lerden sonra toprağın, özel mülkiyet unsuru olarak aşiret ağalarının şahısları adına tapuda düzenlenmesi birçok aşiret mensubunu topraksız çitfçi konumuna düşürmüştür. Bu düzenlemeleri devlet ile toprak sahibi ağa sınıfı arasında gerçekleşen çıkar ilişkileri olarak değerlendiren McDowall, böylece aşiret ağalarının hükümetle işbirliği kurarken aşiret konfederasyonlarının büyük reislerinden onay alma gibi bir zorunluluklarının kalmadığını belirtmektedir (McDowall, 1991:42-43). Aşiret mensupları da toprağın mülkiyetinin ağalar üzerine resmi olarak geçilmesine

ses çıkarmamışlardır. Çünkü tapu vb yerlerde kayıt altına alınmak aynı zamanda vergilendirme ve askere alınma konusunda hükümetin denetimini kolaylaştırmaktadır.

Günümüzde değişen bir toprak mülkiyeti sisteminden bahsetmek mümkündür. Ağaların, topraklarını erkek evlatları arasında bölüştürme zorunluluğu⁴⁷, zamanla sahip olunan geniş toprak parçalarının ufalanmasına sebep olmuştur. Ancak hala bir aşiretin sahip olduğu toprak parçasının büyük bölümü, aşiretin soylu ailelerinin elindedir. Toprağın giderek daha küçük bölümlere ayrılması zorunluluğu (geniş ailelerin çekirdek ailelere bölünmesi, daha doğrusu erkek evlatların evlenerek ayrı bir ev kurmaları) ve birçok aşiret mensubunun oldukça az miktarda toprağa sahip olması, aşiret üyelerinin mevsimlik işçi olarak daha verimli topraklara gitmelerine yol açmıştır. Yılın birçok ayı, özellikle bahar aylarında, köylerin adeta boşalması bu sebeptir⁴⁸. Çalışabilecek durumdaki genç erkek ve kadınlar köyden sürekli uzaklaşmaktadır (McDowall, 1991:43). Bu durum birbiriyle örtüşen iki yorumu anlamlı kılmaktadır. Kente çalışmaya giden genç kadın ve erkekler, kentin modern yaşam şeklinden etkilenmekte ve oraya özgü birçok pratiği (konuşulan kelimelerden giyilen kıyafetlere) köye taşımaktadır. Köye gelen yenilikler, büyükler tarafından hoş karşılanmasa da liderler tarafından hemen fark edilmekte ve yeni dayanışma ve çatışma noktaları bu eksenlerde oluşmaktadır.

Metinan Aşireti'nin köylerinde yapılan alan çalışmasında en ilgi çekici durumlardan biri köylerin sahip olduğu toprak sınırının fazlalığı olmuştur. Yalnız aşiret mensupları sahip oldukları toprak parçasıyla bir sosyal tabakalaşma yaratmış olup en üst tabakaya da kendilerini yerleştirdikleri halde anket formundaki "*Kaç dönüm araziniz vardır?*" sorusuna söyleyebilecekleri en düşük miktarı belirtmişlerdir. Bu durumun sebebini Derinsu (Bıxur) köyündeki ifadelerde bulmak mümkün olmuştur. Köyde yapılan

⁴⁷ Kız evlatlar, birçok konuda olduğu gibi miras konusunda da hesaba katılmazlar. Günümüzde dahi, Medeni Kanunla kadınlara mirastan yararlanma hakkı verilmişse de aşiret tipi örgütlenmenin hakim olduğu yörelerde bu durum sadece yasal metinlerde kalır. Kadın evli olsun olmasın, miras söz konusu olduğunda erkek kardeşleriyle birlikte tapuya gider ve yasayla kendisine düşen payı erkek kardeşlerine devreder. Bu konuda görünür bir zorlama yoktur. Daha doğrusu erkek egemen zihniyetin unsurlarının belirlediği tarihsel süreç, kadının kendini ezilmeye mahkum, ikinci sınıf bir canlı olarak görmesine sebep olmuş ve içselleştirilmiş olan bu duygu, artık bir baskı uygulanmasına gerek duymadan sürecin işlemlerini sağlamaktadır.

⁴⁸ Metinan Aşireti köylerinin çoğunda temel geçim kaynağı mevsimlik işlerden ve eldeki birkaç dönümlük araziden elde edilen gelirlerdir. Ayrıca köylerin çoğunda, hatta tamamında, kış ayı olmasına rağmen genç nüfusla karşılaşılammıştır. Çünkü gençlerin çoğu ya orman işlerine (teras, dikim, bakım vb), ya tarla işlerine ya da birkaç aylığına fabrikalara çalışmaya gitmektedirler.

anketlerde gözlemlenmiştir ki insanlar, tek sosyal güvenlik araçları olan yeşil kartları ellerinden alınmasını diye gelirlerini ve sahip oldukları toprak dönümünü az göstermektedirler. Son dönemlerde bazı siyasi otoriteler ve mülki amirler, özellikle Adana ve Diyarbakır'da, herhangi bir siyasal olaya katılan kişinin elinden yeşil kartlarının alınacağını belirtmişlerdir. Bu söylem, devletçi olduğunu her defasında belirten Metinan Aşireti mensupları açısından da caydırıcı bir nitelik kazanmıştır.

Toprağın ikinci önemli etkisi metropollere göç eden kişilerde yaratılan memleket özlemidir. Doğulan ve belli bir süre yaşanan yere duyulan özlem, kan bağı vb diğer bağlayıcı etkenlerle birleşerek kişilerin göç etseler dahi aşiretle ilişkilerini koparmalarını engellemektedir. Bu duygu, metropollerde *hemşehrilik* formunda yerini sağlamlaştırmakta; böylece il veya ilçe merkezindeki mahallelerde birer aşiret ya da hemşehri köycüğü oluşturulmaktadır. Yani köylerde yaşılan toplumsal örgütlenme biçimi olduğu gibi şehirlere taşınmaktadır. Metinan Aşireti'nin İstanbul'daki üyeleri Kartal'da, Diyarbakır'dakiler Eski Otogar mahallesinde, Derik'tekiler ise Kale mahallesinde benzeri oluşumlara gitmişlerdir. Ayrıca Derik'teki mahallelerin eskiden aşiret isimleriyle belirtilmeleri de şehirlerdeki bu yapılanmaları açıklar niteliktedir⁴⁹ (Güven, 2008:43-52).

b. Kan bağı:

Esasında aşiretleri yer bağı, kabileleri ise kan bağı bir arada tutar. Ancak aşiretler kan bağının hakim olduğu kabile ve mallardan oluştuğu için bu bağ, birleştirici bir işlev görür ve aşiretler açısından oldukça önemli bir yer tutar. Aynı aşirete bağlı insanlar aynı soydan gelmediklerini bilseler dahi akraba olduklarını varsaydıkları için birbirlerine daha çok bağlanırlar. Söz konusu varsayım, ilginç bir paradoks içermektedir. Önceki bölümlerde ifade edildiği üzere çalışma alanında babasoyluluk hüküm sürmekte, kadınla gelen akrabalık (dayı-yeğen akrabalığı) ikinci planda görülmektedir. Ancak aynı aşirette farklı soydan gelen aileler bulunuyorsa aşirete bağlanmayı kadınla gelen akrabalık

⁴⁹ Mahalle isimleri ve bu mahallelerde yaşayan aşiretlerin yoğunluğuna bağlı olarak 1967'ye kadar onlara verilen aşiret isimleri şunlardır (Güven, 2008:43-49):

- Kale Mahallesi=Rutan Mahallesi
- Cevizpınar Mahallesi= Abbasan Mahallesi
- Dağ Mahallesi=Salikan Mahallesi
- Küçükpınar Mahallesi= Mahmudan Mahallesi
- Cevizpınar Mahallesi= Heramiya Mahallesi

sağlamaktadır. Örneğin gerçek veya öz Metinanlı olmayıp sonradan Metinan topraklarına yerleşen ve kendini bu aşirete ait gören aileler, gerçek aileden kız alıp onlara kız vermekle aşiretle akrabalık kurabilmektedir.

c. Sistem:

Aşiret tipi örgütlenme; kültürü, çevresi ve kurduğu bağlarla kendine has bir sistem meydana getirmiştir. Bu sistem aşiretçilik sistemidir. Aşiretlerin yeme-içme kültüründen siyasal tavırlarını belirlemeye kadar her şey bu sistem tarafından üretilir. Bu sistem her bölge için farklılaşan bir yapı değil tüm aşiretlerde öngörülen bir değerler sistemidir. Aşiretleri bir arada tutup onlara kalıcılığı kazandıran yegane etken bu sistem ve onun öngördükleridir. Aşiretlerin zamanla kalıcı formlar şekline dönüşmesi, bu birimlerin sistemleşmesini sağlamıştır. Aşiretçilik olarak isim bulan aşiret sistemi, kendini aşiret üyesi olarak gören herkes için bağlayıcıdır.

Araştırmanın yapıldığı yerleşim birimlerinde, daha önce de belirtildiği gibi kişiler kendilerini, kesinlikle bir aşiretin üyesi olarak görmektedirler. Aksi durum onlar için düşünülemez. Fakir olmak, farklı mezheplerden ya da farklı etnilerden olmak aşiretsiz olmaktan üstün değerlerle ifade edilir. Özellikle birbirine zıt olan şu iki kavram insanların toplum içerisinde göreceği değeri belirlemektedir: *Xwedi eşir* (aşirete mensup olma) – *bé eşir* (aşiretsiz olma). Aşirete mensup olma kişiye hem ahlaki hem de toplumsal bazda farklı nitelikler katmaktadır. Çünkü genel kanıya göre herhangi bir aşirete mensup kişi, toplumun hoş görmediği davranış kalıplarını sergilemez, evine ve aşiretine sadıktır. Oysa aşiretsiz kişi her türlü kötü sosyal aktiviteleri gerçekleştirme potansiyeline sahiptir. Bir yerde hırsızlık, kız kaçırma vb. toplumsal ve ahlak dışı bir durum mevcut ise ilk şüpheli aşiretsiz kişidir. Ayşe Yıldırım benzer bir tespiti Haymana’da yaşayan Reşvan ve Şeyhbızın Kürt aşiretleri üzerine yaptığı tez çalışmasında ortaya koymaktadır. Ona göre iki aşiret hakkındaki tanımlamalarda Reşvanlar çalışkan, uygarlık düzeyine erişmiş kişiler olarak tanımlanırken Şeyhbızınlar vahşi, hırsız ve tembel olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, Suvari, Bozkurt ve İşoğlu, 2006:250). Öz tanımlama yapılırken iyinin karşısına kötünün konması, daha doğrusu güzel değerlerle bezenen *biz*’in karşısına bir *öteki* yerleştirmek, sadece aşiret düzeninde değil diğer birçok konuda da *biz*’i meşrulaştırmak için gerekmektedir.

Alanda sosyal bazda bu iki kimlikle birlikte üç tür kimlik mevcuttur: *Xwedi eşir*, *bé eşir* ve *çingene*. Bu kimliklerden ilki toplumsal hiyerarşide üstün durumdadır. En kötü görülenler ise çingenelerdir. Çingenelik hakkındaki fikirler çocuklardan yaşlılara herkesin zihninde benzer çağrışımlar uyandırmaktadır. Çingene; üstü başı kirli, dilencilik ve hırsızlık yapan, ağzı bozuk, siyaha yakın esmer ve kavgacı kişidir. Dolayısıyla çingenelere güvenilmez. Hemen her bölgede yaratılan bu yaygın kanının sebebi, Tülin Bozkurt'a (2006:296) göre "*yerel kültürün taşıyıcısı olan birçok halkın kendi iyisini yaratırken bunu çingenelerin üzerinden tasarlamasıdır.*" Çingenelerin çoğu zaman ötekileştirilenlerin dahi ötekisi haline getirilmesi ise bu grubun tüm dünyada vatansız, dağınık ve savunmasız olmalarıyla ilişkilendirilebilir. Bozkurt'un tespitlerinden de görüldüğü üzere örgütsüz olmak, daha doğrusu herhangi bir örgütlenmeye (ırk, etnisite, aşiret vb) tabi olmamak ezilmeyi ve ötekileştirilmeyi beraberinde getirmekte; toplum da bunu kabullenip durumu zamanla meşru kılmaktadır. Aşiret tipi örgütlenmelerde en alt basamakta yer alan çingene kimliğine yakın bir kimlik de *bé eşir* kimliğidir. Ancak köye gelen imam, öğretmen, hemşire ve diğer memurlar da herhangi bir aşirete mensup olmayabilecekleri için onların varlığı kimlik inşa etme sürecinde *bé eşir*'e olumlu bir anlam atfetmektedir. Bununla birlikte *bé eşir*, zamanla bir aşiretin mensubu konumuna getirilebilir ancak bir çingene asla bir aşiretin mensubu olamaz.

Aşiret olgusu her zaman düşman yaratma potansiyelini en üst düzeyde tutar. Bu varsayım aşiret bireyleri açısından bir caydırma unsurudur ki kişi aşiretle bağlarını koparmak istese dahi karşı karşıya kalacağı düşmanlarını düşününce böyle bir istekten hemen vazgeçmektedir. Alanda yapılan görüşme ve anketlerde belirlendiği üzere insanların zihninde kırılmayacak tek bir düşünce vardır: *Bir aşirete mensup değilsen baskı görmeye mahkumsundur.* Var olan baskının nedeni belki de bu düşüncenin kendisinde yatmaktadır. Toplumsal baskıyı yaratan da yaşatan da insanın kendisidir. O halde aşiretsiz olmayla baskı görmeye mahkum olmayı birbirine denk kılan bir mantığın aşiretsiz kişilere baskı uygulamamasını düşünmek mantıksız olur.

Öz tanımlama açısından bir başka gerçek; aşiret bireyleri ve onların köylüleri arasında yaşatılan hiyerarşidir. Köylü, kendini aşiret bireylerine hizmet etme ve onlara boyun eğme göreviyle yüklü kabul eder. Aşiret sahipleri de köylüleri öyle görür. Bu iki kesim,

aynı köyde yaşamını idame ettirse dahi kimlik belirtme aşamasında farklılaşma hemen belirir. Köylüler (gundi), bölgenin yerlileri olabileceği gibi yabancıları da olabilmektedir. Bölgeye başka illerden gelen köylülere, belki de yabancı olduklarını hep hatırlatmak amacıyla, *muhaçir* denmektedir. Metinan muhaçirleri, Muş'tan gelmedir. Kimlik olgusuna hükmeden bu anlayış, evlilik konusunda tamamen farklıdır. İki taraf birbirine kız alıp verir. Kadın üzerinden kurulan bu akrabalık köylüleri, hiçbir zaman aşiret üyesi haline getirmez, ancak toplumsal dayanışmayı ve birlikteliği pekiştirir. Örneğin Dumluca (Sipnat) köyüne gidildiğinde muhaçir köylülerden birinin çocuğunun lisede kalp krizi geçirip öldüğü öğrenilmiştir. Taziye de birçok Metinan Aşireti üyesi, ev sahibi olarak bulunmuş, gelenler evlerde ağırlandı. Benzer olaylar düğün, seçim, kavga vb. diğer birliktelik alanlarında da görülür. Kan davasının dışındaki tüm durumlarda muhaçirler de Metinanlılardan taraftır.

Yöreye etnik olarak Kürtler, dini olarak ise Müslüman Sünniler egemen oldukları için bu kimliklerin belirtilmesine ihtiyaç duyulmaz. Ancak Kürt kimliğinin ardına saklanan iki kimlik, karşıt duruşlarını her zaman sergilerler. Bunlar *devletçi* ve *Apocu Kürt* kimlikleridir⁵⁰. İdeolojiler üzerinden yaratılan bu iki siyasal kimlik, düşman olarak her zaman çatışmış, bu çatışmalar çoğu zaman dilden sıyrılıp silaha sığınarak kan dökülmesine sebep olmuştur. Örneğin özelde Temelli ailesi ve genelde Metinan Aşireti *devletçi* bir tavır sergilemiş ve Apocu aşiret ve köylerle 1970'li dönemden bu yana sürekli çatışmıştır. Şerif Temelli'nin kardeşi ve bazı yakınları bu çatışmalarda öldürülmüştür⁵¹. Temelli kabilesi, Metinan Aşireti içerisinde devletle her zaman iyi ilişkiler geliştirmiş olan kabilelerindendir. Devletçi bir tavır sergilenmesinin en önemli sebebi Şerif Temelli'nin abisi ve zamanında Metinan Aşireti'ne önderlik yapanlardan olduğu belirtilen CebraİL Temelli'nin Apocular tarafından öldürülmüş olmasıdır. 1970'li

⁵⁰ Bölgede PKK lafı Abdullah Öcalan yakalandıktan sonra sıkça kullanılır olmuş. Öncesinde ve şu anda da yoğun bir şekilde kullanılan söylem Apocu söylemidir. PKK'lilere da resmi söylem olan terörist ya da örgütün siyasal mücadelesi gereği kullandığı gerilla tanımlamalarında çok *telebe (öğrenci)* denmektedir. Sanırım telebe kelimesiyle aktarılan yine Apoculuktur. Telebe kelimesinin yöredeki anlamı Apo'nun öğrencileridir. Bu çalışmada da bölgedeki hakim dilin daha anlamlı olacağı düşünülerek PKK'li Kürtler değil Apocu Kürtler söylemi kullanılmıştır.

⁵¹ 19.04.1980: Bozbayır köyü Dodtepe mevkiinde PKK örgütü tarafından yola kurulan pusuda Osman Temelli, Halil Temelli, Feyzullah Yıldırım ve Celal Tan öldürülmüş, Mustafa Dinici ise yaralanmıştır.

16.02.1985: Bozbayır köyü yolunda PKK örgütü tarafından araca yapılan saldırı sonucunda CebraİL Temelli öldürülmüş, M. Şerif Temelli ise yaralanmıştır.

17.11.1988 ve 01.08.1992: Bu tarihlerde Bozbayır köyü yoluna üç defa mayın döşenmiş; bir defasında yoldan geçen kamyon infilak etmiş, bir defasında ise Hidayet Ergin yaralanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz Ek 4.

yıllarda bölgede yaşanan siyasal hareketlilik [bir taraftan barışçı talepler dile getiren Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) vb örgütler diğer taraftan yeni ortaya çıkan ve silahlı mücadele başlatan PKK ve bunlara karşı topyekün devlet güçleri] aşiretler gibi yerel topluluklara (özellikle güçlü aşiretlerin) siyasal tavırlarını netleştirmeyi dayatmıştır. Şerif Temelli'ye göre abisinin öldürülmesi, kabilesinin siyasal tavrı için bir dönüm noktası olmuş ve o tarihten itibaren devlet taraftarlığı resmen seçilmiş, en azından kendi kabilesi silahlanmıştır. Ötesi ise dost-düşman ikileminde geçen bir çatışmalar dönemi olmuştur. Onlar da karşı taraftan çok sayıda kişiyi öldürmüşlerdir. Ancak ilgi çeken durum şudur: Görüşülen liderlerde ve birçok köylüde, onlar resmen dile getirememiş olsa dahi, Apocu olduğu bilinen aile ve aşiretlere gösterilen ilgi ve duyulan güven hat safhadadır. Bu aile ve aşiretler yöre halkı hatta düşman aşiretler tarafından bile *cesur*, *onurlu* görülmektedirler. Tepkileri açıklamaya yarayan, bu gerçekliğin altında yatan iki sebep ortaya konulabilir. Bunlar;

a. Herkes şu ortak zeminde buluşmaktadır: Kendi kavmine düşman olan kişi kimseye yaramaz, onurlu değildir. Dolayısıyla Kürt ulusal kurtuluş mücadelesi verdiğine inanılan bir örgüte destek verenler kendi kavminin dostu olarak görülmektedir. Gözlemlerden edinilen kanı şudur: Özgürce her şey dile getirilebilseydi anket uygulanan çoğu kişi Kürt hareketine inandığını belirtecekti. Çünkü anket uygulanan birçok kişi fırsatını yakalar yakalamaz konuyla ilgili az da olsa bilgi vermeye çalışmıştır.

b. Kürt ulusal hareketine destek verdiğini beyan etmek sadece düşman olduğu aşireti değil aynı zamanda silahlı kuvvetleri ve diğer devlet güçlerini de karşına almayı ifade eder. Hatta resmi bir parti olan Demokratik Toplum Partisi'ne (DTP) oy vermek dahi böyle bir karşı duruşu simgelemektedir. Bununla birlikte Kürt ulusal hareketine destek verenlerin safları nettir. Bu netlik hem düşman aşiretlerin hem de yörenin onları cesur olarak nitelendirmesini sağlamaktadır.

Ataerkil zihniyetin yarattığı kimlikler kadını da ezmektedir. Kadın, geldiği ailenin malı, namusu vb görülmektedir. Toplumsal zihniyetin gölgesinde kadınlar sürekli kimlik değiştirmekte, bir kadın hangi aşirete gelin gitmişse artık öz tanımlamasını o aşiret üzerinden geliştirmektedir. Çocuklarını o aşiretin bir bireyi olarak dünyaya getirmektedir. Kadınlar üzerinde yaratılan bu baskıyı birçok köyde görmek mümkün

olmuştur. Özellikle Şerefli (Şırifbaba) köyünde genç bir gelinle yapılan ankette gözlemlenmiştir ki gelin, babasının aşireti başka aşiretten olduğu için kendini eski kimliğiyle tanımlamak istemiştir. Fakat oradaki erkeklere göre bu kesinlikle yanlıştır. Çünkü bir kadın, her şeyiyle gelin geldiği ailenin egemenliği altındadır. Benzer bir fikir Kandra tarafından araştırılan Çin'in güneyindeki dağlık bölgelerde yaşayan halklardan biri olan Yao halkı için de geçerlidir. Barth'ın (1969:25) aktardığı üzere bu bölgede yaşayan erkekler başka bölgeden bir kadınla evlenirse kadın etnik kimliğini değiştirmek zorunda kalır. Böylece asimilasyon mantığıyla aileye kazandırılan yeni fertler, ailenin nüfusunu arttırıp üretimin artmasını sağlayacaktır.

Kadınlar yalnızca bir meta olarak evde değil siyasal bir obje olarak dışarıda da hor görülmektedirler. Anket yapılan erkeklerin ve ilginç bir şekilde kadınların (Karataş (Şemika) adlı köyün kadınları hariç⁵²) çoğu bir kadının evinde oturup, çocuklarına ve ailesine bakması gerektiğini, asla erkeklerle eşit haklara sahip olmadığını ve her zaman erkeklerin korumasına muhtaç olduğunu adeta kanıksamış durumdadır. Örneğin kadınlar, kız çocuklarının ya da kız kardeşlerinin kesinlikle siyasete katılmasını istememektedir⁵³. Çünkü onlara göre kadın her zaman erkekten bir adım geri yürümek zorundadır. Kadın, kendisini yöneten bir aşiret liderinin varlığını kabul etse de çoğu, liderinin kim olduğu konusunda bir bilgiye sahip değil.

⁵² Bu köyün sakinleri, aşiret düzenini kabullenmediği için kendilerinin Metinanlı olmaktan çıkarıldıklarını belirttiler. Köyün gençleri, son derece modern, kadın-erkek hemen her genç büyük şehirlerde okullara gönderiliyor ve kadınlara bireysel kararlarını verebilecek özgür bireyler olarak bakılıyor. Araştırma sırasında araştırmacıyı en çok şaşırtan köy, bu köy olmuştur. Örneğin diğer bütün köylerde kadın, içeriye çay getirirken bile erkekten destur ister, göz ucuyla da olsa ondan onay aldıktan sonra içeri girer. Ancak bu köydeki kadınlar oldukça rahatlar. Mesafeli ama gayet saygılıdır. Bununla birlikte köyde oyların neredeyse tamamı DTP'ye verilmektedir.

⁵³ *Eşiniz, kız kardeşiniz veya anneniz siyasete atılmak isterse onu destekler misiniz?* şeklindeki anket sorusu, ilk sorulduğunda bir tepkiyle karşılandığı gözlemlenmiştir. İlk görüşmelerde bu durumun sebebi anlaşılamamışsa da sonraları bir kadının “*kızımın talebe olmasını istemiyorum*” demesiyle gözlerdeki tedirginliğin nedeni anlaşılmıştır. Bölgede siyaset denince akla gelen ilk şey, sıradan güç ilişkileri, siyasal partiler ve ya aşiret değil dağdaki Apocular olarak nitelendirilen talebelermiş. Bu düşünce siyaset kelimesini, başa bela, korkulması gereken, hele de devlete yakın birisi tarafından kullanılıyorsa kesinlikle bulaşılması gereken bir kelime haline getirmiştir. Hatta çoğu zaman bu kelime yasak ilan edilir.

Tablo 17. Kadınlar Aşiret Lideri Olarak Kimi Seçti?

<i>Aşiretinizin lideri var mı? Varsa adını yazınız (Evet cevabı verenler)</i>						
	Cemil Durmaz	Hatip Durmaz	Şerif Temelli	Muhtar	Süleymané Hacı Teyip	Bilmiyorum
<i>Kadın</i>	7	15	41	6	6	29
<i>Cinsiyetiniz</i>						
<i>Erkek</i>	5	36	76		3	4

Erkeğin olduğu yerde kadının yeri yoktur. Newal-El Saddavi'nin Ortadoğu kadınları için söylediği şu söz bölge kadını için de geçerlidir: kadının yeri, sesi, adı yok. Asıl paradoks kadının zihniyetinde yaşanmaktadır. Hem ezilen, eve hapsedilen ve aşağılanan kadın hem de aynı eziyetleri kendi hakimiyeti altındaki kadınlara yapmaya hazır olan kadın. İçselleştirilmiş eziklik duygusuyla bu pratiği bağdaştırmak mümkündür. Ayrıca bölgeye gidilince rahatlıkla duyulan aşiret kadını, aşiret kızı, aşiret çocuğu gibi kavramların yükü altında kalmak kadına başlı başına bir sorumluluk ağı getirir. Aşiret kadını ya da kızı, sıradan kızlara ve kadınlara oranla üstündür, dolayısıyla hareketlerine, oturuş kalkışına, sözlerine hatta her şeyine dikkat etmeli, aşiretini kötüleyecek bir şey yapmamalıdır. Aşiretin kadına yüklediği bu yük, ya töre cinayeti denilen cinayetlerle ya da bir erkeğin yüzde yüz hakimiyetine girmeye azalabilir veya yok olabilir.

Aşiret içerisindeki bazı güç mücadeleleri kadın üzerinden yürütülse dahi kadına değer biçildiğini söylemek güçtür. Cesaretiyle öne çıkmayı başarabilen kadın, kendini göstermeye başladığı anda hemen sesi kısıtılmaya, davranışları dizginlenmeye çalışılır. Metinan Aşireti'ndeki hanımağa olayında bu manzarayı görmek mümkündür. 2001'de CHP Kurultayı'nda taşıdığı Kürtçe pankartta kendisini Derikli hanımağa olarak tanıtan Metinan Aşireti liderlerinden Cemil Durmaz'ın eşi Harbiye Durmaz, kamuoyunda Metinan Aşireti lideri olarak lanse edilmiş, kendisi de bu söylenenleri doğrulayarak "Aşiret reisi benim eşimdi, vefat etti. Onun yerine ben geçtim. Biz feodal yapıya ve ağallığa zaten karşıyız; ama bir gerçek var o da aşiret liderinin ben olduğudur. Amacım bölgede yaşayan aşiret üyelerine hizmet etmektir." demiştir. Bu duruma tepkiler

gecikmemiş, dönemin Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Derik İlçe Başkanı M. Şerif Temelli, bir basın açıklaması yaparak ağalığı abisi Cebraîl Temelli'den devraldığını, törelere göre bir kadının asla aşiret lideri olamayacağını belirtmiştir⁵⁴. Harbiye

Resim 2: M. Şerif Temelli Hanım Ağa'ya Karşı

19.07.2001 tarihli Sabah gazetesinde yayınlanan haberde M.Şerif Temelli, Hanımağa lakaplı Harbiye Durmaz ile ilgili eleştirilerini belirtiyor.

Durmaz'a *Korsan Hanımağa* diye hitap eden Temelli, 19.07.2001 tarihli Sabah gazetesine verdiği yandaki demeçte, adeta güç gösterme amacıyla iki yanında ayakta silahlı iki korucu, oturmuş şekilde ise yeğenlerini gösterip başı dik ama sert bakışlı bir poz vermiştir. Bu poz, asıl lider benim demek için verilmiştir. Oysa Temelli'nin söylediğinin aksine yapılmış olan çalışmalarda kadın aşiret liderlerinin olduğunu görmek mümkündür. H. Neşe Özgen, *Devlet, Sınır, Aşiret: Aşiretin Etnik Bir Kimlik Olarak Yeniden İnşası* isimli

makalesinde siyasal tercihleri farklı iki göçer Kürt aşiretini inceliyor. Çiyai olarak ifadelendirdiği aşiretin başında Medet Ağa vardır. Medet Ağa, üçüncü evliliğini Güler isimli genç, okumuş bir kadınla yapar. Bu kadın, sahip olduğu siyasal bilinçle hem aşirettekileri etkilemeyi başarmış hem de önce belediye başkanlığında sonrasında ise aşiret liderliğine yükselme konusunda neredeyse hiçbir sıkıntı yaşamamıştır. Hatta Güler'in aşiretin başına geçmesi aşiret için modern çağın başlangıcı olmuş, Güler'le birlikte birçok yenilik aşirete taşınmıştır (Özgen, 2007:18-20).

⁵⁴ Bu konunun aslında sadece M. Şerif Temelli'nin gücünü göstermek için ortaya atıldığını söylemek güçtür. Anket sorularından biri olan "Sizce kadınlar bir aşiretin başına ne zaman geçebilir?" sorusuna üyelerin (%40 kadın ve %60 erkek) %13'ü okul okuyup bilgi sahibi olunca, %14'ü aşiret reisiyle evlenince %73'ü ise hiçbir zaman yanıtını vermişlerdir. Yani sonuçlardan da anlaşıldığı üzere, üyelerin büyük bir kısmı zaten kadından ağa olamayacağı konusunda hemfikirdir. Bunun sebebi ise her konuda karşılaşılan erkek egemen zihniyetin yarattıklarıdır. Kendine özgü bir araştırma alanı olan aşiret kadını ve siyasetteki yeri mutlaka derinlemesine irdelenmelidir.

A.1. Siyasal Bir Kavram Olarak Aşiret

Caf ve Baban örgütlenmesini irdeleyen Fredrik Barth; Rewanduz Kürtleri'nin toplumsal ve siyasal örgütlenmesini aktaran Leach; Kürtler üzerine çalışan Hay; Martin Van Bruinessen ve konuyla ilgilenen diğer düşünürlerin çoğu aşiret biriminin tanımına benzer bir cümle yerleştirirler: Aşiret siyasal bir birimdir. Çünkü dış saldırılara karşı üyelerin korunması, etkin bir siyasal örgütlenmeyi gerektirir. Hay, bu gerekliliği cemaat oluşumu olarak aktarmaktadır (akt. Leach, 2001:65). Fakat aşiretin siyasallığını asıl yaratan unsur, cemaat oluşumu veya üyelerin mahsumca korunma zorunluluğu değil devlet-aşiret lideri birlikteliği ya da tersi şekilde devlet-aşiret lideri karşıtlığıdır. Her iki durumda aşiret lideri gücüne güç katmakta, aşireti ise siyasetin içine itmektedir.

Aşiret, bir *güvenlik* duvarı yaratarak üyelerini baskı altına alır. Yöre aşiretlerle dolu olduğundan herkes rahat yaşayabilmek için sırtını güçlü bir aşirete dayamak zorundadır. Bölgede yaşayanlar devletten önce aşiretin güvenliklerini sağlayacağını düşünmektedir. Belki de bundan dolayı birey bir suç işlediğinde ilk teslim olduğu ya da ihbar edildiği yer, devletin kolluk kuvvetleri değil aile büyüğü, yani aşireti ve aşiret lideridir. Eğer işlenen suçu aileden biri yapmışsa önce aile büyüğüne söylenir, aile büyüğü müdahale edebildiği yere kadar müdahale eder, düzeltmek için elinden geleni yapar. Aile büyüğünün yapabileceği bir şey kalmamışsa, özellikle öldürme vb önemli olaylarda, durum ileri gelenlere aktarılır. Onlar da liderlere danışarak ne yapılması gerektiğine karar verirler. Jandarmaya veya polise daha çok aşireti ilgilendirmeyen, düşmanlık yaratmayan durumlarda başvurulur. Ayrıca aynı aşiretin üyesi farklı bir köyde bir suç işlemişse o zaman haber ilk önce köyün muhtarına bildirilir. Görüldüğü üzere aşiret içinde adalet aşamalı bir şekilde yine aşiret güçleri tarafından dağıtılmaktadır.

Tablo 18. Suç Teşkil Eden Bir Olay Gerçekleştiğinde İlk Başvurulan Mercii

Başvurulan Mercii	Yüzdelar(%)
Aile Büyüğü	%69
Aşiret Lideri	%7
Jandarma veya Polis	%13
Diğer (Muhtar ağırlıklı)	%11

Bu tabloda aşiret liderinin %7 ile en son sırada yer almasının sebebi yukarıda aktarılan, adaletin aşamalı dağıtımı durumundan kaynaklanmaktadır. Aşiret lideri, hemen hiçbir durumda ilk başvurulana değil son başvurulana mercaa durumundadır. Çünkü o, temel karar alıcıdır.

Bir bireyi davranışlarından alıkoyan devletin ya da diğer aşiret üyelerinin dışlaması değil içinde yaşadığı aşiretin dışlamasıdır. Gözlemlerimiz ve anket sorularına verilen cevaplar öyle gösteriyor ki aşiret bireyi, kanunlarına tabi olduğu devlete değil yaşadığı topluma daha çok bağlıdır. Bunu yaşlı bir aşiret bireyinin şu sözleri destekler niteliktedir: *“Kişinin bağlı olduğu devlet değişebilir; ancak bağlı olduğu aşiret asla değişmez.”* Bu keskin sözler, Bruinessen’in aşiretler arası geçişin sıkça yaşanabileceği tezinin aksine Metinan Aşireti’ne girişler olsa dahi ki bunun da çok zaman alan bir şey olduğu daha önce belirtilmişti, çıkışların asla olamayacağı savını ortaya çıkarmaktadır.

“Kürt aşiretleri, yalnızca devleti önceleyen bir aşamayı temsil etmezler, fakat çeşitli yöntemlerle çevredeki devletler tarafından yaratılmışlardır da” (Bruinessen, t.y:157). Bruinessen’in bu düşüncesi iki yönlü eksik ya da yetersiz kalmış bir düşüncedir. Öncelikle özgün birer birim olan Kürt aşiretlerini devleti önceleyen bir aşama olarak değil, feodal yapının ötesinde kalıcı bir form olarak düşünmek gerekir. Kültürel özü içinde barındıran aşiretçilik sistemi bu kalıcılığı sağlamlaştırmaktadır. Barth da (2001:43) Caf, Hemewend ve Babanların formel siyasal örgütlenmelerini incelerken özgün aşiret örgütlenmeleri ile feodal örgütlenmeyi birbirinden ayırmaktadır. Aşiretlerin oluşum süreçlerine bakınca şu gerçek fark edilir: Aşiretlerin büyük kısmı, ya yüzyıllardır varlığını sürdürmekte (Mardin’deki Ömeryanlar, Kikiler gibi) ya da eski güçlü aşiretlerin ve federasyonların içinden doğan yeni örgütlenmeler olmaktadır. Yani hepsinin bir öz tarih açıklaması mevcuttur. Bruinessen’in aktardığı birkaç tarihi hikâyenin dışında *devlet tarafından yaratılmış aşiret* rastlamak güçtür. Tarihsel perspektif gözetilerek güçsüz aşiretlerin devletçe finanse edilip güçlendirildikleri ifade edilebilir, fakat bunların devlet tarafından yaratıldıklarını söylemek kanıtlanması zor bir savdır. Bruinessen de bunun farkına varmış olacak ki *“bu tarihsel dokümanların doğruları ne derecede yansıttıklarının belirtmek güçtür. Yeni birimlerin gerçek bir*

aşiret özelliğine ne kadar sahip olduklarını ve gerçekten kurdurulup kurdurulmadıklarını belirtmek de zordur.” demiştir (Bruinessen, t.y:158)⁵⁵.

Aşiretleri yaratan devletler değil aşiret liderleridir. Güçlü bir aile, etrafına hükmeder, kimsenin buyruğu altına girmez. Zamanla nüfusu çoğalır, dışarıdan da katılımlar olursa o güçlü, soylu ailenin eşliğinde aşiret varlığını devam ettirir. Araştırma yapılan alanda aşiret liderlerinin hem siyasal hem de toplumsal güçlerini ayakta tutmak için şöyle bir yola başvuruyor olmaları oldukça ilgi çekicidir:

1970’lerde ve öncesinde bir aşiretin gücünü liderinin şanı ve atları belirlemekteydi. Bir de en önemlisi hırsızları. Her aşiret liderinin mutlaka hırsızları vardı. Bunlar başka ailelerin hırsızlığını yapmakta; evinden atı çalınan aile hemen aşiret liderinin evine gitmekte, aşiret lideri de hırsız çağırıp ailenin at karşılığında ona biraz para vermesini sağlayıp aralarını yapmaktaydı (Ocak, 2009, Mardin merkezde Süleyman Amak ile yapılan görüşme).

Tampon kurum niteliği taşıyan aşiret liderleri, aslında o hırsızların başkanlarıdır. Ancak ortada adeta toplumsal bir konsensus bulunmakta ve sanki aşiret lideri gidip hırsız başka yerde zorla yakalayıp yine zorla getirmiş gibi bu durum aşiret liderinin gücüne güç katmaktadır. Liderlerin benzer bir durumlarını bugün kan davalarında görmek mümkündür. Aileler ya da aşiretler arası kan davalarında aşiret liderinin davayı çözmesi ve barışı sağlaması liderin gücünü artırır. Oysaki bazı kan davalarını başlatan bizzat liderin kendisidir. Burada da toplumsal rıza söz konusudur. Ayrıca liderin sözünün dışına çıkamamak da bir etkidir. Metinan Aşireti’nde kan davaları hep bulunmuş, hala da sürmektedir. Aşiretin içinde hala devam eden iki kan davası bulunmaktadır. Yalnız Metinan Aşireti’nde barış da bireysel değil gruplar arası bir olay olarak aşamalı gerçekleşir. Örneğin iki ayrı kabile arasında kan davası gerçekleşmişse, olayın mağduru olan köy ya da aile, kabilenin diğer köy veya mallarının onayını almadan barışamaz. Nasıl ki çatışmalarda aşamalı soy sistemi baz alınıyorsa barışta da bu model baz alınır. Bu görüşü aşiretin liderlerinden Hatip Durmaz şu sözlerle onaylamaktadır:

⁵⁵Yalnız Tapper, İran’daki birçok aşiretin devlet, daha doğrusu hükümetler tarafından yaratıldığını belirtmektedir. Ancak bu yaratımın sadece kağıt üzerinde kaldığını şu sözleriyle açıklamaktadır: “Hükümetlerin yarattığı ve hatta adları kayıtlarda bu şekilde geçen kabileler, yalnızca kağıt üzerinde var olmuştur. Hatta resmi kayıtlarda bulunan kabile adları tamamen idari tasarruflara dayanan sosyoekonomik bir yapı birliği gösterir” (Tapper, 2004:31).

Şexki kabilesinden bir aile ya da köy tek başına başka bir kabileyle barış yapamaz. Kabiledeki biz diğer köylerin onayını almak zorundadır. Bunun gidişatı şöyledir: Eğer bizim kabileden iki köy kan davası yaşıyorsa biz araya gireriz, barışa sadece ikisi karar verir. Eğer kabilemizden birileri başka bir kabileyle kan davası yaşarsa biz de taraf olacağımız için bizim de onayımız gerekir. Ancak eğer aşiretimizle başka bir aşiret kan davası yaşarsa, aile ya da kabile önemsenmez, aşiretçe taraf oluruz (Aralık, 2008, Dumluca köyünde Hatip Durmaz ile yapılan görüşme).

A.2.1. Dost-Düşman Zıtlığı Çerçevesinde Gelişen İlişkiler

Hayatın hemen her evresinde yaşanan ve bazen aradaki farklılıklarla kendini tanımlamaya çalışan bazen de benzeşmeleri ortaya çıkarmaya yarayan bir ikilik vardır: *Ben ve öteki*. Ben evrensel literatürde genellikle efendi, patron, erkek, gelişmiş vb daha çok üstünlük belirttiğine inanılan kavramlara atfedilirken öteki; daha çok köle, kadın, azgelişmiş vb Ben'e oranla daha düşük seviyeyi belirttiğine inanılan kavramlara atfedilmektedir. *Öteki*, *Ben* tarafından nesneleştirildiği ölçüde özgürlüğünden alıkonulabilir. Ben ise özneliğini koruyabildiği takdirde özgürlüğünden feragat etmek zorunda kalmaz.

Geri kalmışlığın hep *öteki* olarak görüldüğü günümüzde bu ötekiler de kendi içlerinde bir ötekileştirme politikası gütmektedir. Çalışma alanındaki aşiretlerin hepsi diğer bütün aşiretleri ötekileştirmektedir. Ötekinin ötekileştirdikleri arasında en anlamlı ayrım *dost ve düşman* ayrımıdır. İki tarafın ortasında gezinenlere güvenilmez, dolayısıyla her halükarda bir saflaşma söz konusudur. Aşiretlerin politikalarını, yaşam şekillerini ve şan-şöhret merakını yaratan yegâne unsurlardan birisi “*dost-düşman*” zıtlığıdır. Bu zıtlık aşiretler için adeta bir gerekliliktir. Dolayısıyla birçok düşmanlığın liderler tarafından bilerek yaratıldığı söylenmektedir. Bunu Bruinessen şu cümleyle desteklemektedir: “*İç ve dış çatışmaların büyük bir reisi gerektiriyor olması reislerin, güçlerini korumak için bu tür çatışmaları kışkırtmaları mükemmel bir yöntemdir*” (Bruinessen, t.y:374).

Liderler, aşiret üyelerine barış ve güvenlik hissini vermelidirler. Ancak bu duygu her zaman var olduğunda lidere ihtiyaç duyulmaz. Korkunun ayakta tuttuğu bir toplum olmalı ki liderin yaptığı en küçük şey dahi çok değerli olsun ve gücüne güç katsın. Leach, komşu gruplar arası düşmanlığın sadece liderlere değil aşiret mensuplarına da yaradığını belirtmektedir. Çünkü düşünüre göre toplumsal kenetlenmeyi sağlayan güç

bu düşmanlıktır ve “aşiret mensupları, çoğunlukla bazı başka gruplara karşı besledikleri ortak düşmanlık duyguları sayesinde aralarında birlik ve beraberlik kurarlar” (Leach, 2001:92). Alandan elde edilen veriler de bu savları desteklemektedir. Metinan Aşireti liderlerinden Hatip Durmaz bu ilişkinin siyaset anlayışına sızan tarafını şu cümleyle özetlemektedir: “Örneğin herhangi bir seçimde, diyelim ki AKP’nin ilk sıralarında anlaşılmadığımız karşıt aşiretlerden kişiler var, o zaman aşiret olarak o partiden çıkarız” (Aralık, 2008, Dumluca (Sipnat) köyünde Hatip Durmaz ile yapılan görüşme). Aşiretin diğer lideri Şerif Temelli de benzer bir fikri şöyle dile getirmektedir: “Benim düşmanım A partisindeyse ben B partisindenim” (Ocak, 2009, Derik’te Şerif Temelli ile yapılan görüşme). Aşiretin güvenliği sağlayan bir kurum olarak görülmesi, daha doğrusu üyelerini bir güvenlik duvarı içine alma çabası en önemli toplumsal birleşme alanı olan dini ve dinin kişiler üzerindeki etkilerini azaltmamaktadır.

Dost-düşman ilişkisini teorileştiren Schmitt’e göre “siyaset insan veya insan grupları arasındaki ilişkileri” ifade etmektedir. İnsanlar arasında cereyan eden her konu, hatta her nesne *siyasi* olabilir. Siyasi olanın özü ve tanımı itibarıyla insanları, alınması gereken kararlardan dolayı iki gruba ayırır: “Bir uçta dostlar vardır, öbür uçta da düşmanlar” (akt. Rüthers, 2006:138). Siyasi olanın dost ve düşman tarafı, her mensubu siyasal alanın birer öznesi olan aşiretlerin kendi içlerinde de egemen olan bir durumdur. Hem aşiretleri hem de aşiretçilik sistemini ayakta tutan unsurlardan biri haline gelen bu ilişkinin aşiret içine sızan kesimi gözlemlenen veriler eşliğinde şöyle açıklanabilir: Aynı aşirette dahi politika belirlemede dost-düşman ilişkisi oldukça önemlidir.⁵⁶ 21.12.2008 tarihinde Derik’in Dumluca (Sipnat) köyünde yapılan Metinan Aşireti’nin toplantısında; aşirete bağlı Mala Kömürcüya (5 köyden oluşuyor) ve Mala Emina Hacı Ahmet (5 köyden oluşuyor) ailelerinin de bulunması gerekiyordu. Ancak aralarında adam öldürme

⁵⁶ Yalçın-Heckmann, farklı aşiretler arasında yakın (nizik) ya da uzak (dur) şeklinde bir sınıflandırma yapılabileceğini; ancak aşiretlerin bölümleri ve alt bölümleri açısından böyle bir sınıflandırmanın geçerli olmayacağını ifade etmektedir. Dost ve düşman ilişkisinin belirleyicisi olarak uzaklık-yakınlık terimlerini kullanan araştırmacıya göre aşiret içi bölümler olan kabile ve malları bir arada tutan, onlar arasında dayanışmanın sağlanmasını sağlayan önemli bir unsur vardır: Aynı aşiretten olma, yani bütün aşiret, varsayımsal da olsa, baba soyundan akraba olmasıdır. Bu unsur aynı aşiretin farklı malları arasında çıkan anlaşmazlıklarda anlaşmazlığı çözmek ve aracılık yapmak için rahatlıkla kullanılabilir. Daha fazla bilgi için bkz Yalçın-Heckmann, Lale. (2002). *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri*. İstanbul: İletişim Yayınları. s. (148).

Yalçın-Heckmann’ın bu görüşü kan davaları dışındaki anlaşmazlıklar için geçerli olabilir. Ancak bağlayıcı unsurlar kadar ayırıcı unsurlar da yerel örgütlenmelerde bulunmaktadır. Aynı aşiretten dahi olsa araya kan girmesi anlaşmayı zora sokabilmektedir.

olayından dolayı kan davası bulunmaktaydı, yani düşmandılar. Toplantıya bir taraf şahsen katılırken diğer taraf, Hatip Durmaz'ın isteği üzerine gelmeyip görüşlerini telefonla bildirmek zorunda kalmıştır.

Aşiretler arası ya da aşiret içi anlaşmazlıkların yarattığı düşmanlıklar, devlet otoritesinin dayatmasıyla ya da müdahalesiyle biten durumlar değildir. Hatta çoğu zaman mahkeme ve cezaevi, aşiretler arası sorunları çözmenin ötesinde öç alma yerleri haline gelebilmektedir. Bunun yanında mülki amirler ve (diğer) aşiret liderleri bazen düşmanlıkları bir barış yemeğiyle sonlandırabilmektedir. Fakat barış yapılsa dahi, iki tarafın birbirine güvenmesi ve dost olması neredeyse imkânsızdır. Aşiretler arası düşmanlıkların vücut bulduğu kan davası; adam öldürme gibi önemli olayların yanında çok basit denebilecek tavuk hırsızlığı, tarlaya girilmesi vb. sebeplerden de kaynaklanabilmektedir. Sıradan denilebilecek bu sebepler, kan davasının çoğu zaman yaratıldığını göstermektedir. Çünkü düşmanlıklar mücadele alanını genişletir ve Leach'ın belirttiği gibi toplumsal kenetlenmeyi artırır.

Dost ve düşman, bölgedeki siyasal gerilimi artırma potansiyeliyle doludur. İki aşiret birbirine düşman ise belirgin bir siyasi tavrı olan aşiret diğer aşiretin karşıt duruma geçmesine sebep olmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi bölgede *devletçi ve Apocu* karşıtlığı bulunmaktadır. Bir taraf devletçiyse, onun dost aşireti devletçi, düşman aşireti ise Apocu olur. Bu yönelimi belirleyen aşiretin lideridir. Metinan Aşireti örneğinde bu savı Şerif Temelli'nin ağzıyla dillendirilebilir: “*Mala Gevre (Haramiye Aşireti'nden) Apocu oldu; biz de onlara karşı gidip korucu olduk.*” O halde siyasal duyarlılığı yaratan şey ideolojinin ötesinde mücadelenin verdiği haz ve güç gösterisi olmaktadır. Dostlar arası birleşmelerde de benzer kaygılar bulunmaktadır; Metinan Aşireti Safhan Aşireti'yle birleşerek 2009 yerel seçimlerinde bağımsız encümen adayı çıkarmıştır. Dost olan iki aşiret, siyasal çıkarları doğrultusunda birleşmiş ve bu birleşme iyi bir oy potansiyeliyle geri bildirimde bulunursa aşiretler için güzel bir güç gösterisi olacaktır.

Kan davaları, gruplar arası mücadele alanları yaratırken dostu düşmanlaştırmakta, toprak ağasını da adeta askeri bir lider haline dönüştürmektedir. Aşiretin liderini sertleştiren, onu bölgenin komutanı haline getiren bu durum aşiret üyeleri açısından da rahat kabul edilen bir durumdur. Çünkü sonu ölümle biten bir olay mevcuttur ve kan

davası tüm aşireti taraf haline getirdiği için liderin yaptığı her türlü şey onlar için meşrudur. Metinan Aşireti'nde Şerif Temelli askeri bir lider niteliği taşıırken Hatip Durmaz daha çok siyasi partilerle iç içe bir yaşam geçiren sosyal demokrat bir lider görünümündedir. Şerif Temelli'nin sıradan bir toprak ağasının ötesine taşınmasında muhakkak ki yaşadıkları acı deneyimler vardır. Ancak en büyük etken korucu başı olması ve devlet tarafından silahlandırılmasıdır. Apoculara uyguladığı şiddet bölgedeki birçok kişi tarafından bilinmektedir. Sadece Apocu aşiretlerle değil dağdaki Apocularla da düşmanlık içinde olması beraberinde ölüm tehditlerini dahi getirmiştir. Kendisiyle yapılan mülakatta, gösterdiği bazı belgelerde Temelli'nin infaz kararının verildiği belirtilmekteydi. Hatta bir belge valilik makamı tarafından yollanmış ve resmi belgede Apocuların onu öldürme kararı aldığı; dolayısıyla dikkatli olması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Leach, aşiret ağasının askeri lider haline gelmesinde Kürtlerin halk hikâyelerini sebep göstermektedir. Ona göre *“Kürt halk hikâyeleri kan ve şiddetle doludur, sohbetlerinin de çok farklı olduğu söylenemez. Bu söylenenlerle şu anki durum arasında bir bağlantı vardır. Ağa kendisini sıradan bir toprak ağası olarak değil bir askeri lider olarak görmeyi yeğler; komşularını dost ve düşman olarak sınıflandırır”* (Leach 2001:92).

Daha önce de ifade edildiği gibi aşiretler arası ve aşiret içi düşmanlıklar, üyelerin ve ailelerin birbirine kenetlenmesini sağlamaktadır. Bu bazı zorunlulukları da beraberinde getirmektedir. Örneğin koruculuğu seçmeyi devlet güçleri dayatabilir. Ancak koruculuğun kabul edilmesinde yalnızca bu baskı yoktur. Köyü düşmanlardan koruma ve bunu yaparken de sırtını devlet güçlerine yaslama oldukça önemlidir. Metinan köylerinin hemen hepsinde koruculuk yapılmaktadır. Korucuların kendileri koruculuğun devlet tarafından onlara zorla dağıtıldığını ifade etmekte ve korucuyu hain olarak gördüğünü belirtmektedir. Ancak köylerini hırsızlardan, Apoculardan, Hizbullahtan⁵⁷ ve düşman aşiretlerden korumak için devletin silahlarına ihtiyaç duyduklarını da söylemektedirler. Yani çoğunda gönüllü bir tercih bulunmaktadır. Bölge genelinde koruculuk, devletin zoraki gücünü ifade ettiği için benimsenmez ve koruculara negatif

⁵⁷ Çınar ilçesinde bağlı köylerde yaşayan aşiret üyeleri, yakınlarında 12 köyden oluşan bir Arap aşiretinin bulunduğunu ve Hizbullahçı olduklarını; onların baskılarından kurtulmak için koruculuğu seçtiklerini belirtmişlerdir.

anlamlar yüklenir⁵⁸. Aşiretin köylerinde yapılan anketlerde korucu olan çoğu kişi dahi korucuları ya sıradan ya da hain olarak gördüğünü belirtmiştir. Aşağıdaki tablo, bu açıklamayı desteklemektedir. Yalnız tabloda görüldüğü üzere %28’lik kesim korucuların köyü koruyan anlamında koruyucu sıfatını tercih etmiştir. Bu tercih şöyle yorumlanmalıdır: Koruculuğu yapan da yapmayan da bu işin sadece korumayla ilgili olmasını istemektedir.

Tablo 19. Korucu Kimseler İçin Tercih Edilen Sıfatlar

Seçilen Sıfatlar	Yüzdelere(%)
Asil, Onurlu	% 1
Hain	% 14
Koruyucu	% 28
Kahraman	% 2
Yardımcı	% 14
İşbirlikçi	% 7
Cesur	% 5
Sıradan	% 29

Aşiret her olayda bir bütünü ifade ettiği için bütünün içindeki herkes hemen her durumda muhattaptır. Bundan dolayı *birimiz hepimiz hepimiz birimiz için* mantığı zihinlerdeki hükmünü sürdürmektedir. Bu en iyi kan davalarındaki olaylarla açıklanabilir: Davalı olan iki aşiretten öldürme sırası hangi aşiretteyse o aşiretin ileri gelenleri toplanır, 18 yaşın altındaki bir erkek çocuğu seçer ve bu çocuk karşı taraftan birini öldürür. Böylece çocuk, aşiretin namusunu kurtarmıştır. Aşiret de bir bütün olarak çocuğa ve ailesine sahip çıkar.⁵⁹ Kan davalarının çözümünde karşıt aile veya aşiretle

⁵⁸ Bölgede koruculara *cahş* denmektedir. Kürtçe anlamı sıpa olan *cahş*, aslında *kötü, işe yaramaz, güvenilirmez* anlamlarında kullanılmaktadır. Benzer bir ifadeye Özgen’in makalesinde de rastlanmaktadır. Özgen’e göre *cahş*’ın PKK sözlüğündeki anlamı “*hain, devletle işbirliği yapan, vatan haini*”dir. Ancak araştırmacı bu sözcüğün, İzady’dan referans alınarak, ovalılar için kullanıldığını belirtmektedir. Ovalılara güvenilmeyeceğini belirtmek için onlara *cahş* denilmektedir (Özgen, 2007:20).

⁵⁹ Lale Yalçın-Heckmann, Hakkari aşiretleriyle ilgili araştırmasında elde ettiği *Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun Genel Durumu* isimli mesleki rehberde (1972) yer alan şu ilginç talimata yer vermiştir. Bu talimat aynı zamanda devletin aşiretlere bakışını da özetlemektedir. Bu rehberde Doğu ve Güneydoğu illerine atanan devlet görevlileri için şöyle bir kitapçık oluşturulmuştur: “Aşiret üyelerinden bir kişiye yapılan herhangi bir kötülük bütün aşirete yapılmış sayılır. Öç almak, kaçınılmaz bir ihtiyaç ve ödev sayılır. Hatta buna bir hak olarak bakılır ve adil bir iş olduğuna inanılır. Genellikle aşiret mensuplarında aşırı bir silah sevgisi vardır. Onu can yoldaşı, tek koruma aracı sayarlar. Düşman kabileler ve aşiretler arasında, bunlar yakın mahalle ve köylerde oturuyorsa, zaman zaman saatlerce süren karşılıklı silah

yapılacak barış için aşiretteki herkesten kazancı oranında toplanan, *bêş* denilen, para da bu mantığın getirdiği bir durumdur. Kan davaları farklı bir misyon yüklenerek kişiyi bulunduğu toplumun dışına da itebilir. Toplumsal baskı, davalara taraf olmak istemeyen ya da kanı sürdürmek istemeyen aşiretli aileler için dışlayıcı bir işlev yüklenmektedir. Ziya Gökalp (1992:40) kan davalarında aşiretin isteklerini yerine getirmeyip kendi şahsi fikirlerini hayata geçirmeye çalışan kişilerin uğrayacağı durumları şu cümlelerle özetlemektedir: “*Aşiret ferdi, kan davasını takip etmezse, akrabasının intikamını almazsa, cerde cerde ile mukabele etmezse bütün halk nazarında namussuz addolunur. Burnu aşağı olur, adı küçük olur, hiçbir kıymeti, şerefi kalmaz*”. Gökalp, toplumsal baskının ve dışlanmanın sadece aşiret üyeleri tarafından değil tüm halk tarafından gerçekleştirileceğini vurgular.

Anlatılanlarda da görüldüğü üzere aşiret içi ilişkileri ve hiyerarşiyi belirleyen en önemli olgulardan biri Schmitt’in kavramsallaştırdığı dost-düşman zıtlığının yarattığı ilişkidir. Bu ilişki, farklı alanlarda yeniden yapılandırılabilirdiği için aşirette sistem kendini her koşulda adeta yenilemektedir. İbn-i Haldun’un devlet felsefesinde yer alan fikirler eşliğinde aşiretlerin zamanla ihtiyarlayacağı ve eninde sonunda öleceği gerçeği kabullenebilir. Ancak yeniden yapılandırma alanları Beşikçi’nin (1969:61) şu açıklamasında görüldüğü üzere aşiretleri öldürmemekte onların içinden yeni aşiretler ortaya çıkarmaktadır:

Gerçekten aşiret içinde güç, şahıslarda toplanarak nimetler ve refah vasıtaları çok gelişir ve uygun ölçülerde halka dağıtıldıktan sonra aşiretin ihtiyarlama çağı başlayıp kabileler belirli otoritelerden ayrı, merkezleşmeye doğru gitmektedirler.

atışları olur. Çoğu kere ölen ve yaralanan olmaz.” Daha fazla bilgi için bkz Yalçın-Heckmann, L. (2002). *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri*. İstanbul: İletişim Yayınları. s (143).

B. AŞİRETLERİN SİYASETLE İLİŞKİLERİNDE BELİRLEYİCİ ETMENLER

B.1. Seçim

Temsili demokrasinin uygulandığı Türkiye’de, insanların yurttaş olduklarını hissettikleri ve siyasete aktif bir şekilde katıldıkları yegane olay seçimlerdir. Böylece kişiler bireysel iradelerini ortaya koymakta ve hem kendilerini yönetecekleri işbaşına getirmekte hem de başarısız bulduklarını yerinden etmektedir.

Seçimlerde özgür bireysel siyasal iradeyi ortaya koymak ülkenin her vatandaşı açısından eşit gerçekleşen bir durum değildir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri gibi aşiret tipi örgütlenmenin ve şeyhlik kurumunun aktif olduğu yerlerde oyların gideceği partileri belirleyen unsur, bireysel siyasal irade değil aile büyüğünün isteğidir. Aile büyükleri de genellikle aşiret liderleri ya da bağlı bulundukları şeyhin denetimi altında oyları yönlendirmektedir. Aşiret üyelerinin oyları yönlendirilirken üyelerin sorgusuz sualsiz itaatlerinden öte kendilerine ya da köylerine yapılan bazı hizmetler önemsenir. Özellikle köylerde çok önemli birer sorun olan su ve yol sorunlarının ortadan kaldırılması aşiret mensubunu aşiret liderine daha çok bağlamakta, liderin isteklerine boyun eğilmesini kolaylaştırmaktadır. Yalnız Metinan Aşireti’nin Çınar ilçesine bağlı köylerinde şöyle bir farklılığın mevcut olduğu gözlemlenmiştir: Köyde yaşayan kişilerin tamamının akraba olması ve içlerinde köye liderlik yapacak birinin bulunması köye herhangi bir hizmet gelmese dahi oyların topluca bir tarafa yönlendirilmesini sağlamaktadır. Örneğin Tilver köyünde durum böyledir. Fakat köyün tamamı akraba değilse ve onları bir arada tutacak bir köy lideri yoksa o zaman oylar farklılaşmakta, hizmet tek başına işe yaramamaktadır. Aile büyüğünün ilişkili olduğu parti veya kişiler ailenin oylarının gideceği partiyi belirlemektedir. Buna Mazıdağı ilçesinin köylerinden Balpınar (Gırésor), Gümüşyuva (Déra Metina) ve Sakızlı (Banxir), Çınar’dan Avdalı (Birabazın), Höyükdibi (Melkiş), Yukarı Ortaören (Vérteviran) köyleri de örnek verilebilir. Derik ilçesindeki köylerden sadece Şerefli (Şırifbaba), Akıncılar (Tırbamamo), Gökteş (Kevırşın) ve Burç (Bırç) köyleri örnek verilebilir. Lakin bu köylerde dahi söz konusu sistem tam anlamıyla işlememekte; köy lideri rolünü

köy muhtarı üstlenmektedir. Bu doğrultuda köy muhtarı oyları belirleyen kurum niteliği kazanmaktadır.

Türkiye’de *milletvekili genel seçimleri* ve *yerel seçimler* olmak üzere iki tür seçim bulunmaktadır. Parlamento seçimleri olarak da bilinen genel seçimler, bir ilin vekillliğini yapacak kişilerin belirlendiği seçimlerdir. Yerel seçimler ise köy ve mahalle muhtarlıkları, il ve ilçe belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği ve encümen azalığının belirlendiği seçimlerdir. Dolayısıyla Derik, Mazıdağı ve Çınar’da milletvekilliği seçimlerinden öte yerel seçimlerin önemli olması gerekmektedir. Oysa Özer’in araştırdığı Brukanlarda ve Bruinessen’in incelediği Kürt aşiretlerinde gözlemlendiği gibi burada da milletvekili seçimleri çok daha önemli bir yer teşkil etmektedir. O seçimlerden önce aşiret yemekleri yapılır, milletvekili adayları çağrılır ve partilere toplu geçişler yaşanır.

Resim 3. Aşiretin CHP’den AKP’ye Geçiş Töreninden Görüntüler

Resimlerde de görüldüğü gibi 2007 genel seçimleri öncesi yüzlerce kişinin katıldığı yemekte Metinan Aşireti lideri olarak Hatip Durmaz’a AKP rozeti takılmaktadır. Bu gösteriş üyelerin gözünde aşiret liderine artı puan eklemektedir. Eğer bu partiyi desteklerlerse ve destekledikleri parti ilde milletvekili çıkarırsa o zaman liderlerine Ankara yolu açılmış olacak ve böylece resmi işlerini kolayca halledecekleri bir mercileri oluşacaktır. Edinilen bilgiler Hatip Durmaz’ın bu misyonu elde ettiğini

göstermektedir. Durmaz, hem CHP döneminde desteklediği Mahmut Duyan ve Muharrem Doğan'ın meclise girmesiyle Ankara'da iyi ilişkiler kurmuş, hem de 2007 seçimleri öncesi geçtiği AKP'de desteklediği Süleyman Çelebi için çalışarak onun meclise girmesinde rol almış ve yine Ankara yollarını açık tutmayı başarmıştır.

Aşiretlerin yerel seçimlere ilgilerinin az olması özellikle son birkaç seçimde DTP'nin varlığıyla açıklanabilir. Örneğin Derik ve Mazıdağı merkezde son iki belediye başkanlığı DTP'nin elindedir. DTP ile diğer partiler arasında oluşan oy farkları aşiretlerin karşıt duruma geçmelerinde onların cesaretlerini kırmaktadır. 2002 seçimlerinden önce ise Derik'te belediye başkanlığı yapanların hemen hemen hepsi Rutan Aşireti'ndendir. Derik ilçe merkezinde Rutan Aşireti üyelerinin sayıca çokluğu bu geleneğin devam etmesini sağlamıştır. Belediye başkanlığı dışındaki alanlarda (encümenlik, muhtarlık vb) aşiretler kesinlikle geri çekilmemektedir. Hatta bu dönemde söz konusu mevkileri elde etmek için yeni ittifaklar yapılmakta, farklı çatışma alanları üretilmekte ya da sönen çatışmalar yeniden canlandırılmaktadır. Aşiretlerin siyasetle girdikleri bu ilişkiyi Metinan Aşireti örneğinde somutlaştırmak mümkündür. Mart 2009'da yapılacak olan yerel seçimlere Metinan Aşireti Safhan Aşireti'yle siyasi ittifak kurarak girmiş; böylece belediye meclisine kendi encümenlerini yerleştirmeye çalışmışlardır. Taktik gereği bağımsız olarak girilecek seçimlerde destekledikleri encümen seçilirse seçimden hemen sonra bu kişi AKP'ye geçecek ve Hatip Durmaz, şu anda AKP Derik İlçe Başkanı olan Ahmet Karahan'a karşı bir zafer kazanacaktı. Ayrıca encümenleri seçildiğinde AKP Derik İlçe Başkanlığı'na da Hatip Durmaz devralacaktı. Seçimlerde DTP'nin bütün encümenlikleri alması aşiretin encümenliği kazanmasını engellemiştir. Siyasi ittifaklar sadece aşiretler arasında değil aşiret içinde de gerçekleşebilmektedir. Şerif Temelli ile yapılan görüşmede elde edilen bilgiye göre o da Hatip Durmaz'ın adayını destekleyecekti. Görülmektedir ki siyaset ve siyasetin bel kemiği seçimler aşiretler arasında yeni güç birlikleri oluşturmakta, aşiret içinde ise yeni çatışmalar, güç gösterileri ve zorunlu birleşmeleri tetiklemektedir. Yani aşiretlerin siyasetle ilişkilerini belirleyen temel alanlar seçim alanlarıdır, dönemler de seçim dönemleri.

B.1.1. Merkezi Otorite ile İlişkiler

Aşiretlerin aktif siyasetle ilişkilerini belirleyen yegane unsur merkezi otoriteyi temsil eden kurumlarla kurulan ilişkilerdir. Eğer aşiret lideri ve ileri gelenleri devlet kurumlarıyla iyi ilişkiler içindeyse ve aşiret güçlü ise muhtarlık, encümenlik, parti il başkanlığı ve belediye başkanlığı çoğu zaman bu aşiretin elinde olur. Örneğin Derik ilçesinde uzun zaman etkisini hissettiren Rutan Aşireti. Güçlü ve merkezi otoriteye boyun eğen aşiretlere kolluk kuvvetleri seçim dönemlerinde yardım edebilmektedirler. Savunulan bu tezin en önemli destekleyicisi her köyün seçim sandıklarının başında jandarmanın bulunması ve devletle çatışmalı olan köylerin oylarına müdahale edilmesidir. Jandarma komutanı, gelen talimatlar eşliğinde oyların kullanımında baskı uygulamaktadır. Örneğin Derik ilçesindeki Hisaraltı (Rebet) köyü (yaklaşık 400 hanelik bir köy) oylarını hep bu baskı ortamında kullanmıştır. Apoculara yardım ettikleri söylenen bu köy halkı, uzun süre oyunu serbestçe kullanamamıştır. Ancak devletçi aşiret köylerinde durum farklı işlemektedir. Seçim sandıkları jandarma komutanı ve aşiret liderinin denetimindedir. Buralarda genellikle oyların büyük bölümü liderin desteklediği partiye çıkar. Şerif Temelli'nin köyü Bozbayır'da (Mansuri) ve Hatip Durmaz'ın köyü Dumluca'da (Sipnat) seçimler daha demokratik görünür, fakat oylar yine aşiret liderinin yönlendirmesine bağlıdır. Ankette yer alan *“Aşiret liderinizin veya onun öngördüğü kişilerin aday olduğu bir seçimde ona oy vermediğiniz bir zaman oldu mu?”* şeklindeki soruya ankete katılan üyelerin %34'ü Evet %66'sı ise Hayır yanıtını vermiştir. Bu oranlar da göstermektedir ki aşiret düzenlerinde oyların yönünü belirleyen, dolayısıyla aşiretin siyasal partilerle diyalogunu gerçekleştiren en önemli bileşen liderin varlığıdır. Tablo 20'den de görüldüğü gibi 192 kişi aşiret liderinin veya onun öngördüğü kişinin aday olduğu bir seçimde ona oy vermiştir, ki bu 192 kişinin 126'sı oyunu aile büyüğünün isteğine göre vermekte 41'i ise yine aşiret reisinin sözünü oy vermede önemsemektedir. Tablodan çıkarılacak farklı bir yorum da şudur: 13 kişi aşiret liderinin veya onun öngördüğü bir kişinin aday olduğu bir seçimde her zaman ona oy verdiğini belirtmekte ancak ileride sorulan *“oy verirken nelere dikkat edersiniz?”* sorusuna birincil olarak bireysel siyasi düşünce cevabını vermiştir. Bu çelişkinin yegane sebebi eğitimidir. Özellikle gençler oy verirken bireysel düşüncelerini önemsemektedir,

fakat başka aşiretlere ve ailelere karşı da ailelerine destek vermek durumunda kalmaktadırlar.

Tablo 20. Oy Vermede Dikkat Edilen Unsurlar ve Lidere Verilen Destek

		<i>Oy verirken nelere dikkat edersiniz?</i>				
		Bireysel	Politikacıları	Aşiret	Aile	
		Siyasi	n-Partilerin	Reisinin	Büyüğünün	Diğer
		Düşünce	Davranışları	Sözü	İsteği	
Aşiret liderinizin veya onun öngördüğü kişilerin aday olduğu bir seçimde ona oy vermediğiniz bir zaman oldu mu?	Evet	44	3	7	30	15
	Hayır	13	9	41	126	3

Bununla birlikte 1870-1931 arası dönemde etkin aşiretlerin belediye başkanını ataması yine savı destekleyici tarzdadır (Güven, 2008:45). Aşiretlerin devletler tarafından denetlendikleri düşüncesi doğrultusunda denilebilir ki bir aşiret bölgenin belediye başkanını atayabiliyorsa muhakkak devletle iyi ilişkiler içerisinde. Nitekim 1947-1999 arası dönemde Derik'te belediye başkanlığı yapanların hepsi Metinan Aşireti gibi devletçi kimliğiyle bilinen Rutan Aşireti'ndendir. 1999'dan bu yana belediye başkanlığına DTP'lilerin seçiliyor olması ise seçim sisteminin öngörmesi ve Rutan Aşireti lideri Abdin Necimoğlu'nun ailesiyle birlikte Derik merkezden taşınıp İzmir'e yerleşmesidir.

B.1.2. Aşiretlerin Oy Deposu Olma Misyonu

Kürt emirlikleri ve onların denetimindeki aşiretler, 19. yya kadar başta Safeviler, Akkoyunlular ve Karakoyunlular olmak üzere birçok beylik ve devlet tarafından baskı

gördüler. 16. yyda Osmanlı denetimine giren emirlikler, özerk birer yapı olarak varlıklarını devam ettirmeye başlamışsa da Sultan II. Abdülhamit döneminde ellerindeki tüm hakları kaybetmişlerdir. Kürt emirlikleri yerine güçsüz aşiretler ve şeyhler belirmeye başlamıştır (Tori, 2005:16). Abdülhamit, bütün muhalefeti sustururken Kürt aşiretlerini de Hamidiye Alayları adı altında birleştirmiş; böylece onlar üzerinde de denetim sağlanmıştır. Aşiretlerin kontrol altına alınması yalnızca kurulan alaylar ve emirliklerin haklarının ellerinden alınması şeklinde değil, içinde güçlü aşiret ağaları ve mirlerin de bulunduğu önemli bir nüfusun sürgün edilmesiyle sağlanabilmişti. Türklerin yoğun olduğu Batı illerine Kürtler sürgün edilmiş, o illerden de çeşitli Türk grupları Doğu'ya iskan ettirilmiştir. Izady'nin (2007:205) belirttiği üzere bu mecburi göç ve sürgünler gerek Türkiye'de gerekse komşu devletlerde büyük bir Kürt mülteci sınıfının oluşmasına sebep olmuştur. Ancak ne gidenler geride bıraktıklarını unutmuş ne de geride kalanlar gidenleri unutmuştur ki önemli önemsiz yüzlerce isyan bunu kanıtlamaktadır.

Cumhuriyet tarihindeki en önemli iskan hareketi Şeyh Sait Ayaklanması'ndan (1925-1931) sonra gerçekleşmiştir. Birçok aşiretin isyana destek vermesi Bruinessen'in (t.y:234) ifadesiyle sistematik aşiretsizleştirme politikasını da birlikte getirmiştir. Böylece önemli sayıda aşiret ağası ya öldürülmüş ya da farklı yerlere sürülmüştür. Olayı sistematikleştiren şeyler araştırmacıya göre şunlardır: *“Çok sayıda aşiretli başka bölgelere sürüldü. Kan davaları gibi çatışmalarda artışlar oldu. Jandarma karakolları ve okullar devleti aşiretlinin yakınına getirip onlara Türk yurttaşları olduklarını öğretti. Ayrı bir Kürt birliğini dile getiren her şey ortadan kaldırıldı”* (Bruinessen, t.y:234).

Sürgünler hiçbir zaman kalıcı hale gelememiştir. Geri dönen ağalar, istedikleri güce sahip olarak dönemeseler de resmi kurumların onlara ihtiyacı vardır. Çünkü yerli halkla iletişim kurmak oldukça zordur. Dolayısıyla binlerce kişiyle uğraşmaktansa bir kişiyle muhattap olup, yükümlülüğü ona yıkmak daha kolaydır. Bu durum aşiret ağaları için de oldukça karlıdır. Çünkü böylece lider yine otorite olarak değer görecektir, devletle iyi ilişkiler geliştirip aşiretlilere gücünü tekrar ispat edebilecektir.

Söz konusu bu tarihi gelişimi Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi boyunca defalarca görmek mümkündür. Ancak konuyla ilişkisi açısından en değerlisi 1946 sonrası yaşanandır.

1946 tarihi, Türkiye’de çok partili sisteme geçişin resmi tarihidir. Bu tarihe kadar aşiretlere sırt çeviren siyasi seçkinler bu tarihten sonra ağaları önemsemeye, onlara statüler vermeye başlamıştır. Çünkü çok partili sistemde birden fazla parti yarışmaktadır ve en fazla oyu alan parti iktidar olur. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri gibi yerel bağlılıkların önemli olduğu yerlerde ise oy almanın tek yolu ağalardan ve şeyhlerden geçmektedir. Bu gerçeklik aşiretlerin 1946 sonrası siyasal ve etkin birer öge olarak Cumhuriyet tarihine geçmelerine ön ayak olmuştur. Günümüzde dahi mecliste birçok aşiret lideri ya da aşiretin desteklediği kişi milletvekili olarak görev yapmaktadır. Yani aşiretler tam anlamıyla birer oy deposu olarak kullanılmaktadır.

Metinan Aşireti siyasetle girilen bu ilişkiyi en yoğun şekliyle yaşamaktadır. Aşiretin ilk liderlerinden sayılan Cemil Durmaz ve Hüseyin Ağa, siyasetle ilgilenen kişilikler değildir. Ancak şu anda siyasetle aktif ilgilenen iki lider, aşiretin siyasi arenadaki çizgilerini belirlemektedirler. Şerif Temelli, görüşme sırasında verdiği aşağıdaki belgede hem siyasal duruşunu hem de sahip olduğu oy potansiyelini yıllar itibariyle şöyle vermektedir⁶⁰:

Siyasete Demokrat Partiden başladık. 1977 yılı yerel seçimlerinde ağabeyim Cebrail Temelli Derik’te 7451 oy alarak Adalet Partisi’nden İl Genel Meclis üyesi seçildi. 1984 yılı yerel seçimlerinde de ağabeyim Cebrail Temelli Derik’ten 5140 oy alarak tekrar İl Genel Meclis üyesi seçildi... Ağabeyimin vefatından sonra Metinan Aşiret reisliğine seçildim. Aşiretin 57 köy ve mezradan oluşmaktadır. Ancak aşiretimin 22 köy ve mezarası Diyarbakır ili Çınar ilçesine bağlıdır... Aşiretimiz 40 bin nüfuslu olup, devletçi bir kimliğe sahiptir. Aşiretimin %85’i bulunduğum partiye bağlıdır. 1989 yılı yerel seçimlerinde yiğenim Bahattin Temelli 5203 oy alarak DYP’den İl Genel Meclis üyesi seçildi. 20 Ekim 1991 Milletvekili seçimlerinde DYP’den tercihli sistem ile aday oldum, Derik ilçesinden 4620 tercihli oy alarak 8. sıradan 3. sıraya yükseldim. 27 Mart 1994 Mahalli İdareler yerel seçiminde dönemin Derik ilçe teşkilatından yer verilmediği için yiğenim Bahattin Temelli’yi bağımsız aday gösterdim. 5790 oy alarak İl Genel Meclis üyesi seçildi. Aldığım oylar neticesinde DYP Derik İlçe Başkanlığına seçildim. 24 Aralık 1995 Milletvekili Genel seçimlerinde DYP’den 3. sıra adayı gösterildim, Derik’te 5505 oy alarak partiler bazında en çok oy alan milletvekili adayıydım. 18 Nisan 1999 Milletvekili Genel seçimlerinde partimden aday adayı oldum; ancak partim bana 4. sıradan yer verdi. Yine de partime sadakatla bağlı kaldım ancak 4. sırada olduğum için sadece aşiretimin oylarını alabildim, oy potansiyelimde düşüş oldu. Derik’te

⁶⁰ Belgenin özgünlüğünü korumak adına belge, yazıldığı şekliyle verilmiş, yazım yanlışları düzeltilmemiştir.

3880 oy alarak, DYP'nin en çok oyu alan ikinci parti seçilmesini sağladım. Mardinde partiler bazında Halkın Demokrasi Partisi'nden(HADEP) ikinci parti olan DYP meclise iki milletvekili gönderdi. Ancak zaman içinde milletvekillerimiz Metin Musaoğlu ve Veysi Şahin'in il başkanlığı seçimlerinde muhalif olmaları anlaşmazlık ve sorunları beraberinde getirdi. Ben de il başkanlığı seçimlerinde Veysi Şahin'in önerdiği il başkanı Nevzat Yıldız'ı destekledim. Nevzat Yıldız il başkanı seçildi; fakat Metin Musaoğlu bu durumdan hiç memnun olmadı ve her yerde DYP Derik İlçe Başkanı M. Şerif Temelli'yi fesdeceğim diyerek serzenişte bulundu. Ben de 26 yıldır aktif siyasetin içinde olan biri olarak bu sözleri kaldıramadım ve istifa ettim. 21.04.2000 tarihinde MHP Derik İlçe Başkanlığı'na seçildim.

Bu belge, Mehmet Açar'ın DYP Genel Başkanı seçilmesinden sonra M. Şerif Temelli tarafından parti genel merkezine gönderilen bir tekrar görev isteme belgesidir. Ancak 2002'de MHP'yi, 2007'de ise Genç Parti'yi desteklediğine göre bu isteği DYP tarafından reddedilmiş olmalı. Belgeden de görüldüğü üzere yıllar geçtikçe aşiretin verdiği destek azalmıştır. 1977'deki 7451 oyluk destek 1999'da 3880'e düşmüştür. Neredeyse yarı yarıya bir azalma mevcuttur. Son seçimlerde Genç Parti'ye verilen 1508 oy ise M. Şerif Temelli'nin aşiretinin oy desteğiyle ilgili ciddi sorunlar yaşadığını göstermektedir. Bu göstergeler aşiretin dağıldığı ya da siyasi kararlarda bağımsızlaştığı anlamına gelmemektedir. Temel sebep, 2000'den sonra Hatip Durmaz'ın da siyaset sahnesine Metinan Aşireti lideri olarak çıkması ve aşiretin desteğini arkasına almayı başarmasıdır.

Hatip Durmaz, 90'lı yılların ortasında siyasete Anavatan Partisi (ANAP) gençlik kolları başkanlığıyla başlamış; ancak bu başlangıç Temelli ve ailesi gibi arkasına aşireti alma şeklinde değil tek başına gerçekleşmiştir. Bundaki en önemli sebeplerden biri, liderin o tarihlerde oldukça genç olmasıdır. Kişi eğer ölen aşiret liderinin oğlu değilse ve gençse, aşirete kolay kolay söz geçiremez. Dolayısıyla Hatip Durmaz, 2000'li yılların başında CHP ile tanışıp milletvekillerini köye getirmeyene kadar aşiretin desteğini arkasına alamamıştır. Ancak bu tarihten sonra aşiretliler onu önemsemeye başlamış ve Deniz Baykal'ın Derik'e gelip Durmaz'ı manevi oğlu olarak göstermesiyle destek hat safhaya ulaşmıştır. Bununla birlikte Hatip Durmaz'ın bu süreçte şöyle bir strateji uyguladığını belirtebiliriz: Öncelikle eski aşiret lideri Cemil Durmaz'ın eşi Harbiye Durmaz hanımağa tiplmesiyle sahneye çıkmış ve Hatip Durmaz, onu her şekilde desteklemiştir. Böylece M. Şerif Temelli'nin liderlik tahtı sallanmaya başlamıştır. Ardından 2001'in

son aylarında hanımağa vefat edince, Durmaz adeta tek varis olarak kalmış ve liderliği Temelli ile paylaşmaya başlamıştır. Durmaz, 2002 ve 2004 seçimlerinde CHP'nin, 2007 seçimlerinde ise AKP'nin Derik'ten önemli oranda oy almasını sağlamıştır. 2007 *Milletvekili Seçiminde Partilere, Bağımsız Adaylara Verilmek ve İlan Edilmek Üzere İlçe Seçim Kurullarınca Düzenlenen Tutanak*'taki bilgilere dayanılarak oluşturulan tablo 21'de verilen rakamlara göre Derik'te geçerli 21.387 oydan en fazla oyu Ahmet Türk almıştır (12366). Onun ardından ise en fazla oyu 5923 oy ile AKP almıştır.

B.2. Lider

B.2.1. Liderin Siyasal Hayattaki Etkinliği

Liderlik, yapısı gereği çatışmayı beraberinde getirir (Bruinessen, t.y:235). Yaratılan yeni çatışma alanlarında lider, otoritesini pekiştirmiş olur. Hem birleştirici hem de ayırıcı bir işlev yüklenen çatışma kavramı, aşiret üyelerine sosyal hayattan siyasal hayata farklı davranış kalıpları kazandırır.

Aşiret içerisinde etkin, etrafındakilere hükmünü geçiren tek bir lider yoksa söz konusu çatışmalar, aşiret içerisinde kopuklukların yaşanmasına sebep olur. Yaşanan kopuklukların en yoğun olduğu alanı siyasal alan olarak belirlemek mümkündür, çünkü aşiret aynı zamanda siyasal bir birliktir. Ayrıca yukarıda da belirtildiği gibi kan bağı ve akrabalık aşiret oluşumu ve gelişimi için vazgeçilmezdir. Dolayısıyla akrabalık bağı toplumsal bazda yaşanabilecek çatışmaları dayanışma ekseninde çözümleyebilir.

Siyasal alanda yaşanan çatışmaları bu bağla ortadan kaldırmak oldukça zordur. Irak'taki aşiret yapısıyla ilgili çalışmalar yapan ve Birleşmiş Milletler ordusunda yer alan Micheal Eisenstadt, konuyu daha derinlikli açıklamaktadır. Ona göre aşiret, sadece yakın akrabalıklarla kurulan bir oluşum değil, aynı zamanda farklı etnik ve dini grupları bir arada tutan bir oluşumdur. Dolayısıyla ülkedeki ekonomik ve siyasal kararlardan kolayca etkilenebilen bir birimdir. Bu da Arabistan'daki bazı aşiretlerde olduğu gibi çeşitli aşiretlerde eşitliğin var olmasını, hiyerarşinin ve etkin liderlik oluşumunun ise ortadan kalkmasını sağlamaktadır. Ancak yazar, makalesinde ilerledikçe kan bağının ve akrabalığın aşiretler için ne denli değerli olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 21. 2007 Milletvekili Genel Seçimlerinde Derik ilçesinde Alınan Oylar

SİYASİ PARTİLER		BAĞIMSIZ ADAYLAR	
Siyasi Partinin Adı	Aldığı Oy Sayısı (Rakamla)	Adı ve Soyadı	Aldığı Oy Sayısı (Rakamla)
Bağımsız Türkiye Partisi	76	Şahin Tatlıdede	2
Saadet Partisi	55	Şevki Demir	0
İşçi Partisi	2	Fatma Semra Bazer	6
Cumhuriyet Halk Partisi	361	Kamiran Yıldırım	96
Halkın Yükselişi Partisi	21	Emine Ayna	71
Genç Parti	1508	Hikmet Dinçer	1
Demokrat Parti	744	İbrahim Barut	3
Milliyetçi Hareket Partisi	92	Ziya Tamtamış	8
Adalet ve Kalkınma Partisi	5923	Ahmet Türk	12366
Türkiye Komünist Partisi	18	Ferhan Ademhan	34
TOPLAM	8.800	TOPLAM	12.587

Çünkü rejimler tarafından yok edilmeye çalışılsa da her aşiret biriminde yoğun şekilde sürdürülen bir yarış ve çatışma ortamı mevcuttur. Kişiler oluşum içerisindeki statülerini ve şereflerini koruyabilmek için gerekirse yeni çatışma ortamları yaratmaktadırlar. Ancak akrabalık bağı, en azından aşiret içi ilişkilerde geliştirilen çatışma ve yarışları dizginlemekte, dayanışma daha rahat sağlanmaktadır (Eisenstadt, 2007:16-20).

Metinan Aşireti'nde liderler, siyasal alanda -özellikle seçim dönemlerinde- oldukça faaldirler. Destekledikleri partilerin il başkanlığı ile muhtarlıkların onların elinde olması ve Ankara'da gördükleri ilgi onları üyelerin gözünde saygın bir konuma oturtmaktadır. Yalnız bu durum özellikle seçim dönemlerinde liderler arasındaki güç gösterilerini doruk seviyesine çıkartmaktadır. Bu güç gösterileri sadece resmi alanlarda aşiret liderleri tarafından değil sanal alemde de destekçileri tarafından sürdürülmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle interaktifleşen aşiretler, aşiret için web sayfaları açmakta (Karakeçili Aşireti'nde olduğu gibi), ya da aşiret ve aşiret liderleriyle ilgili çıkan herhangi bir haberin altında sayfalarca süren tartışmalar hatta meydan okumalar yaşanmaktadır. Bu savı Hatip Durmaz'ın aşiret ağası olarak tanıtıldığı "*Mardin'de CHP'den topluca istifa eden aşiret, Ak Parti'ye katıldı*"⁶¹ başlıklı haberin altına eklenen sayfalarca yorumdan birkaçı verilerek örneklendirilebilir⁶²:

28 Haziran 2007 Perşembe

hatip durmaz bilinen adıyla hato bölgede hato dediğinizde tanımayan olduğunda petrol hırsız hato dediğinizde tanımayan yoktur çünkü petrol hattını patlatarak nam yapmış biri kısacası üç kağıtçılığın kitabını yazmış birisi. bide metinan aşiretinin reisi olduğunu idda edecek kadar kalitesiz biri halkımız bilmeyebilir ama bölgemizde metinan aşiretinin reisinin kim olduğunu herkes çok iyi biliyor. metinan aşireti reisi Mehmet Şerif Temellidir isteyen her şekilde araştırabilir ve Temelli Genç Parti 1.sıra adaydır... bilgilerinize...

⁶¹Söz konusu haberin ayrıntıları şöyle: Hatip Durmaz ve beraberindeki 3200 aşiret üyesi toplu olarak CHP'den istifa edip AKP'ye geçmiştir. 7 yıl boyunca CHP için çalışan ve Deniz Baykal'ın manevi oğlum dediği Hatip Durmaz, parti değiştirmelerinin sebebini ise şöyle açıklıyor: "*Büyüklerim ve aşiretime mensup insanların AK Parti'nin yaptığı hizmetlerden dolayı AK Parti'ye geçmek istedikleri tercihlerine saygı göstererek partimizden toplu olarak istifa etme kararı aldık. Halka rağmen siyaset yapılmaz. Yıllardır hizmetten mahrum kaldık. AK Parti geldi, köylere de hizmet geldi. Halkın AK Parti deyince ben de aşiretimin bir bireyi olarak AK Parti'ye geçme kararı verdim*". Daha fazla bilgi için bkz Çelik, A., & Güneş, N. (2007, Haziran 25). Mardin'de CHP'den Topluca İstifa Eden Aşiret AK Parti'ye Katıldı. Aralık 19, 2008 tarihinde Haber vitrini Web Sitesi: <http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=287110> adresinden alındı.

⁶²Bu yazı, tartışma şeklinde geliştiği için cümlelere ve yazım yanlışlarına dokunulmamış, kişilerin kendi vurguları olduğu gibi verilmiştir.

04 Temmuz 2007 Çarşamba

metinan aşiret lideri hatip durmaz dır.eğerki bahsettiğiniz şerif temelli ağa olsaydı onun yanında yiğenleride olurdu şerif temelli nin yanında bir tane öz be öz yiğeni dahi yoksa ondan ne ağası olur.yiğenleride tüm metinanlılarda hatip durmazın arkasındadır.ve metinan aşiret lideride hatip durmazdır.

15 Ekim 2007 Pazartesi

slm .zavallı bir metinanlı çıkmış ortaya bir tane korucu başının reklamını yapıp duruyor.yorumunu savunduğu kişiyle ilgili çıkan bir yazıya yapsaydı gam yemezdim ama başkası adına çıkan bir haberin altına böyle mantıksız bişeylerin yazmasına dayanamayıp cvb vereyim dedim.size kısa bir hatırlatma yapacam demişki hatip durmazın köyünden başka partiye oy çıkmış.doğrudur demokratik bir seçimde herkes özgürdür ama onun savunduğu kişinin köyünde çıkan kavga ve ikiye bölünen oylardan ya haberi yok yada utanıyor dile getirmeye.2002 seçimlerinde genç parti mardin genelinde 3200 oy aldı.bu seçimde m.şerif bey adaydı ya vekil olacaktı ama aldığı oy mardin geneli 2500 oy şimdi düşünün bakalım ne olmuş.cem uzanın sana verdiği o 400 milyarı geri iade etmelisin ama öncesinde ankarada aldığın daireyi ve sonrada altındaki cip i satıp öyle ver.ve ben ağayım deyip geçinir şerif kendisini milletini satandan ağa olunur mu be millet?

15 Ekim 2007 Pazartesi

selam hatip ağam hayırlı olsun AK PARTİ Derik ilçe başkanlığını alıyormuşsun sende ne marifetler var be ağam. bir CHP ile Arena"ya çıkıyorsun, bir petrol kaçakçılığı ile ünleniyorsun, bir AKP"ye geçiş yaparak Show yapıyorsun, bir"de AKP Derik ilçe başkanlığını alacakmışsın. bu kadar gündemde kalmayı başarıyorsun ya helal olsun. eminim ki sendeki B planları bitmez, Ama benim hatip ağam"dan bir isteğim var. Hazır Kuzenin olan Ahmet Karahan"dan Ak parti ilçe başkanlığını alıyorsun ya.. ilk icraatını merak ediyorum bunu bize açıklarsan seviniriz ama Lütfen yine kıl çadırlar altında ve Basın eşliğinde açıklarsan daha sevinirim benim popilist, Çağdaş ve Modern ağam.

Hakarete dahi varan sözel tartışma, görüldüğü üzere yine siyasal olaylarla ilgilidir. Hatip Durmaz ve Şerif Temelli'nin maruz kaldıkları "*hırsız, popülist, paracı, çıkarıcı*" vb sıfatlar aslında siyasal arenada yaratılmaya çalışılan yarışın birer malzemesinden başka bir şey değildir.

Önceki yıllarda sadece Hatip Durmaz ve Şerif Temelli arasında yaşanan gerilim, son dönemde Naşit Temelli'nin (Şerif Temelli'nin öz yiğeni) de taraf olmasıyla daha da keskinleşmiştir. Naşit Temelli ve Hatip Durmaz aynı safta AKP adına çalışırken Şerif Temelli karşı safta yer almaktadır. Son dönemde herhangi bir partiyi desteklemeyen Temelli, yapılan görüşmede her zaman sağ partileri desteklediğini ve bu durumun ömrü boyunca da öyle olacağını belirtmiştir. Siyasette var olan bu rekabet, alan çalışması

sırasında farklı bir seyir izlemiştir. Üyelerin büyük bir çoğunluğu M. Şerif Temelli'yi liderleri olarak gördüklerini belirtmiştir. Aşağıdaki tabloyu iki şekilde okumak mümkündür: Ya sanal alemde ve siyasette etkin olan Hatip Durmaz aşiret üyeleri tarafından hala lider olarak görülmemekte ya da üyeler, M. Şerif Temelli'ye karşı duydukları korku yüzünden (korucubaşı olması ve devlet güçleriyle yakından ilişki geliştirmesi bölgedeki herkesi ona karşı adeta korkuyla yüklemiş) kendilerini onu lider olarak seçmek zorunda hissetmektedirler. Alandan elde edilen veriler ilk yorumu geçersizleştirmektedir. Çünkü aksi takdirde seçimlerde Hatip Durmaz, o kadar oyu toplayamazdı ve yapılan aşiret toplantılarında kimse onu lider olarak görmezdi.

Tablo 22. Aşiret Üyelerinin Anketlerde Öngördüğü Liderlerin İsimleri (Evet cevabını veren %81 içerisinde).

<i>Liderin Adı</i>	<i>Yüzde(%)</i>
Şerif Temelli	% 37
Hatip Durmaz	% 17
Bilmiyorum	%12
Diğer (Muhtar veya aile büyüğünün ismini verenler)	%15

Lider statüsündeki kişiler Weber'in kavramsallaştırdığı karizmatik yönlerinden dolayı kendilerini destekleyenlerin kararlarına müdahale edip ciddi bir oy potansiyeline sahip olabilirler. Dolayısıyla hem iktidar hem de muhalefetin dikkatleri hep bu kişilerin üzerindedir. Liderleri ve beraberindeki aşiret ileri gelenlerini siyasal hayatta etkin kılan unsur yalnızca sahip oldukları oy potansiyeliyle sınırlı tutulamaz. Devlet kurumlarının verdiği destek ve desteklenen partinin iktidarda ya da iktidara gelme olasılığının yüksek durumda olması liderin gücünü pekiştirmektedir. Bu durumu Şerif Temelli şöyle ifade etmektedir: “Eğer desteklediğimiz parti güçlü bir parti değilse aldığımız oy oranları düşebiliyor. Bunu bazı durumlarda yaşıyoruz. Örneğin Genç Parti'yi desteklediğimde aşiretimden yeterli oyu alamadım.” (Ocak, 2009, Bozbayır köyünde Şerif Temelli ile yapılan görüşme).

Tablo 23. 2007 Genel Seçimlerinde Desteklenen Partiler ve Yüzdeleri

Siyasi Parti Adı	Yüzde (%)
AKP	%59
Genç Parti	%22
DTP	%13
CHP	%6

Tablo 24. 2007 Sonrası İlk Seçimde Destekleneceği İfade Edilen Partiler ve Yüzdeleri

Siyasi Parti Adı	Yüzde (%)
AKP	%18
DTP	%18
CHP	%2
Bilmiyorum	%62

Şerif Temelli'nin açıklamaları, yapılan anket sonucunda ortaya çıkan yukarıdaki tablolarla da desteklenmektedir. Temelli'nin 2007'de desteklediği parti, iktidara yakın olmadığı için yeterli oyu alamamıştır. Demek ki lider hangi partiyi destekleyeceğini ve aşiret üyelerine bunu izah etme şeklini çok iyi belirlemelidir. Aksi halde aldığı ya da alacağı oylar en aşağı seviyelere dahi düşebilir. İlk tablodan ikincisine AKP oylarının ciddi oranda farketmesinin sebebi, anketlerin yapıldığı dönemde *önümüzdeki seçimlerin* yerel seçimler olması ve özellikle birçok kadının hangi partiye oy vereceğini bilmemesinden kaynaklanmaktadır. Sadece %21'lik bir kesim itiraf edebilmişse de bölgede kadınların çok büyük kısmı sandık başına gitmemekte, seçimlerdeki tercihlerini bilmemektedir. Bu %21'lik kesimin verdiği yanıtlara göre %64'ünün yerine eşi, %18'inin yerine ise aile büyüğü (baba, abi, koca vb) oy kullanmıştır. %18'i ise yerine kimin oy kullandığını dahi bilmiyor.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinin amacı, Metinan Aşireti özelinden hareketle aşiretlerdeki siyasal örgütlenmenin hangi bileşenlerden oluştuğu ve Kürt aşiretlerinin siyasal hayatta nasıl bir yol izledikleri, siyasetle daha doğrusu siyasal partilerle ve merkezi otoriteyle kurulan ilişkilerin sebeplerinin belirlenmesidir. Aşiretlerin siyaset kurumuyla ilişkilerini ortaya çıkaran ve yönlendiren aşiret liderleri, üzerinde önemle durulan noktalardan birisi olmuştur. Çünkü liderler, sürekli çatışma alanları yaratarak aşiret üyelerini bir arada tutmayı başarırken temsil ettiği üyelerin sayıca fazlalığı sayesinde merkezi otoriteyle de sağlam ilişkiler kurmayı başaramıştır. Ulaşılmaya çalışılan nokta, yaratılan bu çatışma ve ittifak alanlarının temel ekseninin dost-düşman ilişkisinde yattığı ve bu ilişkinin aşiretin siyasetle bağlantılarını belirlemesini sağlamasıdır. Hedeflenen noktaya şu açıdan varıldığı söylenebilir: Yapılan alan araştırması sırasında belirlenen siyasi ittifaklar ve çatışmalar, liderlerin önderliğinde gerçekleştirilen ve güç pekiştirme amaçlı eylemlerdir. Hepsinin özünde düşman yaratma, dışlama ve ötekileştirme gibi ayırıcı öğeler yoğunlukta; dostluk gibi birleştirici öğeler ise daha az (ittifak durumlarında) bulunmaktadır. Gerek M. Şerif Temelli gerekse Hatip Durmaz, aşiret içinde ve diğer aşiretlerle ilişkiler geliştirirken, aslında otoritelerini sağlamlaştırma peşindedirler. Çünkü aşiret üyeleri karşısında pekiştirilen otorite, siyasal partilerle iletişim kurmayı ve onlardan parti ilçe başkanlığı, belediye başkanlığı veya milletvekili adaylığını istemeyi kolaylaştırmaktadır. Yani aslında varılan temel nokta şu olmuştur: Aşiret, üyeleri için bir güvenlik ve aidiyet merkezi, liderler için çıkar oyunlarıyla dolu bir birim, aşiret lideri ise bu çıkarlar uğruna aşiret sistemini ayakta tutan ve onu siyaset kurumuyla bağdaştıran kişidir. Peki bu noktaya varırken çalışmanın temel varsayımları nasıl geçerlilik kazanmışlar veya ne ölçüde çürütülmüşlerdir?

İnsanlığın ilk dönemlerinden itibaren çeşitli şekillerde vücut bulan toplumsal örgütlenme, Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Avrasya'nın bazı bölgelerinde uzun yıllardan bu yana *aşiret tipi örgütlenme* adıyla yaşam bulmaktadır. Temel öznesi aşiret ve aşiret üyeleri olan bu örgütlenme tarzı, Batı Avrupa'da geçici bir form (köleci toplum-kapitalist toplum arasında yer alan) olan feodaliteyle benzerlikler göstermektedir. Çoğu düşünür tarafından yarı feodalite olarak isimlendirilen aşiret tipi örgütlenmenin feodaliteden ayrıldığı noktalar bulunmaktadır. Bilindiği üzere, feodalite, köleci

sistemden kapitalist sisteme geçişin ifadelendirilmesi için kullanılan bir terimdir ve bu düzen yaşam süresini doldurduktan sonra yerini sınıflaşmaya ve devletleşmeye bırakır. Ayrıca, feodalite, özel mülkiyet anlayışının güçlenmesinin tetiklediği bir geçiştir. Fakat aşiret tipi örgütlenme, çoğu toplumda kalıcı bir form şeklinde durmakta ve yüzyıllardır bu formunu korumaktadır. Hemen hemen hiçbir aşiret tipi örgütlenme sınıflaşmaya ve devletleşmeye dönüşmemiştir.

Feodalitenin kalıcı hale gelmiş bir çeşidi olarak kabul edebileceğimiz aşiret tipi örgütlenme; Türkiye’de, özellikle bu çalışmanın araştırma alanında varlığını uzun zamandır sürdürmektedir. Bu örgütlenme, yaşamın her karesine nüfus eden bir anlayış haline gelmiştir. Yaşadığı coğrafyaya hakim olan bu anlayışı içselleştiren Kürt toplumu da doğal olarak bu örgütlenmeyi en yoğun haliyle yaşamaktadır. Bu toplumda en temel ve güçlü olgu aşiret; en sarsılmaz gerçeklik ise aşiret gerçekliğidir. Yaşamı idame ettirebilmenin yegane yolu güçlü bir aşirete, aşiret içinde ise güçlü bir aileye sahip olabilmektir (Uşak, 2005:29). Alandan elde edilen verilere göre anket uygulanan üyelerin %93’ü kendisini Metinan Aşireti’nin bir üyesi olarak görmektedir. Çünkü aşiret kimliği bölgede kişiyi koruyan, ona üstün nitelikler katan ve kişiyi başını öne eğmekten kurtaran önemli bir kimliktir. Dolayısıyla kişi, aşiret düzeninde işleyen birçok olay ve olguyu tasvip etmese dahi bir aşirete mensup olduğu gerçeğini asla reddetmez.

Aşiret gerçekliğinin olduğu gibi kabullenilmesi ve sorgulanmaması, toplumu dışa kapalı ve gelenekçi bir yapıya büründürmektedir. Son zamanlarda aşiretli gençlerin okullara gitmesi ve mevsimlik işçi olarak genç kadın ve erkeklerin köyün dışına çıkması kafalarda çeşitli sorular oluşmasına sebep olsa dahi bölgede yaratılan düşmanlık alanları kişileri aşireti sorgulamaktan vazgeçirmektedir. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi aşiretlerde düşmanlık da dostluk da bütünseldir. Bir bütün olarak, aşiret olarak taraf olunur. Aşiret liderinin yüceliğine duyulan saygı ise bu yapıyı sağlamlaştırır. Kürt toplumunda, aşiret -yaşanılan bölgenin stratejik konumu ve hiç bitmeyen savaş ortamından dolayı- geleneksel bir yapı olmanın ötesinde bir *güvenlik* unsuru olarak da algılanmaktadır. Merkezi otorite ile halk arasında denge unsuru haline gelen aşiretler, böylece halkı rahatça baskı altında tutabilmektedir. Bu gerçekliğin ortaya çıkardığı en önemli durum, çok partili yaşama geçişle birlikte aşiretlerin oy deposu olarak görülmesi ve aşiret liderlerinin gücünün arttırılmasıdır. Günümüzde etkin olan siyasi partiler ve

siyasal seçkinler aşiret liderleriyle sürekli ilişkiler geliştirerek hem bireysel çıkarlarını maksimize etmekte hem de aşiret olgusunu sağlamlaştırmaktadırlar.

Aşiret liderleri merkezi otorite ve onun kurumlarıyla iletişim kurmayı başarabildiği zaman politik statüleri de kendisinde birleştirir. Muhtarlıktan milletvekilliğine her türlü mevkiye ya liderin bizzat kendisi ya da öngördüğü kişi getirilir. Bu savı Metinan Aşireti özelinde çözümlemek mümkündür. Şerif Temelli, hangi partide yer alıyorsa o partinin ilçe başkanlığına ve milletvekilliği adaylığına kendisini seçtirmekte, kendisi gelemese de Temelli soyadlı birini getirmektedir. Ayrıca hükmünü geçirebildiği köylerde de muhtar yine onun tayin ettiği bir isimdir. Benzer bir şekilde Hatip Durmaz da etkisini hissettirdiğinden beri köy muhtarlıklarından parti ilçe başkanlığına her mevkiide söz sahibi olmaktadır. Örneğin 2009 yerel seçimlerinde Dumluca (Sipnat) köyünün muhtarlığına onun sözüne muteakiben Metin Durmaz getirilmiş, kendisiyle münakaşalı olan Şeyhmus Bedirhanoglu muhtarlıktan çıkarılmıştır. Yine 2002 genel seçimlerinde Hatip Durmaz'ın ve beraberindekilerin isteğiyle milletvekilliği adaylığına Durmaz'ın abisi Ahmet Durmaz seçilmiştir. Ancak CHP'nin son anda Ahmet Durmaz'ı 3. sıraya almasıyla Durmaz, adaylıktan vazgeçmiştir. Bu politik mercülerin liderin şahsında toplanıyor olması lidere önemli oranda nam sağlamaktadır. Böylece lider, yöredekiilerin karşısında gücünü pekiştirirken siyasal seçkinler karşısında da etkinlik alanının ne denli genişleyebildiğini kanıtlamaktadır. Aşiret liderine aşiretlilerden verilen destek eğitim düzeyiyle ve cinsiyetle de oldukça ilişkilidir. Eğitim düzeyinin artması, özellikle gençlerin okula gitmesi, liderlik kavramını bu kesimin gözünde pasifleştirmektedir. Böylece kişi aşiretin varlığını kabullense dahi herhangi bir aşiret liderine gereksinim duymamaktadır. Anket sonuçlarından elde edilen şu sonuç bu savı pekiştirmektedir. İlköğretim ve üstünde eğitim düzeyine sahip 69 kişi (yaklaşık %25) lidere veya onun desteklediği kişiye oy vermediği zamanının olduğunu belirtiyor. Bu, liderin sözünün onlar için geçerliliğini yitirdiğini göstermektedir.

Tablo 25. Eğitim Durumunun Lidere Oy Vermedeki Etkisi

		<i>Aşiret liderinizin veya onun öngördüğü kişilerin aday olduğu bir seçimde ona oy vermediğiniz bir zaman oldu mu?</i>		Toplam
		Evet	Hayır	
Eğitim Durumunuz Nedir?	Okur-Yazar	18	81	99
	Değil			
	Okur-Yazar	15	51	66
	İlköğretim	57	45	102
	Lise	9	6	15
	Üniversite	3	1	4
	Toplam	102	184	286

Aşiretler arası ve aşiret içi düşmanlıklar üyelerin birbirine kenetlenmesini sağlamaktadır. Bu anlamda düşmanlıklar, lider ve aşiret üyelerini birbirine yaklaştırıp aşirete bağlılıklarını arttırırken aşiret biriminin de çözülmesini engellemektedir. Yaşanan çatışmaların sadece kırsal alanda değil metropollere de sızması, küçük aşiret birimlerinin bu alanlarda da oluşmasını sağlamaktadır. Metinan Aşireti üyelerinin çeşitli metropollerde ve ilçe merkezlerinde aynı mahallede oturdukları belirtilirken bu gerçeklik aktarılmaya çalışılmıştır.

Aşiret üyelerinin çalışmak veya okumak için gittikleri büyük şehirler onları farklılaştırmıştır. Günümüzde aşiretler; sadece kırsal alanda yaşayan, dünyadan bihaber, hayvanı ve arazisiyle uğraşan insanlardan değil kentlilerle diyalog içinde olan, teknolojik aletlerle (tv, internet vb.) her şeyi gören duyan insanlardan oluşmaktadır. Lakin insan yapısındaki bu değişim ve kapitalizmle yan yana duran hatta çoğu zaman onunla iç içe geçen bu hayat bile aşiret yapısını çözmeye yetmemektedir. Bunun belki de en önemli sebebi, memleketle bağların hiçbir zaman kopartılmamasıdır. Memlekete ve akrabalara sürekli ihtiyaç duyulması ve onlarla iletişimin kesilmemesi, her zaman hatırdaki kalan ve etkilenilen bir aşiret olgusunu da beraberinde getirmektedir. Ayrıca bu sayede aşiret ileri gelenleri ve liderler de üyeler üzerindeki baskısını sürdürebilmekte,

kendileri de şehirlere ara sıra giderek yaşanan gelişmeleri aşiret düzeni içerisinde dönüştürebilmektedir. Örneğin Hatip Durmaz, şehirlerle ve şehir hayatıyla iç içe yaşayan bir liderdir. Köyünde yaşayan genç kızlar oldukça modern giyinmekte ve okula gidebilmektedirler. Ancak kendi aşiretlerini sosyal demokrat bir çizgide değiştirdiğini iddia etse dahi orada da kadınlar hala meta olarak görülmekte, yaşamlarına adeta izin verilen modern yaşam kırıntıları ise kendilerine sunulmuş bir lütuf olarak gösterilmektedir.

Seçim dönemleri aşiretlerin siyasetle ilişkilerini belirleyen en önemli dönemlerdir. Bu dönemde hangi aşiret daha fazla oy potansiyeline sahipse o aşiret siyasal partilerin gözdesi durumuna gelir. Dolayısıyla üyelerin çoğu, desteklemeseler dahi aşiretlerinin prestijlerini koruyabilmek adına liderin önderliğinde aşiretin desteklediği partiye oy verir ya da vermeyi taahhüt eder. Ancak üyelerin desteklerinin sorgusuz sualsiz gerçekleştiğini iddia etmek yapılan alan çalışmasından sonra hatalı olur. Eğer bu durum geçerli olsaydı Şerif Temelli, 1977’de aşiretinden aldığı yaklaşık 7500 oyu kaybetmez, 2007 seçimlerinde oy potansiyeli 1500’lere düşmezdi. Ya da Hatip Durmaz, bütün üyelerin tam desteğini alırdı. O halde üyelerin de oy verirken yerel bağlılıkların yanında bazı çıkarları da önemsediğini kabullenmek gerekir.

Bölge özelinde, yukarıdaki açıklamalar da göz önüne alınarak, denilebilir ki merkezi otorite ve onun kurumlarıyla (özellikle askeriyeyle) iyi ilişkiler içerisinde olan aşiretler ve kabileler bölgenin resmi siyasal arenasında belirleyici durumundadır. Bu aşiretlerin çoğu koruculuk sistemini kabul ederek kolluk kuvvetleriyle aralarındaki bağı kuvvetlendirmiştir. Metinan Aşireti, Rutan Aşireti ve Safhan Aşireti bu aşiret tiplmesine örnek olarak verilebilir. Araştırmanın yapıldığı köylerin hemen hepsinde [Dumluca (Sipnat), Aşağı Mezra (Mezra Newalé), Şerefli (Şırfbaba), Karataş (Şemıka) ve Bilmece (Golberan) hariç] koruculuk hala yapılmaktadır. Bu savı şu örnekle desteklemek mümkündür: M. Şerif Temelli, askeriyeyle iyi ilişkiler içerisindeyken devletten silah alarak uzun süre korucubaşı görevini devam ettirmiştir. Ancak yaşanan bazı sorunlar (Temelli bu sorunların ne olduğunu görüşme sırasında da açıklamamıştır) Temelli ile askeriyenin ilişkilerini zayıflatmış ve devlet bu kişinin ve emrindekilerin silahlarını ellerinden almıştır. Bununla birlikte yine aynı köyde yaşayan, Şerif Temelli ile anlaşmazlık yaşayıp Hatip Durmaz’ın yanında yer alan, Naşit Temelli’nin silahlarına

dokunulmamıştır. Devlet kurumlarına ve özellikle askeriyeyle yakın olmanın güvenli olduğu fikri halk tarafından benimsenmemektedir. Koruculara hain anlamında cahş denilmesinin sebebi de budur. Devletçi olarak tabir edilen aşiretler çıkarıcı kabul edildikleri için bunlara güvenilmez, oysaki devletin baskısını kabul etmeyen, resmi işlerinden başka çok önemli bir durum olmadıkça askeriyeyle ilişki geliştirmeyen aşiretler daha cesur ve asil görülmektedir. Buna da çalışma alanından en iyi Türk Aşireti örneği verilebilir.

Kadın olmanın getirdiği yükün yanında aşiretli olmanın verdiği ağırlıkla ezilen aşiret kadını, cesaretli olsa dahi bu birim içerisinde pek bir anlam ifade etmemektedir. Dolayısıyla alan çalışması sonucunda kadınların cesaretleri sayesinde siyasi kararlarda söz sahibi olabileceği tezi, en azından Metinan Aşireti özelinde geçerliliğini yitirmektedir. Bu savı çürüten, erkek egemen zihniyetin yarattığı toplumsal cinsiyet faktörüdür. Bir kadın, ancak erkekleştiği oranda söz sahibi olmayı başarabilmektedir. Örneğin hanımağa, aşiretin liderliğine soyunurken güçlü, cesaretli ve bilgili bir kadın olarak değil Cemil Durmaz'ın eşi olarak ve bir erkek gibi hareket ederek değer görmüştür. Kendisi dahi gazeteye verdiği demeçte aşiretin başına eşinin ölümü dolayısıyla geçtiğini belirtmektedir. Ayrıca hanımağanın liderliğini de sadece çekirdek ailesi kabullenmiş, aşiret “*Bir kadından aşiret lideri olmaz*” mantığıyla hareket etmiştir. Aşiret içerisinde kadın, sadece mutfakla yatak odası arasında mekik dokuyan bir meta değil aşiretin ahlaki sorumluluklarını da yüklenen, çoğu zaman da ağır bedeller ödeyen bir figürdür.

Sonuç olarak denilebilir ki aşiretler siyasetle ilişki geliştirirken yaşadıkları bölgenin siyasal hayatına egemen olmak için sürekli çatışma alanları yaratmakta ve bu çatışmalar dost-düşman ilişkisi ekseninde bazen ittifaklarla ya da barışla sona ermekte bazen ise çatışma oranını arttırmaktadır. Bu pratiklerin yegane sebebi ise liderlerin müdahil olmak istedikleri siyasal partilerle rahat ilişki geliştirebilmeleri ve diğer aşiretlere karşı şan, şöhret ve prestijlerini arttırarak bölgedeki otoritelerini koruyabilmeleridir. Aşiret üyelerinin dayanmak zorunda kaldıkları aşiret, bu anlamda liderin çıkarlarına hizmet eden bir kurum olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abélés, M. (1995). *Devletin Antropolojisi*. (N. Ökten, Çev.) Kesit Yayıncılık.
- Akpınar, A., & Rogan, E. L. (2001). *Aşiret Mektep Devlet: Osmanlı Devleti'nde Aşiret Mektebi*. (Ö. Akpınar, Çev.) İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Aladağ, C. (1976). *Milli Mesele ve Doğu'da Feodalite-Aşiret*. Ankara: Özgürlük Yolu Yayınları.
- Alioğlu, E. F. (2000). *Mardin Şehir Dokusu ve Evler*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Altun, A. (1971). *Mardin'de Türk Devri Mimarisi*. İstanbul: Gün Matbaası.
- Arıkan, R. (2004). *Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama*. Ankara: Asil Yayınları.
- Arfa, H. (1998). *Kürtlerin Kısa Bir Tarihi*. İstanbul: Çivi Yazıları.
- Aşiretler Raporu*. (1998). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Aydın, S. (2005). *Relations Between State and Tribe in Ottoman Eastern Anatolia* Bulgarian Historical Review, vol. 34.
- Aydın, S., Eminoğlu, K., Özel, O., & Ünsal, S. (2000). *Mardin, Aşiret, Cemaat, Devlet*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Aytar, O. (1992). *Hamidiye Alayları'ndan Köy Koruculuğuna*. İstanbul: Medya Güneşi Yayınları.
- Barth, F. (1969). Giriş. F. Barth içinde, *Etnik Gruplar ve Sınırları (Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu)* (A. Kaya, & S. Gürkan, Çev., s. 11-42). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

- Barth, F. (1969). Pathan Kimliği. F. Barth içinde, *Etnik Gruplar ve Sınırları (Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu)* (A. Kaya, & S. Gürkan, Çev., s. 135-155). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Barth, F. (2001). *Güney Kürdistan'da Toplumsal Örgütlenmenin İlkeleri (1953)*. (S. R. Şengül, & H. Özsoy, Çev.) İstanbul: Avesta Yayınları.
- Beşikçi, İ. (1969). *Doğuda Değişim ve Yapısal Sorunlar: Göçebe Arıkan Aşireti*. Ankara: Doğan Yayınevi.
- Beşikçi, İ. (1992). *Doğu Anadolu'da Göçebe Kürt Aşiretleri*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Bir Kürt Devrimcisi: Edip Karahan'ın Anısına*. (1977). İstanbul: Komal Yayınları.
- Block, M. (2005). *Feodal Toplum*. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bruinessen, M. V. (1999). The Nature and Uses of Violence in the Kurdish Conflict. F. G. Feltrinelli içinde, *Ethnic Construction and Political Violence*. Cortona.
- Burkay, K. (1992). *Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan*. İstanbul: Deng Yayınları.
- Celil, D. C. (1992). *XIX Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürtler*. Ankara: Öz-Ge Yayınları.
- Classen, H. J., & Skalnik, P. (1993). *Erken Devlet*. (A. Şenel, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Çapar, M. (1972). *Doğu İllerimizdeki Aşiretlerin Türklüğü*. İstanbul: Akın Yayınları.

- Çoşkun, A. (2003). *Emperyalist Devletlerin Doğu Anadolu Politikası ve Aşiret Hafif Süvari Alayları*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne Sunulmuş Yüksek Lisans Tezi.
- Eickelman, D. F. (1989). *The Middle East: An Antropological Approach*. New Jersey: Prentica Hall Publisher.
- Eisenstadt, M. (2007). Tribal Engagement Lessons Learned. *Military Review* , 16-31.
- Emiroğlu, K., & Aydın, S. (2003). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Erkanal, H. (2005). Mardin'in Eski Mezopotamya Kültürleri Açısından Yeri ve Önemi. F. Özdem içinde, *Taşın Belleği Mardin* (s. 23-39). İstanbul: YKY Yayınları.
- Fırat, M. Ş. (1961). *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*. Ankara: Milli Eğitim Yayınevi.
- Gellner, E. (1995). *Antropology and Politics: Revolutions in the Socied Grove*. Blackwell Publishers: Cambridge.
- Glatzer, B. (2002). The Pashtun Tribal System. *Contemporary Society:Tribal Studies*, (s. 265-282).
- Gledhill, J. (2002). *The Antropology of Politics*. (J. Vincent, Dü.) Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Gökalp, S. (2007). *Mezopotamya Siyasal Tarihi*. İstanbul: Belge Uluslar arası Yayıncılık.
- Gökalp, Z. (1992). *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Gökçe, B. (2007). *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*. İstanbul: Savaş Yayınevi.

- Göktürk, H. (1979). *Kürtlerin Soy Kütüğü ve Boy Tarihi*. İstanbul: Türk Dünyası Yayınları.
- Göyünç, N. (1991). *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Güven, E. (2008). *Derik Tarihi-I*. Diyarbakır: Anadolu Baskı İşleri ve Gazetecilik A.Ş.
- Halifeoğlu, F. M., & Dalkılıç, N. (2005). Midyat, Kızıltepe, Savur, Derik, Dargeçit. F. Özdem içinde, *Taşın Belleği Mardin* (s. 283-300). İstanbul: YKY Yayınları.
- Hassan, Ü. (1998). *İbn Haldun'un Metodu ve Siyaset Teorisi*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Heper, M. (2006). *Türkiye'de Devlet Geleneği*. (N. Soyarık, Çev.) Doğu Batı Yayınları.
- Heywood, A. (2006). *Siyaset*. (B. Şahin, & M. Yıldız, Çev.) Ankara: Liberte Yayınları.
- Izady, Mehrdad R. (t.y). *Kürtler(Bir El Kitabı)*. Çev: Cemal Atila. İstanbul: Doz Yayınları.
- Kaya, İ. (2006). Metina, My Village. *International Journal of Kurdish Studies* .
- Kıran, E. (2003). *Kürt Milan Aşiret Konfederasyonu: Ekolojik, Toplumsal ve Siyasal Bir İnceleme*. İstanbul: Elma Yayınları.
- Kıran, İ. (1997). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Bulunan Aşiret, Şeyh ve Ağa Oluşumlarının Yönetmel Sosyoloji Açısından İncelenmesi*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Kocadağ, B. (1997). *Doğu'da Aşiretler, Kürtler, Aleviler*. İstanbul: Can Yayınları.

- Kumar, R. (1999). *Research Methodology: A Step By Step Guide For Beginners*. London: SAGE Yayınları.
- Küçükşahin, A. (1999). *Şırnak Aşiretleri ve Terör(1980-1996)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne Sunulmuş Doktora Tezi.
- Leach, E. R. (2001). *Rewanduz Kürtleri: Toplumsal ve İktisadi Örgütlenme*. (S. Birwan, H. Özsoy, & S. R. Şengül, Çev.) İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Lindner, R. P. (1982). What Was a Nomadic Tribe? *Comparative Studies In Society and History* , 24 (4).
- MAREV. (2008). *Büyülü Kent Mardin*. Yağmur Bulutları Yayınları.
- McDowall, D. (2000). *Kürtler*. (Z. İnanc, Çev.) İstanbul: Avesta Yayınları.
- Mumcu, U. (1997). *Hukuk, Devlet, Aşiret* (12 Temmuz-31 Aralık 1978 Yazıları). Ankara: um:ag Vakfı Yayınları.
- Nahya, O. (1968). *Siverek'te (Urfa) Bucak Aşireti'nde Kan Davasının Etnolojik İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF'ye Sunulmuş Tez.
- Nikitine, B. (2003). Hassan Beg, Mir Of Hakkari and the Good News:A Spring Bird. *International Journal Of Kurdish Studies* .
- Özaydın, Ö. (2002). *Modern Kültür ve Eğitimin Aşiret Yapısında Meydana Getirdiği Değişme Eğilimleri (Kıvrar Aşireti Örneği)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne Sunulmuş Yüksek Lisans Tezi.
- Özer, A. (1988). *Burukan Aşireti'nin Sosyo Kültürel ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne Sunulmuş Yüksek Lisans Tezi.
- Özer, A. (1990). *Doğu Anadolu'da Aşiret Düzeni*. İstanbul: Boyut Yayınları.

- Özer, A. (1998). *Modernleşme ve Güneydoğu*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Özgen, H. N. (2007). Devlet, Sınır, Aşiret: Aşiretin Etnik Bir Kimlik Olarak Yeniden İnşası. *Toplum ve Bilim*. (s. 239-261).
- Özmen, A. (2005). Mardin'in Etno-Kültürel Yapısı Üzerine Bir Deneme: Kültürün Sınır(sızlığı)ı. F. Özdem içinde, *Taşın Belleği Mardin* (s. 327-360). İstanbul: YKY Yayınları.
- Özoğlu, H. (2005). *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*. (N. Ö. Gündoğan, & A. Z. Gündoğan, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Peder, B., & Armalto, P. S. (1993). *Türkiye Mezopotamyasında Mardin*. (T. Karataş, Çev.) Bet-Froso Nsibin: Nsibin Yayınevi.
- Rışvanoğlu, Mahmut. (1978). *Doğu Aşiretleri ve Emperyalizm*. İstanbul: Türk Kültür Yayınları.
- Rüşd, İ. (2006). *Siyasete Dair Temel Bilgiler*. (M. H. Özev, Çev.) İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınları.
- Rüthers, B. (2006). 20'nci Yüzyıl Siyasi Düşünürü: Carl Schmitt. (H. Özcan, & M. Şeker, Dü) *KHUKA*, (s. 135-145).
- Sakaoğlu, N. (2005). Mardin'de Cumhuriyet Yılları. F. Özdem içinde, *Taşın Belleği Mardin* (s. 117-141). İstanbul: YKY Yayınları.
- Schmitt, C. (2006). *Siyasal Kavramı: 1932 Tarihli Metin ve Üç Değerlendirme*. (E. Göztepe, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Sunar, M. M. (1999). *Tribal And State: Ottoman Centralization in Eastern Anatolia, 1876-1914*. Ankara.
- Suvari, Ç. C., Yıldırım, A., Bozkurt, T., & İsoğlu, İ. M. (2006). *Anadolu'dan Etnik Manzaralar ARTAKALANLAR*. İstanbul: E Yayınları.

- Şehri, U. (t.y). *Doğulu Aşiretlerimiz ve Menşei*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Yayınları.
- Şenel, A. (2000). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. İstanbul
- Şerefhan. (t.y). *Şerefname: Kürt Tarihi*. Çev: M. Emin Bozarslan. (2006). 3. Baskı. İstanbul: Deng Yayınları.
- Tapper, R. (1997). *İran'ın Sınır Boylarında Göçebeler: Şahsevenlerin Toplumsal ve Politik Tarihi*. (F. D. Özdemir, Çev.) (2004). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Taşdelen, H. M. (1997). *Göçerlerin Şehirleşmesi (Beritan Aşireti Örneği)*. İstanbul: Turan Yayınları.
- Tatar, Ö. (2005). *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkiyalık Olayları ve Aşiret İskanı (1671-1750)*. Şanlıurfa: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne Sunulmuş Doktora Tezi.
- Tekin, F. (2005). *Hakkari Örneğinde Aşiret, Cemaat ve Akrabalık Örüntülerinin Modernleşmesi ve Kırsal Çözülme Sürecindeki Siyasal ve Toplumsal Sonuçları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne Sunulmuş Yüksek Lisans Tezi.
- Tori. (2005). *Aşiretten Millet Olma Yapılanmasında Kürtler*. İstanbul: Doz Yayınları.
- Turan, S. (2001). *Göçebelikten Yerleşik Hayata Geçişte Bir Örnek Olay: Beritan Aşireti*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne Sunulmuş Yüksek Lisans Tezi.
- Türkay, C. (1979). *Başbakanlık Arşivi Belgelerine göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*. İstanbul.

- Türkdoğan, O. (1995). *Güneydoğu Kimliği: Aşiret-Kültür ve İnsan*. Bolu: Türk Ocağı Bolu Şubesi.
- Türkdoğan, O. (2006). *Doğu ve Güneydoğu: Kabile Aşiret Yapısı*. İstanbul: IQ Yayıncılık.
- Uşak, H. (2005). *Kürdistan'da Aşiretçilik ve Milliyetçilik*. İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Vanlı, İ. Ş. (1997). *Batılı Eski Seyyahların Gözüyle Kürtler ve Kürdistan*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Vergin, N. (2004). *Siyaset Sosyolojisi*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Woods, John E. (1993). *Akkoyunlular: Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Yalçın-Heckmann, L. (2002). *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldırım, A. (2004). *İki Aşiret Arasında Kültürel Rekabet ve Çatışma*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne Sunulmuş Yüksek Lisans Tezi

WEB KAYNAKLARI

Aybar, Ö. (2008, Aralık 11). *Krallar-Peygamberler Ülkesi: Eğil.* Aralık 19, 2008 tarihinde Mizgin.Net: http://www.haberdiyarbakir.com/news_detail.php?id=15413 adresinden alındı.

Cihan. (2007, Haziran 25). *Baykal'ın CHP'sine aşiretten sert tokat.* Ağustos 26, 2007 tarihinde http://www.moralhaber.net/haber_detay.php?haber_id=18229 adresinden alındı.

Çelik, A., & Güneş, N. (2007, Haziran 25). *Mardin'de CHP'den Topluca İstifa Eden Aşiret AK Parti'ye Katıldı.* Aralık 19, 2008 tarihinde Habervitrini Web Sitesi: <http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=287110> adresinden alındı.

Donat, Y. (2006, Temmuz 14). *Dumluca diye bir köy.* Ağustos 26, 2007 tarihinde Sabah Gazetesi Web Sitesi: <http://www.sabah.com.tr/2006/07/14/yaz27-50-102.html> adresinden alındı.

Donat, Y. (2006, Temmuz 13). *Hatip Ağa.* Ağustos 26, 2007 tarihinde Sabah Gazetesi Web Sitesi: <http://www.sabah.com.tr/2005/03/27/yaz27-50-108.html> adresinden alındı.

Karakaş, E. (2007, Haziran 25). *CHP'den istifa etti, 3 bin AKP'liye yemek verdi.* Ağustos 26, 2007 tarihinde Milliyet Gazetesi Web Sitesi: <http://www.milliyet.com.tr/2007/06/25/son/sonsiy25.asp> adresinden alındı.

Tarım Bakanı'na bu yakıştı mı? (tarih yok). Ağustos 26, 2007 tarihinde Hürriyet Gazetesi Web Sitesi: www.hurriyet.com.tr/yazarlar/6854071.asp?yazarid=174&gid=61-64k adresinden alındı.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Safiye ATEŞ DURÇ
Doğum Yeri ve Tarihi : Derik/ 1983

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri : 2006-2008 Dönemi Tübitak Bursiyeri,
“Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri: 1923-2007” isimli eser ortak yazarlığı, Üniversite ve Toplum dergisinde “Demokratik Seçim Sistemleri” isimli yazı.

İş Deneyimi

Stajlar : Ulaştırma Bakanlığı DHMİ, 30 iş günü
Projeler : Türkiyede Mültecilerin Sosyal Uyum Sorunları
Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi : safiye83@gmail.com

Tarih : 17.06.2009

Ek 1

TÜRKİYE’DE AŞİRET ve SİYASET İLİŞKİSİ: METİNAN AŞİRETİ ÖRNEĞİ ALAN ÇALIŞMASI ANKET FORMU

Sayın Cevaplayıcı,

Hazırlanan bu anket, “*Türkiye’de Aşiret ve Siyaset İlişkisi: Metinan Aşireti Örneği*” konulu teze katkıda bulunması için oluşturulmuştur. Araştırmanın temel problematiği, toplumsal örgütlenmenin geleneksel bir çeşidi olan aşiret tipi örgütlenmenin siyasetle ilişkileridir. Aşiretlerin bu denli önemli olduğu bir siyasi hayatta aşiret üyelerinin ve liderlerinin konuyla ilgili görüşleri büyük bir önem arz etmektedir.

Ankette yer alan sorular kesinlikle, rahatlıkla ve istenilen şekilde cevaplandırılabilir. Ad-soyad vb kişisel bilgilere ihtiyaç duyulmayan bu alan araştırmasında cevaplayıcının samimiyeti büyük bir değere sahiptir. Bölge genelinde hakim olan aşiret tipi örgütlenmenin siyasetle ilişkisinin irdeleneceği bu anketin cevapları, araştırma konusu dışında başka bir yerde kullanılmayacak, bilgiler gizli tutulacaktır.

Tamamen bilimsel bir çalışma olan bu araştırmaya yapacağınız katkıdan dolayı şimdiden teşekkürler.

Saygılarımla.

İletişim: SAFİYE ATEŞ (Araştırma Sorumlusu)

Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD

Yüksek Lisans Öğrencisi

E-mail: safiye83@gmail.com

ANKET SORULARI

1. Cinsiyetiniz:

Kadın[1] Erkek[2]

2. Yaşınız: (.....)

3. Medeni durumunuz nedir?

Evli [1] Bekar[2] Dul [3] Diğer (.....)

4. Evliyseniz evlilik türünüz aşağıdakilerden hangisidir?

Sadece resmi nikâhlı [1] Sadece imam nikâhlı [2]
Hem resmi nikâhlı hem imam nikâhlı [3] Kuma[4] Diğer (.....)

5. Eğitim durumunuz nedir?

Okur-Yazar Değil[1] Okur-Yazar[2] İlköğretim[3] Lise[4] Üniversite[5]

6. Mesleğiniz nedir?

İşsiz[1] Serbest Meslek[2] İşçi[3] Memur[4] Esnaf[5] Öğrenci[6]
Ev Hanımı[7] Diğer (.....)

7. Ana diliniz nedir?

Türkçe[1] Kürtçe[2] Arapça[3] Diğer (.....)

8. Ailenizin aylık geliri ne kadardır?

0–200 ytl [1] 201–500 ytl[2] 501–1000 ytl[3] 1001–1500 ytl[4] 1501 ve üstü[5]

9. Aileniz aşağıdaki hangi sosyal güvenlik kurumundan faydalanmaktadır?

Bağ-Kur[1] SSK[2] Emekli Sandığı[3] Yeşil Kart[4] Özel Sigorta[5]
Hiçbiri[6] Diğer (.....)

10. Ailenizin toplam kaç dönüm arazisi var?(.....)

11. Kendinizi bir aşiretin üyesi olarak görüyor musunuz?Cevabınız EVET ise aşiretin adını yazınız.

Evet[1] Hayır[2]

12. Aşiretinizin lideri var mı? Varsa adını yazınız

Evet[1]..... Hayır [2]

13. Aşiretinizde hiç kan davası yaşandı mı?[Cevabınız HAYIR ise 18.soruya geçiniz.]

Evet[1] Hayır[2]

[13. soruya EVET cevabı verenler 14,15,16 ve 17. soruları yanıtlayacaktır.]

14. Yaşanan kan davası(ları)nda toplam kaç kişi öldü? (.....)

15. Söz konusu kan davası(ları)nın sebebi/sebepleri nelerdir?

Arazi ve sınır anlaşmazlığı[1] Su meselesi[2] Namus meselesi[3]

Diğer (.....)

16. Davalı olduğunuz aile veya aşiretle barış yapıldı mı?

Evet[1] Hayır[2]

17. Bu barışta rol oynayan en önemli kişi(ler) kim(ler)dir?

Vali/Kaymakam[1] Kolluk Kuvveti(Jandarma Komutanı vb) [2]

Muhtar[3] Aşiret Lideri[4] Diğer (.....)

18. Ailenizde herhangi bir genel ya da yerel seçimde adaylığını koyan kimse oldu mu?[Cevabınız HAYIR ise 20. soruya geçiniz.]

Evet[1] Hayır[2]

19. [18. soruya EVET cevabı verenler yanıtlayacaktır.] Hangi seçimlerde adaylığını koymuştur?

Muhtarlık[1] Parti İl Başkanlığı[2] İl Encümen Üyeliği[3]

Belediye Başkanlığı[4] Milletvekilliği[5]

20. Aşiret liderinizin veya onun öngördüğü kişilerin aday olduğu bir seçimde ona oy vermediğiniz bir zaman oldu mu?

Evet[1] Hayır[2]

21. 2007 genel seçimlerinde hangi partiyi desteklediniz?

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) [1] Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) [2]
 Demokratik Toplum Partisi (DTP) [3] Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) [4]
 Türkiye Komünist Partisi (TKP) [5] Diğer (.....)

22. Önümüzdeki seçimlerde hangi partiyi desteklemeyi düşünüyorsunuz?

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) [1] Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) [2]
 Demokratik Toplum Partisi (DTP) [3] Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) [4]
 Türkiye Komünist Partisi (TKP) [5] Diğer (.....)

23. Oy verirken nelere dikkat edersiniz?

Bireysel Siyasi Düşünce[1] Politikacıların/Partilerin Davranışları[2]
 Parti programı[3] Aşiret Reisinin Sözü[4] Aile Büyüğünün İsteği[5]
 Diğer (.....)

24. Ailenizde farklı parti destekleyen kişiler var mı?

Evet, [1] Hayır[2]

25. Aşiret oluşumunu destekliyor musunuz? Cevabınız sebebiyle birlikte belirtiniz.

Evet[1].....

 Hayır[2].....

26. Sizce Aşiret nedir?

.....

27. Oyunuzu kendiniz mi kullandınız?

Evet[1] Hayır[2]

28. [27.soruya HAYIR cevabını verenler yanıtlayacaktır.] Sizin yerinize kim kullandı?

.....

29. Aşağıdaki kişilerden önem sırasına göre ilk üçü belirleyiniz?

Milletvekili[1] Muhtar[2] Kaymakam [3] Şeyh[4] Jandarma komutanı[5]
Aşiret lideri[6]

30. Suç teşkil eden bir olay gerçekleştiğinde ilk başvurulacak merci hangisidir?

Aile büyüğü (Baba, abi) [1] Aşiret lideri[2] Jandarma veya Polis[3]
Diğer(.....)

31. Size göre koruculuk neyi ifade etmektedir?

Köyü koruma[1] Kolluk kuvvetlerine(Asker vb) yardım[2]
Merkezi otoriteye(Devlet ve kurumları) yakınlık[3] Zorunluluk[4]
Diğer (.....)

32. Korucu için sıfat kullanmak isterseniz aşağıdakilerden hangisi veya hangilerini kullanırsınız?[Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.]

Asil, onurlu[1] Hain[2] Koruyucu[3] Yardımcı[4] İşbirlikçi[5]
Cesur[6] Sıradan[7] Kahraman[8]

33. Koruculuk yapıyor musunuz?[Cevap HAYIR ise 37. soruya geçiniz.]

Evet[1] Hayır[2]

[33. soruya EVET cevabı verenler 34,35 ve 36. soruları yanıtlayacaktır.]

34. Koruculuğu hangi sebeple seçtiniz?

Aşiret liderinin isteğiyle[1] Kolluk kuvvetlerinin baskısıyla[2]
İşsizlik dolayısıyla[3] Devletin bekasını koruma isteğiyle[4]
Diğer (.....)

35. Koruculuk yaparken hangi sorunlarla karşılaşmaktasınız?(İlk üç sorunu belirtiniz.)

Parasal sorunlar[1] Köylünün tepkisi [2] Psikolojik rahatsızlık[3]
Askerin tutumu[4] Diğer (.....)

36. Koruculuğu kimlerle seçtiniz?

Tek başına[1] Çekirdek ailedeki reşit erkeklerle[2]
 Köydeki reşit erkeklerle[3] Aşiretteki reşit erkeklerle[4]
 Diğer (.....)

37. Siyaset söz konusu olunca aklınıza gelen ilk kelime aşağıdakilerden hangisidir?

Devlet[1] Aşiret lideri[2] Yalan dolan[3] Yasak[4] Parti[5]
 Diğer (.....)

38. Aşağıdaki cümlelerden ilk üçünü seçmeniz gerekse bunlar hangileri olur?

Kadınlar doğurgan ve kutsaldırlar[1] .
 Erkeklerin hakim olduğu bir ülkede kadınlar korunmaya muhtaçtır. [2]
 Kadınlar özgürdür. [3]
 Her kadın evinin kadını çocuklarının annesi olmalıdır. [4]
 Kadınlar ekonomik özgürlüğünü elinde bulundurmalıdır. [5]
 Kadınlar cesaretlidir. [6]
 Diğer (.....)

39. Sizce kadınlar bir aşiretin başına ne zaman geçebilir?

Aşiret reisiyle evlenince[1] Erkek evlat sahibi olunca[2]
 Yaşlanınca[3] Okul okuyup bilgi sahibi olunca [4] Hiçbir zaman[5]

40. Eşiniz, kız kardeşiniz veya anneniz siyasete atılmak isterse onu destekler misiniz?

Cevabınızı sebebiyle birlikte belirtiniz.

Evet[1] (.....)
 Hayır [2] (.....)

41. Aşiret lideri seçilirken aşağıdaki unsurlardan hangisine bakılmalıdır?

Yaşına[1] Bir önceki aşiret reisiyle akrabalık bağına[2]
 Bilgisine[3] Merkezi otoriteyle yakınlığına[4]
 Aşiret üyeleriyle iletişimine[5]

42. Size göre aşiret lideri ne anlam ifade etmektedir?(ilk üçü seçiniz)

- Sıradan bir vatandaş[1] Çıkarı uğruna uğraşan biri[2]
 Güçlü bir lider[3] Devletin isteklerini uygulayan kişi[4]
 Aşiret üyelerini devlet güçleri karşısında koruyan kişi[5]
 Diğer (.....)

43. İlçe merkezine veya herhangi bir ile göç etmek aşiretle ilişkileri koparır mı?

- Evet[1] Hayır[2]

44. Ailenizde suç işlediğini düşündüğünüz biri olsa kime şikâyet ederdiniz?

- Aile büyüğü[1] Aşiret lideri[2] Jandarma veya Polis[3]
 Diğer(.....)

45. Size göre aşiret biriminin faydaları nelerdir?(ilk üçü belirleyiniz.)

- Aşiret üyeleri arasında dayanışmayı sağlar. [1]
 Aşiret üyelerini bir arada tutar. [2]
 Köylülere güç verir. [3]
 Saldırlara karşı direnci sağlamlaştırır. [4]
 Üyeler arasında yardımlaşmayı arttırır. [5]
 Diğer (.....)

46. Aşağıdaki kurumlardan en çok hangisine güveniyorsunuz?

- Hukuk[1] Siyasi Parti[2] Aşiret[3] Kaymakamlık[4] Askeriye[5]
 Hükümet[6] Din[7] Eğitim[8] Belediye[9] Diğer(.....)

47. Konuyla ilgili aktarmak istediğiniz başka bir şey varsa lütfen söyleyiniz.

.....

Ek 2
METİNAN AŞİRETİ'NE BAĞLI KÖY VE MEZRALARIN
LİSTESİ

Derik İlçesine Bağlı Köy ve Mezralar				Mazıdağı İlçesine Bağlı Köy ve Mezralar			
<i>Sıra No</i>	<i>Yeni Adı</i>	<i>Eski Adı</i>		<i>Sıra No</i>	<i>Yeni Adı</i>	<i>Eski Adı</i>	
1	Akıncılar	Tırbamamo		1	Arısu	Gola gülé	
	<i>Serap</i>	<i>Serab</i>		2	Balpınar	Gırésorr	
	<i>Bucak</i>	<i>Tahvik</i>		3	Gümüşyuva	Déra Metina	
2	Aşağı Mezra	Mezra Newalé		4	Karataş	Şemika	
3	Ballı	Zorava		5	Sakızlı	Banqır	
4	Bayır	Qızıleyşan					
5	Bozbayır	Mansuri		Çınar İlçesine Bağlı Köy ve Mezralar			
	<i>Karabayır</i>	<i>Siçana</i>		<i>Sıra No</i>	<i>Yeni Adı</i>	<i>Eski Adı</i>	
	<i>Akça</i>	<i>Siyamed</i>		1	Alancık	Guhan	
6	Burç	Bırç		2	Ballıbaba	Ligüs	
7	Çukursu	Xanuk		3	Bilmece	Golberan	
8	Derinsu	Bıxur		4	Yukarı Ortaören	Vérteviran	
	<i>Beştas</i>	<i>Serker</i>			<i>Aşağı Ortaören</i>		
	<i>Yassitepe</i>	<i>Kümtöre</i>		5	Avdalı	Birabazın	
	<i>Yenice</i>	<i>Fézık</i>			<i>Muradcık</i>	<i>Bırık</i>	
9	Dumluca	Sipnat		6	Tilver	Tilver	
	<i>Bellik</i>	<i>Belik</i>		7	Karababa	Gelli	
	<i>Lalhaso</i>	<i>Lalheso</i>		8	Özyar	Hatun	
10	Göktaş	Kevırşın		9	Höyükdibi	Melkiş	
11	Meşeli	Xerabreşk		10	Salyazı	Meşitk	
	<i>Subatan</i>	<i>Subetan</i>		11	Aşağı Mollaali	A.Meleli	
12	Şerefli	Şırfbaba		12	Halkapınar	Bımbareki	
	<i>Çukur</i>	<i>Şexhebib</i>					
13	Üçkuyu	Bira					
14	Üçtepe	Beloti					
	<i>Aktepe</i>	<i>Xırbabelek</i>					
15	Yukarı Mezra	Mezra Suraverké					

Ek 3

DERİK'TEKİ AKRABALIK TERİMLERİ

Yadé/dayé	Anne
Bavo	Baba
Nuxuri	İlk çocuk
Keko	Büyük Erkek Kardeş
Bıra	Küçük Erkek Kardeş
Xweh	Kız Kardeş
Qiz/Keçik	Kız çocuk, kız evlat
Law/Lawik	Erkek çocuk, erkek evlat
Xort	Genç erkek çocuk
Hewi	Kuma
Jınbi	Dul kadın (Kocası ölen ya da boşanan)
Démari/Jınbav	Babanın öz anne dışındaki karısı
Ap	Amca
Amojın	Amcanın karısı
Meté	Hala
Xal	Dayı
Xalojin	Dayının karısı
Xalti	Teyze
Ti	Kocanın erkek kardeşi
Jinti	Kocanın erkek kardeşinin karısı
Jınbır	Erkek kardeşin karısı
Gorım	Kocanın kız kardeşi
..... ¹	Karının erkek kardeşi
Palduz	Karının kız kardeşi
Hevling	Karının kız kardeşinin kocası

¹ Yöre İnsanlarından alınan bilgilere göre bir koca karısının erkek kardeşine “lawé xezurémı (Kayınbabamın oğlu)” demektedir.

Xwarzé	Kız kardeşin oğlu
Xwarzi	Kız kardeşin kızı
Brazé	Erkek kardeşin oğlu
Brazi	Erkek kardeşin kızı
Pısmam	Amca oğlu
Dotmam	Amca kızı
Bıxalti	Teyze çocuğu
Buk	Gelin
Zava	Damat
Jın/Pirek	Kadın (Karı)
Mér/Zılam	Erkek (Koca)
Zeyi ²	Başka aileden biriyle evlenen kadın (Kendi öz ailesi açısından)
Piré	Nene (Annenin annesi, Babanın annesi)
Kalo	Dede (Annenin babası, Babanın babası)
Xezur	Kayınpeder
Xwesu	Kayınvalide

² Bir kadın akrabalarından biri ile evlenirse sadece çekirdek ailesinin zeyisi olur. Ancak başka aşiretten biriyle evlenirse o zaman bütün aşiretin zeyii olur. Bu konuda da kademeli bir durum söz konusudur.

Ek 4

Metinan Aşireti Mensuplarına Yapılan Saldırıların Sonucu Ölen ve Yaralananların Listesi¹

19.04.1980: Bozbayır köyü Dodtepe mevkiinde PKK örgütü tarafından yola kurulan pusuda Osman TEMELLİ, Halil TEMELLİ, Feyzullah YILDIRIM ve Celal TAN öldürülmüş, Mustafa DİNİCİ ise yaralanmıştır.

16.02.1985: Bozbayır köyü yolunda PKK örgütü tarafından araca yapılan saldırı sonucunda CebraİL TEMELLİ öldürülmüş, M. Şerif TEMELLİ ise yaralanmıştır.

17.11.1988 ve 01.08.1992: Bu tarihlerde Bozbayır köyü yoluna üç defa mayın döşenmiş; bir defasında yoldan geçen kamyon infilak etmiş, bir defasında ise Hidayet ERGİN yaralanmıştır.

27.03.1990: Faysal ASLAN, PKK örgütü tarafından Haramitepe köyünde öldürülmüştür.

16.04.1990: Derik ilçe merkezinde Akıncılar köyüne ait minibüse PKK örgütü tarafından patlayıcı madde konulması sonucu 3 kişi öldü, 9 kişi yaralandı.

12.08.1992: Diyarbakır İli Çınar ilçesine bağlı Qaraveri mezrasına PKK örgütü tarafından yapılan baskın sonucunda Hatip AKINCI ölmüş, eşi Fadile AKINCI yaralanmıştır.

14.08.1992: Çınar ilçesine bağlı Hatun köyüne yapılan baskın sonucunda Şerif DEMİR öldürülmüştür.

16.11.1992: Mazıdağı ilçesi Balpınar köyü yoluna kurulan pusu sonucu Davut ertaş, Nusrettin ERTAŞ, Ali KAYA ve Bişar KAYA öldürülmüş, Nurettin BEKİZ, Ramazan ERTAŞ, M. Sair ESEN, Bedirhan ÇELİK ve Şükrü KAYA yaralanmıştır.

¹ Bu liste M. Şerif Temelli'den alınan belge doğrultusunda hazırlanmıştır.

30.06.1993: Çınar ilçesine bağlı Yukarı Ortaören köyünde Şerif PARILTI ve iki arkadaşı öldürülmüştür.

24.12.1993: Deril ilçesi Pınarcık köyü mevkiinde korucu İdan DİNÇ öldürülmüştür.

27.03.1994: Çınar ilçesi Tilve köyü yoluna mayın döşenmesi sonucu Halit KAYA ve 3 oğlu öldürülmüştür

Ek 5**AŞİRET LİDERLERİNİN FOTOĞRAF ALBÜMÜ**

Aşiretin eski lideri Cemil Durmaz (solda) ve kardeşi.

M. Şerif Temelli'nin (sağda) gençlik hali

Hatip Durmaz

Ek 6**AŞİRET TOPLANTILARINDAN KARELER**

21.12.2008 Tarihinde Dumluca köyünde yapılan aşiret toplantısında genç liderler, aşiret ileri gelenlerine sesleniyor. Sağ baştan sola doğru: Hatip Durmaz, Naşit Temelli, Mehmet Kaso (Hüseyin Ağa'nın torunu)

Aşiret ileri gelenleri, köy, kabile ve hane liderleri.

Aşiret ileri gelenleri ve liderler alınması gereken kararları tartışıyor.

Toplantı dağılırken.

Araştırmacı Mala Mexmed Emin ailesinin en yaşlı üyesiyle birlikte. Bu kişi Cemil Durmaz'ın yaşayan tek kardeşi Edip Durmaz.

Aşiretin AKP'den CHP'ye geçiş töreninden bir kare.

2007’de yapılan bir aşiret toplantısında üyeler yemek yiyor.

Çarıklı Beldesi'nde yapılan bir toplantıda Tarım Bakanı Mehdi Eker aşiretlilere sesleniyor.